

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

LITOVELSKÉ NOVINY V KONTEXTU
KOMUNÁLNÍCH VOLEB V LITOVLI V LETECH 1891 A 1899

Magisterská diplomová práce

Petr KOMÁREK

Vedoucí práce: Mgr. Věra Bartalosová, Ph.D.

Olomouc 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou magisterskou práci vypracoval samostatně za použití uvedených zdrojů a literatury. Práce má 183 165 znaků (bez poznámek pod čarou).

Olomouc, 20. dubna 2024

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí magisterské práce Mgr. Věře Bartalosoové, Ph.D. za příkladné, citlivé a odborné vedení, stejně jako za veškeré cenné připomínky, postřehy a poznatky, které vedly ke vzniku této práce. Rovněž děkuji zaměstnancům Státního okresního archivu Olomouc – jmenovitě zástupci vedoucího, archiváři a archivnímu inspektorovi PhDr. Miroslavu Koudelovi a archiváři a archivnímu inspektorovi Mgr. Vojtěchovi Krejčímu – a odbornému pracovníkovi Muzea Litovel Mgr. Robertu Najmanovi za pomoc s archivními prameny, které byly využity při tvorbě této práce.

Abstrakt

Magisterská práce se zabývá obsahem tištěného média s názvem *Litovelské noviny* v souvislosti s komunálními volbami a česko-německým národnostním a politickým konfliktem v moravském městě Litovel v letech 1891 a 1899. Analýze zde bylo podrobena celkem osmnáct komunikátů z těchto novin, vždy devět z každého ze dvou uvedených roků. Na základě tohoto vzorku práce objasňuje roli a působení periodika v kontextu politických aktivit českého národního hnutí, a to s ohledem na historické souvislosti týkající se především dění v Litovli na konci 19. století.

Klíčová slova

Litovelské noviny, Litovel, tisk, komunální volby, Češi, Němci, národnostní konflikt, politika, 19. století

Abstract

The master's thesis deals with the content of a printed media called *Litovelské noviny* in connection with the municipal elections and the Czech-German national and political conflict in the Moravian town of Litovel in 1891 and 1899. A total of eighteen articles from these newspapers, nine from each of the two years, were analysed here. On the basis of this sample, the thesis explains the role and function of the journal in the context of the political activities of the Czech national party, taking into account the historical context of the events in Litovel at the end of the 19th century.

Key words

Litovelské noviny, Litovel, press, municipal elections, Czechs, Germans, national conflict, politics, 19th century

Obsah

Úvod.....	9
1 Přehled dosavadní odborné literatury ke zkoumanému tématu	13
2 Pozůstalost Václava Sochy a Paměti Ignáta Spurného.....	19
3 Historické pozadí.....	21
3.1 Český lokální (a regionální) tisk ve druhé polovině 19. století.....	21
3.2 Česko-německý národnostní konflikt v monarchii do 80. let 19. století.....	24
3.3 Volební systém platný (i) pro komunální volby v Litovli v 90. letech 19. století	31
3.4 Lokální tisk v boji o radnice.....	35
3.5 Litovelská lokální politická scéna ve druhé polovině 19. století	38
3.6 Výsledky komunálních voleb v Litovli do roku 1899.....	47
4 Litovelské noviny v 90. letech 19. století.....	49
5 Metodika.....	58
5.1 Vymezení cílů výzkumu a výzkumné otázky.....	58
5.2 Kvalitativní výzkum.....	58
5.3 Metoda a technika výzkumu	59
5.4 Realizace výzkumu	60
6 Analytická část	63
6.1 Publikační činnost Litovelských novin před komunálními volbami 1891.....	63
6.1.1 Co chceme?	63
6.1.2 Obecní volby v Litovli.	65
6.1.3 Ku příštím obecním volbám v Litovli.	68
6.1.4 Jak sestavují se volební listiny v Litovli... ..	69
6.1.5 Spoluobčané!	71
6.2.1 Volba III. sboru do obecního zastupitelstva v Litovli.	74
6.2.2 Mohutníme nebo slábneme?.....	75

6.2.3 Volby a litovelští řemeslníci a další živnostníci.....	76
6.2.4 Volební statistika.....	77
6.3 Publikační činnost Litovelských novin před komunálními volbami 1899.....	79
6.3.1 Na prahu nového roku.....	79
6.3.2 Co je pravda?.....	80
6.3.3 Boj o Litovel!.....	82
6.3.4 Na postupu.....	84
6.3.5 Konečně spravedlivá věc zvítězila!.....	85
6.3.6 Veřejná schůze voličská... ..	86
6.3.7 Spoluobčané! Voličové!.....	87
6.4 Publikační činnost Litovelských novin po komunálních volbách 1899.....	89
6.4.1 Konečně!.....	89
6.4.2 Dobyť Litovle.....	91
7 Shrnutí výsledků výzkumu.....	94
Závěr.....	99
Seznam použitých pramenů, literatury a dalších zdrojů	101
Literatura	101
Prameny – Litovelské noviny z 19. století	105
Prameny – Státní okresní archiv Olomouc.....	108
Elektronické zdroje	109
Ostatní zdroje	109
Přílohy	111
Příloha č. 1: První strana rukopisu textu Václava Sochy <i>Dobývání Litovle.</i> , který byl publikován v Litovelských novinách z 8. prosince 1899.....	111
Příloha č. 2: Zmínka o vzniku Litovelských novin v roce 1891 v podkladech určených k sepsání paměti Václava Sochy.....	112
Příloha č. 3: Část Paměti Ignáta Spurného pojednávající o Litovelských novinách.....	113

Příloha č. 4: Tabulky ze studie Michaela Viktoříka pojednávající o litovelském zastupitelstvu v letech 1850–1913, voličích v Litovli během voleb ve stejném období a počtu obyvatel Litovle v letech 1850–1910.....	114
Příloha č. 5: Titulní strana prvního čísla Litovelských novin z 27. 3. 1891	117
Příloha č. 6: Strana 2 třetího čísla Litovelských novin z 24. 4. 1891 s částí textu <i>Ku příštím obecním volbám v Litovli</i> . a komunikátem <i>Jak sestavují se volební listiny v Litovli</i>	118
Příloha č. 7: Titulní strana „volební“ přílohy Litovelských novin z 19. 6. 1891	119
Příloha č. 8: Seznam litovelských řemeslníků a živnostníků podle jejich hlasování v obecních volbách 1891	120
Příloha č. 9: Titulní strana 21. čísla Litovelských novin z 11. 11. 1899	121
Příloha č. 10: Titulní strana Litovelských novin z 24. 11. 1899 oslavující drtivé vítězství české strany v obecních volbách	122
Příloha č. 11: Fotografie Václava Sochy, vůdčí osobnosti české strany v Litovli, člena redakce Litovelských novin a prvního českého starosty města.....	123
Příloha č. 12: Fotografie Františka Nedoluhy, člena redakce Litovelských novin, účetního a pozdějšího ředitele Rolnické záložny v Litovli	124
Příloha č. 13: Budova Rolnické záložny na hlavním litovelském náměstí, centrum kulturního a společenského života českého obyvatelstva a také sídlo redakce Litovelských novin, na fotografii z období kolem roku 1900.....	125
Příloha č. 14: Fotografie z roku 1906 s rodinou továrníka a posledního německého starosty Litovle Carla Mekisky. Carl Mekiska sedí třetí zleva.....	126
Příloha č. 15: Podpis Carla Mekisky pod stížností litovelských Němců na Litovelské noviny ze září 1891.	127

Úvod

Magisterská diplomová práce bude zaměřena na lokální tištěné periodikum *Litovelské noviny* v kontextu voleb do městského zastupitelstva (tehdy nazývaného „*obecní výbor*“) ve středomoravském městě Litovel v 90. letech 19. století, konkrétně v letech 1891 a 1899.

První číslo původních *Litovelských novin*, které vycházely do začátku podzimu roku 1902, vyšlo na konci března roku 1891. České národní hnutí jejich založením získalo vlastní periodikum, prostřednictvím kterého mohlo jednat informace o svých aktivitách českých čtenářů z Litovle a přilehlého okolí, jednat mezi českým obyvatelstvem politicky agitovat a jednat útočit na německé vedení města a kritizovat ho za jeho kroky a chování.

Noviny, tehdy označované jako „*časopis*“ (tehdejší význam slova však není shodný s jeho dnešním významem), se záhy po svém vzniku zapojily do „boje“ mezi Čechy a Němci o pozice na litovelské radnici. Tento „boj“ se v 90. letech 19. století vyznačoval výraznou a postupně ještě sílící národnostní vyhrčeností.

Němci měli ve druhé polovině 19. století na litovelské radnici jednoznačnou převahu a (především) drželi všechna křesla v zastupitelstvu. Své pozice tak hájili – respektive museli být připraveni hájit, jelikož po část druhé poloviny 19. století Češi o změnu národnostních poměrů ve vedení města vzhledem ke své skepsi a netečnosti prakticky neusilovali¹ – proti Čechům, jejichž počet se v Litovli v důsledku urbanizace ve stejném období postupně zvyšoval. Jestliže na začátku 80. let 19. století jich ve městě žilo 1539 oproti 2490 Němcům, o dvacet let později, na přelomu století, jich už bylo 3159 oproti 1448 Němcům.² Do Litovle se mohli stěhovat mimo jiné z venkova – například z okolních vesnic, což jim bylo umožněno zrušením poddanství a vrchnostenské správy úřady rakouské habsburské monarchie na konci první poloviny 19. století.

Rostoucí počet českého obyvatelstva se však v poměru sil, respektive v rozdělení mandátů v zastupitelstvu města, dlouho neprojevoval, a to i kvůli náklonnosti českých voličů k německým kandidátům na politické funkce v samosprávě a teprve postupně rostoucímu vlivu nacionalizace. Představitelé českého hnutí – stejně jako v jiných moravských městech podunajské říše – proto usilovali o změnu prostřednictvím voleb. Pomoci k volebnímu vítězství jim měly právě i *Litovelské noviny*. Ty se staly prvním ryze českým periodikem v celém

¹ Usilovat o změnu v těchto poměrech začali až v 80. letech 19. století. Viz např. SKOUPÝ, Arnošt. *Boj o radnici*. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc, Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 313–316. ISBN 978-80-244-5200-5.

² VIKTOŘÍK, Michael. *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]*. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 107. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

tehdejší politickém okrese Litovel. Česká politická reprezentace se tak zdaleka nemusela spoléhat pouze na jiné vlastenecké tituly z blízkých měst – například olomoucký *Našinec* – a disponovala médiem uzpůsobeným přímo místu svého působení. Zároveň tím získala výraznou výhodu oproti německému hnutí, které v Litovli vlastním periodikem nedisponovalo, a muselo proto publikovat v německých novinách z Olomouce (například do periodika *Mährisches Tagblatt*), Šternberka nebo Brna.

Působení *Litovelských novin* souvisí s výraznější propracovaností a organizací činnosti českého vlasteneckého uskupení v Litovli, a to včetně voleb. Vůbec první pokusy českých politiků o získání zastupitelských křesel se udály v 70. a 80. letech 19. století, tedy ještě před založením média, ale kvůli jejich nejednotnosti a nedostatečně důkladné přípravě všech potřebných náležitostí skončily debaklem. Česká strana dvakrát neuspěla ještě v době existence novin, její úsilí spojené rovněž s intenzivní komunikací s vlastenecky smýšlejícími českými občany Litovle a okolí (potažmo v řadě případů současně s lidmi s hlasovacím právem – voliči) nicméně na sklonku století přineslo zcela drtivý a přelomový volební úspěch, po kterém se litovelská radnice dostala zcela pod českou kontrolu. Svůj nezanedbatelný podíl na tom měly také *Litovelské noviny*, jejichž obsah byl z podstatné části tvořen tvrdou protiněmeckou rétorikou (případně rétorikou proti Čechům, kteří podporovali německé politiky nebo živnostníky), jež si mnohdy nezdala s prvky mediálního lynče.

V žádném případě tedy nešlo o nestranné periodikum, které by usilovalo o objektivní zpravodajství o dění v Litovli. Záměrným podněcováním českého vlasteneckého citění a protiněmeckých nálad, kontinuálními výzvami k podpoře českých živnostníků a k bojkotu těch německých (případně českých živnostníků sympatizujících s Němci a českých odběratelů německých živnostníků) v souladu s heslem „*Svůj k svému*“ a šířením politiky českého národního hnutí pomohlo zvrátit po staletí zaběhnuté pořádky ve správě města, které se do začátku 20. století vyprofilovalo jako hospodářské centrum regionu. V období existence *Litovelských novin* se česká strana litovelských komunálních voleb poprvé zúčastnila v roce 1891, nicméně v nich neuspěla, stejně jako o pět let později. Roku 1899 naopak již snaha českých politiků vyvrcholila a znamenala rozhodující volební vítězství, potažmo definitivní ovládnutí litovelské radnice na úkor Němců (výjimkou byla ve 20. století převážná část období Protektorátu Čechy a Morava).

Hlavním cílem této práce je na základě textů z dochovaných čísel *Litovelských novin* z let 1891 a 1899 objasnit, přiblížit a porovnat, jak vypadal obsah tohoto tištěného periodika v návaznosti na účast českého hnutí ve dvou obecních volbách v Litovli v poslední dekádě 19. století s diametrálně odlišným výsledkem.

Dílčím cílem práce je pak představit, jaké texty byly v *Litovelských novinách* v souvislosti s těmito volbami publikovány.

Těchto cílů bude dosaženo na základě analýzy vybraných čísel novin a jejich komunikátů. Důraz tak bude kladen na mediální stránku volebního „zápasu“ mezi Čechy a Němci o litovelskou radnici (respektive o řízení litovelské městské samosprávy), které se dosavadní práce týkající se komunálních voleb v Litovli v 19. století nevěnovaly v takové míře jako jiným hlediskům tohoto tématu.

Práce by tak prostřednictvím svých cílů měla nabídnout jiný, dosud méně akcentovaný pohled na tuto lokální problematiku – pohled kladoucí důraz na dobový lokální tisk, který nebyl pouze nestranným pozorovatelem daných událostí, nýbrž (a zcela záměrně) jejich zaujatým účastníkem a hybatelem.

Jako výzkumná metoda byla pro tuto práci vybrána historicko-srovnávací analýza. Tato metoda z oblasti kvalitativního výzkumu bývá aplikována jak v oboru historie, tak v oboru mediálních studií.

V první fázi realizace této magisterské práce dojde k rešerši odborné literatury týkající se zkoumaného tématu. Této fázi výzkumu bude v práci věnována samostatná kapitola.

Následně dojde k (částečně fyzickému) shromáždění pramenů, ze kterých bude pro tuto práci čerpáno především. Primárním pramenem budou autentické výtisky čísel *Litovelských novin* z let 1891 a 1899, které se nacházejí v archivu Muzea Litovel, případně digitalizované v digitální knihovně Vědecké knihovny v Olomouci. Sekundárními pramennými zdroji pro tuto práci, které poslouží například k eventuálnímu doplnění informací o založení zkoumaného média, budou pozůstalost Václava Sochy, pozdějšího prvního českého starosty města, a *Paměti Ignáta Spurného*, dalšího čelného představitele české strany v Litovli. Oba soubory se nacházejí v depozitáři Státního okresního archivu Olomouc, přičemž mohou být doplněny ještě o další dobové prameny.

V teoretické části práce dojde k představení *Litovelských novin*, které jsou mimochodem v Litovli vydávány i dnes, a také k představení jejich role ve volebních kampaních pro komunální volby v 19. století, jak ji popisuje dosud vydaná odborná literatura. Současně zde dojde k objasnění volebního systému platného pro volby do městských zastupitelstev na konci 19. století, podle kterého probíhaly i volby v Litovli. Součástí teoretické části práce bude rovněž pohled na vývoj komunální politiky v Litovli ve druhé polovině 19. století a pohled na samotné výsledky zdejších komunálních voleb z hlediska určitých údajů, a to až do osudového roku 1899.

Metodická část práce bude věnována představení cílů práce, kvalitativního výzkumu a historicko-srovnávací analýzy jako výzkumné metody. Zároveň zde bude uvedeno, jak bude tato metoda pro tuto práci využita.

Pro praktickou část práce dojde k výběru dostatečně reprezentativního vzorku textů týkajících se litovelských komunálních voleb z předem vymezeného množství čísel *Litovelských novin* z let 1891 a 1899. Vybrané texty z obou roků budou následně analyzovány (formou podkapitol) a vzájemně porovnány.

Výsledky výzkumu budou představeny v samostatné kapitole. V Závěru práce dojde k shrnutí výsledků, kterých bylo při výzkumu dosaženo.

Tato práce se bude snažit poskytnout detailnější pohled na obsah lokálního tištěného média v souvislosti s komunálními volbami v menším moravském městě v závěru 19. století. Bude se tak zároveň snažit osvětlit, jak české hnutí v konkrétní lokalitě, zastupující stále početnější české obyvatelstvo, využívalo vlastní tisk v úsilí převzít správu věcí veřejných a klíčové funkce v řídicím orgánu od politických předáků německého obyvatelstva, které se v podstatné části moravských měst postupně stávalo menšinou. Přechod samosprávy (radnice) z rukou německých do rukou českých a s tím související potenciální volební „zápas“ obou politických reprezentací se vedle Litovle týkal ve druhé polovině 19. století také dalších měst na Moravě – například Třebíče, Prostějova nebo Vyškova.

Tato práce se současně pokusí nabídnout odlišnou perspektivu na problematiku komunálních voleb v Litovli v 90. letech 19. století, než jakou nabídly předchozí práce, které se tématu věnovaly či při nejmenším dotýkaly. Zatímco tyto práce nabídly spíše perspektivu historickou či historicko-politologickou, tato práce se pokusí nabídnout zejména perspektivu mediální, potažmo historicko-mediální, a tím tak obohatit aktuální stav poznání o tomto tématu.

1 Přehled dosavadní odborné literatury ke zkoumanému tématu

Tématu vzniku a procesu fungování *Litovelských novin* v 90. letech 19. století se dílčím způsobem věnuje několik publikací a děl o historii města Litovle. Téma je zde zpracováno v návaznosti na sílící národnosti „boj“ mezi Čechy a Němci o pozice v městské samosprávě, který ostatně vznik periodika podnítl. Nejnovější z těchto publikací je první ze dvou dílů svazku *Litovel – Velké dějiny města*³, který pro město Litovel u příležitosti 100. výročí vzniku Československa vydala Univerzita Palackého v Olomouci a který se zabývá historií města do roku 1918. *Litovelské noviny* na konci 19. století a přímo ve spojitosti s česko-německým politickým „zápasem“ o zásadní vliv na městskou samosprávu zde v příspěvku s názvem *Boj o radnici* zmiňuje Arnošt Skoupý⁴.

Jedním ze zdrojů, z kterých Skoupý pro svůj příspěvek čerpal, byla případová studie Michaela Viktoříka s názvem *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. století*⁵, otištěná v Časopise Matice moravské. Viktořík v ní vedle objasnění politických událostí v Litovli ve druhé polovině 19. století, vzniku *Litovelských novin* a dalších několika informací k tomuto médiu zpracoval (mimo jiné i) tabulky, v nichž jsou obsaženy některé podrobnosti ke konání všech litovelských obecních voleb od roku 1850 (v tomto roce šlo o první volby po zrušení vrchnostenské správy) až do začátku druhé dekády 20. století. Uvádí zde rovněž údaje demonstrující zčásti národnostní proměnu obyvatelstva Litovle v poslední čtvrtině 19. století – nárůst počtu českých obyvatel a naopak úbytek obyvatel německých. Viktořík publikoval rovněž studii o obecních volbách ve Šternberku (tedy městě, které je od Litovle vzdáleno jen přibližně dvě desítky kilometrů) v letech 1850–1914⁶. Také zde do volebního dění zasahoval místní tisk a v závěru 19. století zde docházelo k národnostnímu napětí mezi Němci a Čechy. To však na šternberské obecní volby ve výše uvedeném období nemělo vliv. Češi žili ve městě v nepočtené (byť od konce 19. století organizované) menšině a radnice byla ovládána Němci. Role lokálního tisku ve volebním klání

³ KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc, Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, 351 s. ISBN 978-80-244-5200-5.

⁴ SKOUPÝ, Arnošt. *Boj o radnici*. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc, Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 313–316. ISBN 978-80-244-5200-5.

⁵ VIKTOŘÍK, Michael. *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století* [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 81–107. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

⁶ VIKTOŘÍK, Michael. *Obecní volby ve Šternberku v letech 1850–1914*. In: KOUCKÁ, Ivana, ŽÁČKOVÁ, Zdenka. *Historica Olomucensia 49–2015. Sborník prací historických XXXIX*. Olomouc: Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého, 2015, s. 109–125. ISSN 1803-9561.

ve Šternberku tak souvisela výhradně s německými politickými uskupeními, například liberály, lidovci či sociálními demokraty.⁷

Pokud jde opět přímo o Litovel, ze starších publikací o její historii je o *Litovelských novinách* částečně pojednáno v knize dlouholetého kronikáře města Lubomíra Šika *Litovelské paměti*⁸, a díle Josefa Bezděčky *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*⁹. Bezděčkova práce, ačkoliv je v ní *Litovelským novinám* (na rozdíl od předchozích prací) věnována celá jedna kapitola, dosud nebyla vydána knižně. Jde o strojopis, který byl do knižních desek později (v roce 2016) svázán pro účely archivace. Nachází se v archivu Muzea Litovel a autorovi této práce může být tedy poskytnut pro badatelské účely, respektive pro účely výzkumu realizovaného v rámci této práce.

Odborná publikace či studie, která by se souhrnně věnovala historii *Litovelských novin* či jejich obsahu v kontextu politického střetu mezi českým a německým hnutím v Litovli, dosud nebyla vydána.

V souvislosti s publikační činností zmiňovaného Lubomíra Šika však v případě *Litovelských novin* nelze neuvést jeho texty o historii tohoto média, otištěné přímo v současných, novodobých *Litovelských novinách*. Tyto texty sice nejsou svým charakterem odborné, nýbrž populárně-naučné, poskytují však poměrně ucelený pohled na historický vývoj periodika. Sám Šik stanul v 90. letech minulého století v čele redakční rady obnovených *Litovelských novin*, v této funkci působil do roku 1995. O deset let později, v roce 2005, pak o novinách sepsal souhrnnou stat¹⁰. Tato stat se zabývá jak původními *Litovelskými novinami* z konce 19. století, tak vývojem lokálního tisku v Litovli po jejich zániku a jejich obnovou a další existencí od 90. let 20. století.

Z prací zabývajících se česko-německým politickým soupeřením o správu města Litovle nelze opomenout rovněž magisterskou diplomovou práci Jaroslavy Krejčí z roku 2011 s názvem *Boj o českou Litovel 1881–1914 (Václav Socha a jeho úloha v dějinách města)*¹¹, která se zabývá hospodářským, kulturním i politickým děním ve městě v posledních dvaceti letech 19. století a na začátku 20. století, a to s důrazem na čelného (politického) předáka

⁷ VIKTOŘÍK, Michael. Obecní volby ve Šternberku v letech 1850–1914. In: KOUCKÁ, Ivana, ŽÁČKOVÁ, Zdenka. *Historica Olomucensia 49–2015. Sborník prací historických XXXIX*. Olomouc: Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého, 2015, s. 110, 118. ISSN 1803-9561.

⁸ ŠIK, Lubomír. *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, 247 s. ISBN 80-260-3833-9.

⁹ BEZDĚČKA, Josef. Litovelské noviny. In: *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993, s. 340–342. Vázáno pro účely Muzea Litovel v r. 2016.

¹⁰ ŠIK, Lubomír. *Litovelské noviny* [doc]. Koncept bývalého redaktora Litovelských novin. Litovel: 2005, 5 s. In: Archiv Muzea Litovel.

¹¹ KREJČÍ, Jaroslava. *Boj o českou Litovel 1881–1914 (Václav Socha a jeho úloha v dějinách města)* [pdf]. Olomouc, 2011. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Dostupné z: https://theses.cz/id/vkxg4m/Boj_o_eskou_Litovel.pdf [cit. 31. 10. 2023].

litovelských Čechů Václava Sochu, který se po vítězných obecních volbách v roce 1899 stal prvním českým starostou města. Socha, zaměstnaný původně v administrativě litovelského cukrovaru – podniku podporujícím české národní hnutí – byl nepochybně rovněž jedním z iniciátorů vzniku *Litovelských novin*. Od založení média pracoval v jeho redakci (byť nebyl přímo jeho odpovědným redaktorem) a stál například za „programovým prohlášením“ českého národního hnutí na titulní straně prvního čísla periodika z března 1891. Pro práci Krejčí byly jako pramen využity také výtisky čísel *Litovelských novin* z konce 19. století. Médium ale v tomto výzkumu posloužilo jako prostředek pro rekonstrukci „zápasu“ mezi Čechy a Němci o stěžejní politický vliv ve městě a událostí s ním spojených. Práce se tedy primárně na *Litovelské noviny* jako médium v kontextu volebního „boje“ nesoustředí. Poskytuje pohled historický (práce vznikla na Katedře historie Univerzity Palackého), případně historicko-politologický, nikoliv ale pohled mediální, respektive historicko-mediální. Obdobnou funkci, tedy popisnou-rekonstrukční, měly výtisky čísel *Litovelských novin* z konce 19. století primárně rovněž pro disertační práci Kristýny Bařinové z roku 2022 s názvem *Čech v německé Olomouci, Němec v české Litovli na přelomu 19. a 20. století (vliv individuality na samosprávný vývoj města na příkladu Carla Mekisky a Richarda Fischera)*.¹² Tato práce je nicméně pro výzkumníka cenná v několika ohledech. Jednak zahrnuje mimo jiné i určitou formu představení *Litovelských novin*, jednak odkazuje na vybrané prezidiální spisy Okresního úřadu v Litovli z konce 19. století, které pojednávají o redakci a dalších údajích týkajících se vydávání periodika a konfiskacích některých čísel *Litovelských novin* rakouskými úřady. Bařinová již předtím, v roce 2018, publikovala článek *Vítězství českého živlu v Litovli jako příklad národnostního zápasu na Moravě na konci 19. století*¹³, který se zabývá česko-německým politickým konfliktem v Litovli a celkově představuje jeden z nejnovějších příspěvků na toto téma.

Reflexi národnostního politického střetnutí v Litovli z německé strany nabídl v textu *Der Fall von Littau* z roku 1899 lékař Johann Kux.¹⁴ Tento text byl nejprve vydán prostřednictvím německých novin z Olomouce *Mährisches Tagblatt*, posléze byl vytištěn jako

¹² BAŘINOVÁ, Kristýna. *Čech v německé Olomouci, Němec v české Litovli na přelomu 19. a 20. století (vliv individuality na samosprávný vývoj města na příkladu Carla Mekisky a Richarda Fischera)* [pdf]. Brno, 2022. Disertační práce (Ph.D.). Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/q5tkv/FINAL_final.pdf?studium=15706 [cit. 31. 10. 2023].

¹³ BAŘINOVÁ, Kristýna. Vítězství českého živlu v Litovli jako příklad národnostního zápasu na Moravě na konci 19. století. In: *Morava v době převratů a změn 1848–1918: sborník příspěvků z odborné konference: Kroměříž, 6. a 7. června 2018*. Kroměříž, Knihovna Kroměřížska, p.o. ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně - Státním okresním archivem Kroměříž, Muzeem Kroměřížska, p.o. a Městem Kroměříž, 2018, s. 66–81. ISBN 978-80-86759-10-4.

¹⁴ KUX, Johann. *Der Fall von Littau*. Olomouc: Josef Groak, 1899, 9 s.

samostatný dokument.¹⁵ Viktořík¹⁶ připomíná, že Němci se o *Litovelských novinách* vyjadřovali hanlivými výrazy, například „*Schmutzblatt*“¹⁷, kterými naráželi na jejich obsah plný ostré protiněmecké rétoriky. Kuxův text není svým charakterem odborný, poskytuje však pohled na vypjaté dění v Litovli na konci 19. století ze strany protivníka českého národního hnutí. Kux nicméně ve svém textu explicitně zmiňuje *Litovelské noviny* na jediném místě, a sice v souvislosti s radikálními postoji namířenými proti Němcům. Tuto pasáž lze přeložit jako: „*Vedení české strany a její hlavní list ‚Litovelské noviny‘ to říkají zcela jasně: vyhladovění a zničení všechno, co je německé. Jako by nestačilo, že tato zásada byla denně oznamována v tisku*¹⁸, *do okolních vesnic byly pořádány formální poutě a široké masy (lidí) byly povzbuzovány prostřednictvím živého slova k organizování ekonomického boje...*“¹⁹

Úlohu novin v „boji“ o radnice pak ve svých odborných článcích, respektive studiích, zmiňují Martin Klečacký²⁰ a Miloslava Melanová²¹. Klečacký na příkladu česko-německého konfliktu a obecních voleb v Českých Budějovicích na začátku 20. století, Melanová pak na příkladu ryze německého „zápasu“ mezi liberály a nacionalisty o radnici v Liberci v roce 1885. V případě Českých Budějovic sehrály podstatnou roli v distribuci protiněmecky laděných zpráv noviny s názvem *Budivoj*²², v libereckém prostředí zase německým nacionalistům posloužily k představení programu a reflexi dění ve městě i v celostátních orgánech noviny nesoucí název *Deutsche Volkszeitung*²³.

Národnostními problémy týkajícími se Čechů a Němců i nacionalizací obecní samosprávy se pak zabývá Jiří Malíř, jenž své poznatky publikoval mimo jiné v několika

¹⁵ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 100. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁶ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 93. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁷ Česky „špinavý list“.

¹⁸ Zde Kux nemůže reagovat pouze na obsah *Litovelských novin*, jelikož ty byly vydávány nikoliv jako deník, nýbrž jako čtrnáctideník.

¹⁹ KUX, Johann. *Der Fall von Littau*. Olomouc: Josef Groak, 1899, s. 4.

²⁰ KLEČACKÝ, Martin. Volební násilí a státní moc. Obecní volby v Českých Budějovicích 1901–1906. In: *Historie - Otázky - Problémy*. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 2014, 6(1), s. 82–105. ISSN 1804-1132.

²¹ MELANOVÁ, Miloslava. Zápas o libereckou radnici v roce 1885. Formování německého nacionálního hnutí v Čechách. In: LEDVINKA, Václav (red.) *Documentia Pragensia XIV: Mezi liberalismem a totalitou – komunální politika ve středoevropských zemích 1848 – 1918*. Praha: Scriptorium, 1997, s. 171–181. ISBN 80-902151-4-9.

²² KLEČACKÝ, Martin. Volební násilí a státní moc. Obecní volby v Českých Budějovicích 1901–1906. In: *Historie - Otázky - Problémy*. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 2014, 6(1), s. 88. ISSN 1804-1132.

²³ MELANOVÁ, Miloslava. Zápas o libereckou radnici v roce 1885. Formování německého nacionálního hnutí v Čechách. In: LEDVINKA, Václav (red.) *Documentia Pragensia XIV: Mezi liberalismem a totalitou – komunální politika ve středoevropských zemích 1848 – 1918*. Praha: Scriptorium, 1997, s. 177. ISBN 80-902151-4-9.

odborných sbornících²⁴, včetně sborníku *Národnostní problémy v historii měst*²⁵, kde se identickým či podobným tématem (ve stejném či v jiném období) zabývá více autorů.²⁶ Malíř je rovněž autorem studie, která pojednává o rozvoji periodického tisku a jeho roli v organizaci politického života na Moravě v období mezi revolučním rokem 1848 a první světovou válkou.²⁷ České (českojazyčné) tištěné noviny měly podle Malíře ve výše uvedeném období značný vliv na národní a politickou mobilizaci české společnosti.²⁸ Ucelený přehled vývoje tištěných periodik na Moravě, včetně těch lokálních, pak ve své publikaci nabízí Jaromír Kubíček²⁹, jenž mimo jiné zaznamenal periodicitu a jména odpovědných redaktorů *Litovelských novin* v 90. letech 19. století. Tentýž autor rovněž zpracoval dějiny moravské žurnalistiky mezi lety 1848 a 1948³⁰, z kterých může být dílčím způsobem čerpáno i pro tuto práci. Vojtěch Březina³¹ zase v rámci svého příspěvku o vývoji regionálního tisku na Kroměřížsku pojednává mimo jiné

²⁴ Např. MALÍŘ, Jiří. Nacionalizace obecní samosprávy a limity demokratizace komunální politiky před rokem 1914 na příkladu Moravy. In: LEDVINKA, Václav (red.) In: *Documentia Pragensia XIV: Mezi liberalismem a totalitou – komunální politika ve středoevropských zemích 1848 – 1918*. Praha: Scriptorium, 1997, s. 73–93. ISBN 80-902151-4-9. Dále MALÍŘ, Jiří. Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 75–87. ISBN 80-9900106-3-6.

²⁵ KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, 228 s. ISBN 80-9900106-3-6. Název sborníku byl vzhledem ke své délce pro účely textu (nikoliv poznámek pod čarou) zkrácen.

²⁶ Např. MAREK, Pavel. Prostějov moravské politice na přelomu 19. a 20. století (K problematice souvislosti bojů o český Prostějov v letech 1890–1892 s česko-německými smířovačkami a moravským paktem z roku 1905). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 14–19. ISBN 80-9900106-3-6. Dále také např. JANÁK, Jan. Třebíč a Prostějov – dvě první velká města na Moravě s českou správou. In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 20–36. ISBN 80-9900106-3-6.

²⁷ MALÍŘ, Jiří. Role periodického tisku při přechodu od honoračních stran ke stranám masovým na příkladu Moravy [online, pdf]. In: *Acta Universitatis Carolinae - Studia Territorialia*. Praha: Karolinum, 2013, 13(1-2), s. 81-108. ISSN 1213-4449. Dostupné z: <https://stuter.fsv.cuni.cz/stuter/article/download/629/563/2326> [cit. 16. 12. 2023].

²⁸ MALÍŘ, Jiří. Role periodického tisku při přechodu od honoračních stran ke stranám masovým na příkladu Moravy [online, pdf]. In: *Acta Universitatis Carolinae - Studia Territorialia*. Praha: Karolinum, 2013, 13(1-2), s. 104. ISSN 1213-4449. Dostupné z: <https://stuter.fsv.cuni.cz/stuter/article/download/629/563/2326> [cit. 16. 12. 2023].

²⁹ KUBÍČEK, Jaromír. *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918: literatura a prameny, sbírky, bibliografie*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2001, 475 s. ISBN 80-7051-133-8.

³⁰ KUBÍČEK, Jaromír. *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848–1948*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2013, 279 s. ISBN 978-80-7275-095-5.

³¹ BŘEZINA, Vojtěch. Vývoj regionálního tisku na Kroměřížsku. In: ČERMÁK, Miloslav (red.). *Střední Morava: kulturně historická revue*. 1. vyd. Olomouc: Memoria, 1997, 3(5), s. 107–113. ISSN 1211-7889.

o titulu *Kroměřížské noviny*, který patří mezi příklady lokálního (regionálního) tisku na Moravě.

Česko-německým národnostním konfliktem se pak šířeji – s přesahem mimo (pro tuto práci klíčový) konec 19. století – zabývá ve své publikaci například Jan Křen³². Konflikt představuje na úrovni většího územně-správního celku, a sice přímo rakouského státu, posléze rakousko-uherského soustátí, nikoliv na úrovni lokální – konkrétních měst na Moravě, případně v Čechách. Z tohoto pohledu je Křenova publikace pro tuto práci cenná pro popis změn společenského a politického charakteru v Rakousku, potažmo pak především Rakousku-Uhersku, které se poté určitým způsobem promítly do postupně sílící nacionalizace litovelské komunální politiky a aktivizace českého národního hnutí směrem k politickému životu a politickým cílům v souvislosti se správou města.

³² KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, 416 s. 978-80-246-2177-7.

2 Pozůstalost Václava Sochy a Paměti Ignáta³³ Spurného

Významným pramenem pro realizaci tohoto výzkumu mohou být vedle samotných výtisků části čísel *Litovelských novin* z konce 19. století také písemnosti z pozůstalosti předního reprezentanta českého národního hnutí v Litovli a po vítězných volbách v roce 1899 prvního českého starosty města – Václava Sochy. Tyto písemnosti obsahuje fond Státního okresního archivu Olomouc *Socha Václav*³⁴. Pro tuto práci budou relevantní dokumenty týkající se vzniku *Litovelských novin* a jejich role v „boji“ o litovelskou městskou samosprávu.

Po rešerši Sochovy pozůstalosti v badatelně Státního okresního archivu Olomouc bylo nicméně třeba konstatovat, že dokumenty související s *Litovelskými novinami* jsou v tomto zdroji poznání o politicky činné osobnosti české strany v Litovli obsaženy minimálně. Nalezeny byly pouze ve dvou případech ve složce *Václav*³⁵ *Socha: Paměti. Kar. dobývání Litovle (z jeho pozůstalosti)*³⁶. V prvním případě šlo o Sochovu vlastnoručně psanou poznámku k založení *Litovelských novin* v roce 1891. Tato poznámka byla pro výzkumníka vzhledem k Sochovu stylu písma obtížně rozluštitelná, s pomocí historiků a zkušených archivářů se mu však nakonec podařilo její znění přesně identifikovat. Ve druhém případě pak šlo o několikastránkový Sochův rukopis článku pro číslo *Litovelských novin* z 8. prosince 1899³⁷, ve kterém se ohlíží mimo jiné za tím, co vedlo k českému vítězství v obecních volbách konaných v témže roce a převzetí městské samosprávy³⁸.

Poněkud souvislejší a podrobnější informace o vzniku (a působení) *Litovelských novin* v 90. letech 19. století nabízí dvě strany vlastnoručně psaných *Pamětí Ignáta Spurného*³⁹. Spurný byl nadlesním ve výslužbě a stejně jako Socha patřil mezi důležité předáky českého národního hnutí v litovelském prostředí. Ve svých pamětech podstatně úhlednějším a čitelnějším rukopisem než Socha objasňuje důvody a okolnosti založení *Litovelských novin* v roce 1891 a z menší části také jejich následující úlohu v politickém „boji“ české strany se stranou německou.

³³ V souladu s *Litovelskými novinami* z konce 19. století je Spurného jméno v této práci uváděno v archaické formě „Ignát“. V případě citací fondu Státního okresního archivu Olomouc je však uváděna novější forma jména „Ignác“, a to kvůli oficiálnímu názvu fondu.

³⁴ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Socha Václav, 1879–1932, karton č. 7, inventární č. 38.

³⁵ Osoba, která prováděla uspořádání fondu, použila již současnou formu jména „Václav“ místo starší „Václav“.

³⁶ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Socha Václav, 1879–1932, karton č. 7, inventární č. 38.

³⁷ SOCHA, Václav. Dobyť Litovle. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 8. 12. 1899, 9(23), s. 1–2. Dále pokračování textu in: *Příloha k 23. číslu „Litovelských novin“*. S. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁸ Oproti výslednému textu v *Litovelských novinách* má Sochův rukopis částečně odlišný titul – „*Pád Litovle*“.

³⁹ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Spurný Ignác, 1900–1910.

Všechny výše uvedené materiály vytvořené Sochou a Spurným, jejichž snímky (nebo alespoň části z nich) jsou součástí Příloh této práce, poslouží výzkumníkovi jako doplňující, sekundární zdroje.

3 Historické pozadí

3.1 Český lokální (a regionální) tisk ve druhé polovině 19. století

S evropskou revoluční vlnou na konci 40. let 19. století došlo mimo jiné rovněž v české a moravské části rakouské monarchie k zvýšení zájmu veřejnosti (za předpokladu odpovídající gramotnosti) o čtení tištěných titulů, včetně novin. Vlivem uvolnění cenzurních opatření byla v tisku diskutována různá aktuální témata politického charakteru, mezi které patřily i ústavní či státoprávní záležitosti. Tento rozvoj tištěných médií a českojazyčné čtenářské obce byl nicméně zabrzděn následnou (a výše zmíněnou) restaurací absolutistických poměrů a znovu nastal až v 60. letech 19. století, k čemuž výrazně přispěla také liberalizace rakouské (posléze rakousko-uherské) legislativy ve vztahu k tisku, v čele s novým tiskovým zákonem ze závěru roku 1862.⁴⁰ Tento zákon vstoupil v platnost v březnu 1863.⁴¹

V období po roce 1860 docházelo v Českých zemích navzdory některým dočasným represivním krokům ze strany státní moci k postupnému dynamickému rozvoji tištěných médií i postupné profesionalizaci novinářského povolání. Rozmach vedle toho vykazovaly rovněž proces vzdělávání obyvatelstva a oblast komunální politiky. Nová tištěná periodika tak byla zakládána i mimo tradiční politická centra, kde sídlila ústředí politických stran, jako byly v českém, resp. moravském prostředí např. Praha či Brno, a v průběhu druhé poloviny 19. století došlo k ustavení specifického druhu lokální žurnalistiky.⁴² Tento trend se dříve či později projevil rovněž v moravských městech, kde docházelo k národnostním politickým konfliktům mezi Čechy a Němci, včetně Litovle v podobě založení *Litovelských novin*.

Malíř⁴³ píše, že tempo rozvoje českých tištěných médií (vedle novin také časopisů) dospělo na Moravě v 80. letech 19. století do takového stadia, že českojazyčný tisk (vyznačující se různou periodicitou podle jednotlivých titulů) počtem svých titulů převýšil tisk německojazyčný. Vedle brněnských periodik jako *Hlas* či *Moravská orlice* zmiňuje např. také

⁴⁰ SEKERA, Martin. Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. do počátku 20. století [pdf]. In: *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, 2008, 53(1–4), s. 15–16. ISSN 0036-5351. Dostupné z: <https://publikace.nm.cz/file/41823a5afc7b526df5f344715c54cb85/27428/Sbornik%20C%20historicky%202008-11-18.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

⁴¹ BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. Český tisk a česká žurnalistika v letech 1860–1889. In: *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vyd. Praha: Grada, 2019, s. 107. ISBN 978-80-271-0553-3.

⁴² Tamtéž.

⁴³ MALÍŘ, Jiří. Role periodického tisku při přechodu od honoračních stran ke stranám masovým na příkladu Moravy [online, pdf]. In: *Acta Universitatis Carolinae - Studia Territorialia*. Praha: Karolinum, 2013, 13(1-2), s. 93. ISSN 1213-4449. Dostupné z: <https://stuter.fsv.cuni.cz/stuter/article/download/629/563/2326> [cit. 31. 10. 2023].

prostějovské *Hlasy z Hané*, *Kroměřížské noviny* z Kroměříže a olomoucké tituly *Selské listy*, *Našinec* a *Pozor*.⁴⁴ Regionální (i lokální) mediální krajina tak zažívala fázi rozkvětu, přičemž i přes vnitřní názorovou rozmanitost ohledně politických otázek navenek (směrem k celostátní politice) v podstatě respektovala národně-politickou linii Národní strany a prezentovala se jako soudržný celek. Současně ale poskytovala i manévrovací prostor pro potenciální opoziční hnutí, jež mohla právě skrze tisk propagovat a prosazovat své postoje.⁴⁵ Mezi centra českého regionálního tisku na Moravě se vedle větších a významnějších měst Brna a Olomouce vyprofilovala rovněž menší města, např. hanácká města Prostějov, Přerov a Kroměříž.⁴⁶ Mezi důležité funkce moravských regionálních tištěných médií patřila komunikace mezi orgány jednotlivých politických subjektů a jejich sympatizanty.⁴⁷ Značná část titulů měla totiž silné, ba až klíčové vazby na konkrétní politické strany.

Kubiček⁴⁸ uvádí, že lokální tištěná periodika se u českých čtenářů těšila oblibě od 90. let 19. století. Na tato periodika se zaměřovala např. tiskárna benediktinů z Rajhradu u Brna, což koresponduje se zaměřením většiny titulů na křesťansko-sociální a katolicky národní zájmy. Kubiček však zároveň píše, že na konci 19. století poskytovala příznivé podmínky lokálním médiím také malá moravská města.⁴⁹ Mezi ně patřila i Litovel.

Březina⁵⁰ jako příklad moravského lokálního či regionálního tisku podrobněji popisuje *Kroměřížské noviny*. Toto médium vycházelo v Kroměříži v 80. letech 19. století (v letech 1884–1889), přičemž za dobu své existence několikrát změnilo odpovědného redaktora či sídlo redakce.⁵¹ „Vyznačovalo se tím, že podporovalo vyhraněný národní boj, pro který bylo symbolem dvojí otevření pražského Národního divadla v letech 1881 a 1883. Noviny se také postavily za prosazování českého školství a divadla a dalších zájmů deseti tisíc Čechů

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ MALÍŘ, Jiří. Role periodického tisku při přechodu od honoračních stran ke stranám masovým na příkladu Moravy [online, pdf]. In: *Acta Universitatis Carolinae - Studia Territorialia*. Praha: Karolinum, 2013, 13(1-2), s. 94. ISSN 1213-4449. Dostupné z: <https://stuter.fsv.cuni.cz/stuter/article/download/629/563/2326> [cit. 31. 10. 2023].

⁴⁶ MALÍŘ, Jiří. Role periodického tisku při přechodu od honoračních stran ke stranám masovým na příkladu Moravy [online, pdf]. In: *Acta Universitatis Carolinae - Studia Territorialia*. Praha: Karolinum, 2013, 13(1-2), s. 104. ISSN 1213-4449. Dostupné z: <https://stuter.fsv.cuni.cz/stuter/article/download/629/563/2326> [cit. 31. 10. 2023].

⁴⁷ MALÍŘ, Jiří. Role periodického tisku při přechodu od honoračních stran ke stranám masovým na příkladu Moravy [online, pdf]. In: *Acta Universitatis Carolinae - Studia Territorialia*. Praha: Karolinum, 2013, 13(1-2), s. 87. ISSN 1213-4449. Dostupné z: <https://stuter.fsv.cuni.cz/stuter/article/download/629/563/2326> [cit. 31. 10. 2023].

⁴⁸ KUBÍČEK, Jaromír. Přehled vývoje novin a časopisů do roku 1918. In: *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918: literatura a prameny, sbírky, bibliografie*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2001, s. 120. ISBN 80-7051-133-8.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ BŘEZINA, Vojtěch. Vývoj regionálního tisku na Kroměřížsku. In: ČERMÁK, Miloslav (red.). *Střední Morava: kulturně historická revue*. 1. vyd. Olomouc: Memoria, 1997, 3(5), s. 108. ISSN 1211-7889.

⁵¹ Tamtéž.

ve městě.⁵² V dubnu 1889 na *Kroměřížské noviny* navázalo proslovansky orientované periodikum *Velehrad*, vyznačující se mimo jiné protiněmeckou orientací. Na tomto místě nelze nezmínit, že jak v *Kroměřížských novinách*, tak posléze ve Velehradu pracoval jako odpovědný redaktor či vydavatel František Nedoluha.⁵³ Nositel stejného jména se poté v 90. letech 19. století angažoval rovněž v redakci *Litovelských novin*. Vzhledem k tomu, že Kubíček⁵⁴ a Šik⁵⁵ nezávisle na sobě a v rozdílných kontextech uvádějí, že se Nedoluha narodil roku 1859 a zemřel v roce 1933⁵⁶, a Šik⁵⁷ navíc, že Nedoluha roku 1890 přišel do Litovle z Kroměříže, šlo zcela jistě o jednu a tutéž osobu, která tedy již před působením v *Litovelských novinách* disponovala nezanedbatelnou novinářskou zkušeností.

Ve spojitosti s českojazyčným lokálním (regionálním) tiskem druhé poloviny 19. století i přímo *Litovelskými novinami* je nutné ještě zmínit pojem *bezbarvý politický tisk*. Kubíček⁵⁸ jím označuje ta tištěná média, která sice publikovala politický obsah, ale neinklinovala přímo ke konkrétní politické straně. Do kategorie bezbarvého politického tisku řadí právě i *Litovelské noviny*.⁵⁹ Jako další příklad bezbarvého politického tisku, navíc s obdobným zaměřením jako *Litovelské noviny*, který však spadá až do období krátce po začátku 20. století, lze zmínit čtrnáctideník s názvem *Hodonské listy*. Ten navázal na původní Hodonínské listy, vycházející v jihomoravském Hodoníně v letech 1887–1900, a od ledna roku 1902 byl produkován stejnojmenným⁶⁰ vydavatelským družstvem, v jehož čele stál redaktor Karel Koucký.⁶¹ „Členové družstva se hlásili k různým politickým stranám, listem chtěli prosazovat ovšem jen národní zájmy proti německé správě města. Cíleně zde byl proto věnován prostor i zprávám o činnosti Matice hodonské, důležitou roli však hrály i hospodářské

⁵² KUBÍČEK, Jaromír. Liberální a pokroková hnutí. In: *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848–1948*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2013, s. 57. ISBN 978-80-7275-095-5.

⁵³ BŘEZINA, Vojtěch. Vývoj regionálního tisku na Kroměřížsku. In: ČERMÁK, Miloslav (red.). *Střední Morava: kulturně historická revue*. 1. vyd. Olomouc: Memoria, 1997, 3(5), s. 108–109. ISSN 1211-7889.

⁵⁴ KUBÍČEK, Jaromír. Rejstřík osob. In: *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848–1948*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2013, s. 266. ISBN 978-80-7275-095-5.

⁵⁵ ŠIK, Lubomír. Hospodářská krize. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 185. ISBN 80-260-3833-9. Dále ŠIK, Lubomír. Stalo se v Litovli: výročí na únor 2013. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Městský úřad Litovel, 1. 2. 2013, s. 4.

⁵⁶ Šik uvádí i konkrétní datum Nedoluhova úmrtí, a to 10. února. Viz např. ŠIK, Lubomír. Hospodářská krize. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 185. ISBN 80-260-3833-9.

⁵⁷ ŠIK, Lubomír. Stalo se v Litovli: výročí na únor 2013. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Městský úřad Litovel, 1. 2. 2013, s. 4.

⁵⁸ KUBÍČEK, Jaromír. Bezbarvý politický tisk. In: *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848–1948*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2013, s. 91. ISBN 978-80-7275-095-5.

⁵⁹ KUBÍČEK, Jaromír. Bezbarvý politický tisk. In: *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848–1948*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2013, s. 98. ISBN 978-80-7275-095-5.

⁶⁰ Název vydavatelského družstva byl shodný s názvem obnoveného periodika, tedy Hodonské listy.

⁶¹ KUBÍČEK, Jaromír. Bezbarvý politický tisk. In: *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848–1948*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2013, s. 95–96. ISBN 978-80-7275-095-5.

články. “⁶² Tento titul nicméně nebyl vydáván ani rok, v důsledku neúspěchu na trhu v říjnu 1902 zanikl.⁶³

3.2 Česko-německý národnostní konflikt v monarchii do 80. let 19. století

Politické soupeření o ovládnutí radnice v Litovli i dalších moravských městech⁶⁴ mezi Čechy a Němci nebylo izolovaným trendem, nýbrž odráželo proměnu v česko-německých vztazích na úrovni rakousko-uherské říše.⁶⁵ V případě středomoravské Litovle nastala reflexe této proměny v 80. letech 19. století. Do tohoto období bude česko-německý národnostní konflikt v monarchii, respektive jeho stádia, v této podkapitole souhrnně⁶⁶ popsán.

Od revolučního roku 1848 požadovali představitelé české inteligence zrovnoprávnění českého národa s národem německým (respektive s rakouskými Němci, kterými jsou myšleni i Němci obývající české území) a maďarským v rámci monarchie, a to za podpory části inteligence německé i části německých měst. Křen⁶⁷ zmiňuje svatováclavskou petici z března 1848 a národnostní otázku, jíž se mimo jiné věnovala. Současně petici označuje za „*první novodobý český politický program*“⁶⁸. Dále tento „program“ popisuje jako představu „*jakéhosi rakousko-maďarsko-českého trialismu, založeného na stejné doktríně jako v Uhrách, totiž na historickém státním právu*“⁶⁹. Petice ale neměla identický ohlas ve všech Zemích koruny české. Ve vedlejších zemích, mezi něž se řadila i Morava, se setkala s daleko méně vřelým přijetím než v Čechách.⁷⁰ Češi, zastupovaní pražskou delegací, si navíc na základě tohoto dokumentu stejná práva jako Maďaři na vídeňské císařské vládě stejně nevymohli. Obdrželi sice příslib

⁶² KUBÍČEK, Jaromír. Bezbarvý politický tisk. In: *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848–1948*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2013, s. 96. ISBN 978-80-7275-095-5.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Například v Třebíči nebo Prostějově, kde tento „boj“ začal dříve než v Litovli. Viz k tomuto tématu JANÁK, Jan. Třebíč a Prostějov – dvě první velká města na Moravě s českou správou. In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 20–36. ISBN 80-9900106-3-6.

⁶⁵ To ostatně ve svých pracích potvrzují Skoupý a Viktorík. Viz VIKTORÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 85. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticemoravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023]. Dále SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc, Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 313. ISBN 978-80-244-5200-5.

⁶⁶ Ve významu stručně, bez podrobného a komplexního popisu konfliktu.

⁶⁷ KŘEN, Jan. České historické právo. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 94–95. 978-80-246-2177-7.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ KŘEN, Jan. České historické právo. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 95. 978-80-246-2177-7.

⁷⁰ KŘEN, Jan. České historické právo. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 102. 978-80-246-2177-7.

národního zrovnoprávnění na principu dvojjazyčnosti ve školství a na úřadech, ve srovnání s uherskou částí císařství to ale byl podstatně menší zisk.⁷¹

Myšlenkou soužití Čechů s Němci v rámci rakouského státu se na konci první poloviny 19. století zabývaly rovněž dnes známé a respektované osobnosti českého národa – František Palacký a Karel Havlíček (Borovský). Ačkoliv oba prosazovali především zrovnoprávnění na úrovni jazyka, každý si počínal jiným způsobem. Zatímco Palacký podporoval rovnoprávnost češtiny a němčiny a v tomto směru působil umírněněji a tolerantněji, Havlíček naopak volil radikálnější interpretaci. Dosavadní dějiny českého národa označoval za neustálý boj s Němci, Čechy a češtinu pak v Českých zemích prioritizoval před Němci a němčinou. Tuto svou prioritizaci zdůvodňoval početní převahou Čechů nad Němci v rámci Českých zemí, přičemž Němce stejně jako další představitele mladší generace (ve srovnání s Palackým) české inteligence vnímal jako menšinu.⁷²

České národní hnutí, reprezentované také Palackým a Havlíčkem, nicméně revoluční události roku 1848 povzbudily. To současně znamenalo výraznější nacionální diferenciaci mezi Čechy a Němci. Německá strana nabyla obav z českého vzestupu a potenciální hrozby české majorizace.⁷³ Mezi oběma hnutími došlo k rozkolu ohledně politických cílů: Češi se soustředili na vlastní představu autonomie v rámci rakouské monarchie, Němci zase na potenciální velký a jednotný národní stát, jenž by do svého území vedle jednotlivých německých zemí zahrnoval též Rakousko.⁷⁴

V důsledku revolučních událostí napříč jejím územím také v rakouské monarchii došlo k zrušení poddanství (v září 1848) císařem Ferdinandem I. Dobrotivým, což vedlo k zániku patrimoniální správy, a již za vlády Ferdinandova nástupce Františka Josefa I., v březnu 1849, k vydání oktrojované ústavy⁷⁵ a zákona formujícího prvotní obecní samosprávu. Oba posledně uvedené dokumenty jsou spojeny se jménem ministra Franze von Stadionu, odtud také tzv. Stadionova ústava a Stadionovo obecní zřízení. Na základě něj se první obecní volby v Českých zemích uskutečnily přesně v polovině 19. století – roku 1850. Vzhledem k ekonomickým poměrům ve společnosti opanovali většinu měst na Moravě příslušníci bohaté

⁷¹ KŘEN, Jan. České historické právo. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 103. 978-80-246-2177-7.

⁷² KŘEN, Jan. České historické právo. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 99. 978-80-246-2177-7.

⁷³ KŘEN, Jan. Národnostní konflikt. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 108–109. 978-80-246-2177-7.

⁷⁴ KŘEN, Jan. Národnostní konflikt. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 112. 978-80-246-2177-7.

⁷⁵ Tato ústava však nebyla nikdy uvedena v platnost.

německy mluvící vrstvy neboli honorace. Další volby nicméně proběhly až po jedenácti letech, a to kvůli restauraci absolutismu a přerušení procesu liberalizace poměrů veřejného života.⁷⁶

Absolutistická nařízení rakouské vlády zapříčinila rovněž výrazný útlum aktivity českého národního hnutí, a to až na samotné minimum, stejně jako eliminaci převážné části výtvarníků týkajících se rovnoprávnosti češtiny s němčinou například ve školství.⁷⁷ Navzdory svému destruktivnímu vlivu na národní emancipaci však znamenala vzestup Němců, kteří vzhledem k reformě státní správy ministra vnitra Alexandra Bacha, jež přinesla vytvoření krajů s německými centry, pociťovali superioritu vůči ostatním národům žijícím v monarchii.⁷⁸ Podle Křena nastala situace položila základy budoucího česko-německého národnostního konfliktu.⁷⁹

Ten nenastal okamžitě – po konci restaurace absolutismu a opětovné liberalizaci poměrů v Rakousku, včetně nové ústavy z února 1861. České národní hnutí dosahovalo progresu především v Čechách, kde po komunálních volbách roku 1861 přešel pod českou kontrolu pražský magistrát a další města ve vnitrozemí. Právě z 60. let 19. století ale pocházejí podle Malíře i první náznaky národně motivovaných obecních voleb ve městech na Moravě.⁸⁰ Rozvoj nastal rovněž na kulturně-vzdělávací úrovni, kde podle německých vzorů docházelo ke vzniku spolků, jako byl například Sokol (založen 1862). Právě organizace typu Sokola později dokázaly vtáhnout do veřejného života, jenž zahrnoval i záležitosti politického charakteru včetně obecních voleb, široké vrstvy české společnosti v moravských městech, které navíc výrazně nacionalizovaly.⁸¹ Stejně tak byla zakládána hospodářská družstva, současně sílil český jazyk ve školství, kde vznikaly nové instituce, a to především v případech poskytování finančního kapitálu ze strany lokálních samospráv. V lednu 1861 pak Julius Grégr začal vydávat noviny českého národního hnutí s názvem *Národní listy*, čímž česká politická scéna – rok po Němcích a Maďarech – získala vlastní nezávislý deník, kde mohla prezentovat své

⁷⁶ JANÁK, Jan. Třebíč a Prostějov – dvě první velká města na Moravě s českou správou. In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archivem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 20. ISBN 80-9900106-3-6.

⁷⁷ KŘEN, Jan. Bachovský absolutismus a národnostní otázka. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 127–128. 978-80-246-2177-7.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ KŘEN, Jan. Bachovský absolutismus a národnostní otázka. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 128. 978-80-246-2177-7.

⁸⁰ MALÍŘ, Jiří. Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archivem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 77. ISBN 80-9900106-3-6.

⁸¹ Tamtéž.

postoje, činy a cíle. Z politického hlediska ale Češi zaznamenali dva výrazné neúspěchy, když byl zamítnut jejich požadavek na národní zrovnoprávnění v Říšské radě, nově utvořeném rakouském parlamentu, i jejich požadavek na reformu ohledně rozložení sil na Českém zemském sněmu. Nedosáhli tak stejných národnostních práv jako Maďaři, kteří v rámci monarchie směřovali k autonomii.⁸² České hnutí se tak ve dvou podstatných politických instancích monarchie ocitlo v minoritě, respektive v pozici slabšího článku, vůči Němcům. Tento stav negativně ovlivnil jak vztah Čechů k monarchii, tak k Němcům. Snaha o výraznější, při nejmenším přiměřený podíl na moci, se posléze promítla i do menších politických celků, včetně radnic části moravských měst, Litovel nevyjímaje.⁸³

Poté, co bylo Rakousko poraženo v bitvě u Hradce Králové Prusy (1866) a následně vyřazeno z tvořícího se národního státu Němců, došlo v roce 1867 k rakousko-uherskému vyrovnání. Z monarchie se stalo soustátí dvou velkých územních celků – Rakouska (a jeho držav, včetně Českých zemí) a Uherska (a jeho držav). Češi byli zklamaní z toho, že na tomto vyrovnání neparticipovali také, ale současně s iluzí podpory Francie, která vzhledem k rostoucí síle Pruska cílila na užší vztahy s Rakouskem-Uherskem, trvali na požadavcích v duchu svého státního práva. Vedle bojkotu aktivní účasti na státní legislativní politice, tzv. metody pasivní rezistence, tyto požadavky dokumentovali v slavnostní poslanecké deklaraci ze srpna 1868. V Českém království požadovali rovnocenné postavení jako Němci s tím, že tato česko-německá část monarchie (Česká koruna) má mít v jejím rámci stejnou pozici jako Uhry. Tyto požadavky se setkaly s pozitivními reakcemi v širokých vrstvách české společnosti, které s nimi byly v rámci možností srozuměny. Vedle toho byl nastartován rozvoj českých finančních institucí (např. větších peněžních ústavů) a českého průmyslu.⁸⁴ Stejný typ konjunktury posléze pomohl českému hnutí i v politickém „zápase“ o radnice, včetně té litovelské. Široká česká veřejnost, včetně rolníků či dělníků, byla politicky aktivizována na masových shromážděních,

⁸² KŘEN, Jan. K historickému právu. In: *Konfliktní společnosti: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 136, 139, 140–142, 144. 978-80-246-2177-7.

⁸³ Již v roce 1867 zaznamenala vítězství v komunálních volbách česká strana v Třebíči, když ovládla dva ze tří volebních sborů. V následujících volbách v roce 1870 pak při německé neúčasti opanovala všechny tři volební sbory, tedy celé městské zastupitelstvo. V letech 1867–1870 měli Češi většinu také v zastupitelstvu města Prostějova, volebního vítězství však dosáhli díky chybám německé strany a shodě okolností. Během tří let se pak české vedení města zdiskreditovalo natolik, že zastupitelstvo bylo rozpuštěno a následující volby opět vyhráli Němci. V prostějovském zastupitelstvu následně drželi majoritu až do roku 1892, kdy přišlo rozhodující volební vítězství českého hnutí a radnice se definitivně dostala po českou kontrolu. Viz např. JANÁK, Jan. Třebíč a Prostějov – dvě první velká města na Moravě s českou správou. In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeum Prostějovska a Okresním archivem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 24. ISBN 80-9900106-3-6.

⁸⁴ KŘEN, Jan. České vyrovnání. In: *Konfliktní společnosti: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 160–161. 978-80-246-2177-7.

tzv. táborech. Ve stejném období nastal rovněž v důsledku těchto akcí zlom v uvažování českých obyvatel vedlejších Českých zemí, Moravy a Slezska. Ti začínají postupně souznět s idejemi národního češství a českého státního práva.⁸⁵

Po vypuknutí prusko-francouzské války (1870) a vzniku sjednoceného Německa (leden 1871) nastal v rakouském soustátí sice konzervativní, nicméně vůči neněmeckým národům příznivý obrat. Součástí vlády hraběte Hohenwarta, jež potlačovala liberální část německých politických reprezentantů z monarchie, se stali také Češi a Čechům bylo roku 1871 prostřednictvím tzv. fundamentálních článků přislíbeno potvrzení státoprávnosti formální korunovací císaře Františka Josefa I. českým králem. Němečtí liberálové vnímali tento vládní krok jako ohrožení vlastní existence, respektive vlastního svébytného postavení v Českých zemích.⁸⁶ Příznivá situace nastala po nástupu Hohenwartova kabinetu také pro české školství a veřejný život. Toho po vítězných obecních volbách roku 1870 využilo tehdy ryze české zastupitelstvo města Třebíče a vznikla zde tak první česká střední škola (nižší gymnázium) a otevřením Besedního domu rovněž první instituce zajišťující středisko českému spolkovému a veřejnému životu na západní Moravě.⁸⁷

K národnostnímu vyrovnání v český prospěch však nakonec ani tentokrát nedošlo. Příčinou byla kombinace domácích (v rámci Rakouska-Uherska) a zahraničních problémů – jednak tlaky např. ze strany nového německého císařství jednajícího ve prospěch Němců v Čechách či ze strany Uher, jednak pomalý postup Hohenwartovy vlády, kterou navíc v listopadu 1871 po krátkém provizoriu nahradila liberální vláda v čele s knížetem Auerspergem.⁸⁸ Auerspergova vídeňská vláda se českou problematikou nezabývala, české národní hnutí působící v jasné opozici vůči ní (bojkotující politiku předlitavské části monarchie pasivní rezistencí) pouze systematicky perzekuovala, včetně represí zaměřených na český tisk a české novináře. Češi namísto vzestupu státoprávního zažívali následně pouze vzestup

⁸⁵ KŘEN, Jan. České vyrovnání. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 161–162. 978-80-246-2177-7.

⁸⁶ KŘEN, Jan. České vyrovnání. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 163–164. 978-80-246-2177-7.

⁸⁷ JANÁK, Jan. Třebíč a Prostějov – dvě první velká města na Moravě s českou správou. In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 21. ISBN 80-9900106-3-6.

⁸⁸ KŘEN, Jan. České vyrovnání. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 167–168. 978-80-246-2177-7.

kulturně-vzdělávací (např. ve školství) a hospodářský.⁸⁹ Křen⁹⁰ také v této souvislosti uvádí rozmach v cukrovarnickém průmyslu. Jedním z cukrovarů, které začátkem 70. let 19. století vznikly, byl rovněž Rolnický akciový cukrovar v Litovli, jenž později sehrál roli i v politických aktivitách zdejších představitelů českého hnutí.⁹¹ Současně rostla velikost české populace, stejně jako tendence posilování českého živlu ve městech a jejich počestování.⁹² To později vedlo také k výraznějším českým snahám o participaci na řízení obecních samospráv a politickým střetům mezi Čechy a Němci o radnice moravských měst.⁹³ V tomto smyslu je však vhodné zmínit Malíře⁹⁴, který upozorňuje, že jazyková hranice nebyla na Moravě zdaleka tak ostrá jako v Čechách, jelikož ve městech ležících v českém vnitrozemí Moravy žila zpravidla více nebo méně početná německá menšina.

Nezrealizované české vyrovnání a neuplatnění fundamentálních článků nastartovalo proces odcizení mezi českou a německou společností, vzrůstající národnostní napětí (nicméně stále v mezích snesitelnosti) a mimo jiné také ostré polemiky z obou stran v tisku.⁹⁵ Příhodnější situace nastala pro Čechy po změně předlitavské vlády a nástupu kabinetu hraběte Taaffeho. Na něm sami opět participovali, což zapříčinilo i naprosté vyčerpání efektivity metody pasivní rezistence. Taaffeho vláda ukončila politiku perzekucí vůči českému národnímu hnutí. Například z Třebíče byl odvolán mezi Čechy nenáviděný okresní hejtman Biber manifestně stranicí německému liberálnímu táboru. Češi se následně po obecních volbách v roce 1879

⁸⁹ KŘEN, Jan. Liberální režim a národnostní otázka. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 170–171. 978-80-246-2177-7.

⁹⁰ KŘEN, Jan. Liberální režim a národnostní otázka. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 172. 978-80-246-2177-7.

⁹¹ V litovelském Rolnickém akciovém cukrovaru mimo jiné pracoval jako účetní Václav Socha, v tomto podniku působili také další představitelé české strany, např. Karel Hulla. Z finančního kapitálu cukrovaru (stejně jako kapitálu Rolnického akciového pivovaru či peněžního ústavu Rolnické záložny) byly financovány aktivity českého hnutí, jako právník osoba disponoval na základě odváděných daní rovněž právem volit (do prvního sboru). Jeho majetek byl nicméně účelově dělen mezi další osoby tak, aby Češi pro komunální volby v Litovli získali co nejvíce hlasů.

⁹² KŘEN, Jan. Liberální režim a národnostní otázka. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 172. 978-80-246-2177-7.

⁹³ Začátkem 70. let 19. století náležela již pod českou správu radnice v západomoravské Třebíči, vlivem změny vládní orientace z Hohenwartova konzervativního kabinetu a na liberální kabinet Auerspergův a následných perzekucí českého národního hnutí však ještě ne definitivně. Viz JANÁK, Jan. Třebíč a Prostějov – dvě první velká města na Moravě s českou správou. In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archivem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 21–24. ISBN 80-9900106-3-6.

⁹⁴ MALÍŘ, Jiří. Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archivem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 77. ISBN 80-9900106-3-6.

⁹⁵ KŘEN, Jan. Liberální režim a národnostní otázka. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 174, 176. 978-80-246-2177-7.

vrátili do třebíčského zastupitelstva, i když zde ještě neměli dostatečné zastoupení, a o tři roky později v něm získali klíčovou převahu. Třebíč se tak definitivně stala prvním větším moravským městem s českou radnicí.⁹⁶ Janák⁹⁷ zmiňuje, že vítězství české strany v třebíčském prostředí velmi významně ovlivnilo další rozvoj českého národního hnutí na Moravě a současně způsobilo první průlom v německém monopolu na správu českých (respektive národnostně smíšených) měst na Moravě.

Ačkoliv výdobytky českého hnutí v kontextu působení Taaffeho vlády byly spíše skromnější povahy (např. ve školství došlo k rozdělení pražské univerzity na českou a německou část a v úředním styku k posílení českého jazyka a navazujícímu růstu počtu českých úředníků, zatímco splnění českých státoprávních požadavků nenastalo ani v tomto případě) a na druhé straně muselo tomuto kabinetu prokazovat loajalitu (např. odpovídajícím hlasováním v Říšské radě v různých mimočeských otázkách), vnímali němečtí liberálové, vůči Taaffeho vládě v opozici, českou situaci jako útok na svou národní podstatu.⁹⁸ To vedlo k výraznější nacionalizaci česko-německých vztahů⁹⁹ (tentokrát živené z německé strany), která posléze přešla do radikálního stadia¹⁰⁰, i k prohloubení odcizení společností obou národů. Oba procesy byly v 80. letech 19. století patrné především v Čechách. Na Moravě bylo tempo procesu odluky Čechů a Němců podstatně pomalejší, nicméně i tuto část Českých zemí tento proces zasáhl.¹⁰¹ Jak již ale bylo zmíněno výše, rozvoj českého národního hnutí na úkor Němců probíhal i v moravském prostředí, a to mimo jiné prostřednictvím linky „zápasu“ o správu věcí veřejných ve městech, který jako první dokázali vyhrát čeští političtí reprezentanti v Třebíči. V závěrečné dekádě 19. století na tento úspěch navázala další moravská města jako Prostějov,

⁹⁶ JANÁK, Jan. Třebíč a Prostějov – dvě první velká města na Moravě s českou správou. In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archivem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 31–33. ISBN 80-9900106-3-6.

⁹⁷ JANÁK, Jan. Třebíč a Prostějov – dvě první velká města na Moravě s českou správou. In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archivem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 33. ISBN 80-9900106-3-6.

⁹⁸ KŘEN, Jan. Taaffův režim a staročeši. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 189. 978-80-246-2177-7.

⁹⁹ KŘEN, Jan. Taaffův režim a staročeši. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 190–191. 978-80-246-2177-7.

¹⁰⁰ Viz např. KŘEN, Jan. Nacionální radikalismus. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 226–233. 978-80-246-2177-7.

¹⁰¹ Křen uvádí, že „zatímco na Moravě byl tento proces teprve v začátcích, v Čechách vznikaly dvě paralelní, navzájem izolované a zároveň sobě se podobající národní společnosti s minimem vzájemných kontaktů“. In: KŘEN, Jan. Drobná nacionální válka. In: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 191. 978-80-246-2177-7.

Prerov, Kroměříž a také Litovel. To odpovídá Malířovi¹⁰², který píše, že „*se boj o radnice ‘ plně rozhořel až po přerušení české pasivní rezistence, zejména v 90. letech 19. století*“.

3.3 Volební systém platný (i) pro komunální volby v Litovli v 90. letech 19. století

Volební systém platný pro komunální volby v Litovli v 90. letech 19. století je popsán ve Viktoříkově případové studii¹⁰³, ze které bylo pro tuto kapitolu práce primárně čerpáno. Dalším zdrojem informací, který v tomto ohledu není možné nezmínit, pak byla práce Čopíka¹⁰⁴.

Viktořík specifikuje, že v sídlech typu Litovle byli od začátku druhé poloviny 19. století v rámci komunálních voleb voleni muži splňující zákonné podmínky, a sice do takzvaného obecního výboru. V rámci ustavující schůze tohoto orgánu pak byli voleni členové takzvaného představenstva obce – purkmistr¹⁰⁵ a radní^{106, 107}. Viktořík také zmiňuje,

¹⁰² MALÍŘ, Jiří. Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 77. ISBN 80-9900106-3-6.

¹⁰³ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 81–107. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁰⁴ ČOPÍK, Jan. Vývoj a územní samosprávy a proměny komunální politiky. In: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850–2010). Díl I, Do roku 1945*. 1. vyd. Dolní Břežany: Scriptorium, 2014, s. 29. ISBN 978-80-87271-89-6.

¹⁰⁵ Tehdejší německá (rakouská) obdoba současného úřadu starosty. Po převzetí správy Litovle Čechy byl výraz „*purkmistr*“ nahrazen právě výrazem „*starosta*“. V době komunálních voleb v roce 1891 zastával úřad litovelského purkmistra (starosty) Franz Kucharz, původně první radní. V úřadě nahradil Franze Poppa, který zemřel v dubnu 1891. Šik uvádí, že Popp byl původní profesí mydlář a Kucharz lékař. Obě jména přitom uvádí v počestěné podobě, tedy František Popp a František Kuchař. In: ŠIK, Lubomír. *Konstituce*. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 139. ISBN 80-260-3833-9.

¹⁰⁶ Podle Čopíka byli radní (mimo purkmistra) vždy minimálně dva. V litovelské městské radě zasedali čtyři radní. In: ČOPÍK, Jan. Vývoj a územní samosprávy a proměny komunální politiky. In: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850–2010). Díl I, Do roku 1945*. 1. vyd. Dolní Břežany: Scriptorium, 2014, s. 29. ISBN 978-80-87271-89-6. Viz např. VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 87. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁰⁷ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 82. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

že počínaje rokem 1864¹⁰⁸ zastřešoval oba orgány místní samosprávy – tedy obecní výbor a představenstvo obce – pojem „*obecní zastupitelstvo*“.¹⁰⁹

V této diplomové práci je však pro litovelský obecní výbor používáno označení „*městské zastupitelstvo*“ či jen „*zastupitelstvo*“. Děje se tak jednak proto, že Litovel nepřetržitě od svého založení králem Přemyslem Otakarem II. v 50. letech 13. století užívá statut města¹¹⁰, jednak vzhledem k analogii mezi obecními výbory z druhé poloviny 19. století a současnými zastupitelstvy měst a obcí.

Podle tabulky, jež je součástí Příloh Viktoříkovy případové studie, mělo litovelské zastupitelstvo v letech 1850–1864 osmnáct členů, poté dvacet čtyři členů a od roku 1886 třicet členů. Mandát mohli (od roku 1886) získat prostřednictvím jednoho ze tří desetičlenných volebních sborů. Tyto volební sbory souvisejí s podmínkami účasti v komunálních volbách a rozložením účastníků voleb. Aktivním volebním právem disponovali především muži. Ti museli dosáhnout věku 24 let, vlastnit rakouské státní občanství a platit přímou daň¹¹¹ v místě svého bydliště. Minimální výše této daně byla stanovena na 1 zlatý. Tato daňová povinnost pro účast ve volbách se nevztahovala¹¹² pouze na takzvanou honoraci či honorační voliče.¹¹³ Viktořík mezi tyto voliče řadí například důstojníky, čestné občany, duchovní nebo nositele akademického titulu doktor¹¹⁴, který získali na některé z rakouských univerzit.¹¹⁵

¹⁰⁸ V březnu 1864 vstoupil v platnost nový zemský zákon pro Moravu, který upravoval organizaci komunálních voleb, mimo jiné i v Litovli. Viz např. SKOUPÝ, Arnošt. Vstup města do moderních dějin 1850–1899. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc, Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 303. ISBN 978-80-244-5200-5.

¹⁰⁹ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 82. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹¹⁰ Statut města měl v průběhu historie Litovle různé podoby. Např: Nejprve byla městem královským (fakticky do roku 1440, právně do roku 1513), poté do zrušení poddanství městem poddanským.

¹¹¹ Viktořík v případě přímé daně explicitně jmenuje daň z příjmu, daň z nemovitosti či daň z živnosti. In: VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 82. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹¹² To však neznamená, že honorační voliči přímou daň neplatili. Pro jejich účast ve volbách – na rozdíl od ostatních občanů – pouze nebylo určující, zda odvádí přímou daň minimálně ve výši 1 zlatého.

¹¹³ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 105. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹¹⁴ ČOPIK, Jan. Vývoj a územní samospráva a proměny komunální politiky. In: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850–2010). Díl I, Do roku 1945*. 1. vyd. Dolní Břežany: Scriptorium, 2014, s. 29. ISBN 978-80-87271-89-6.

¹¹⁵ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 82. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

V 90. letech 19. století – pro tuto práci podstatných – disponovaly aktivním volebním právem v komunálních volbách vedle jednotlivců rovněž právnické osoby.¹¹⁶ U žen byla možnost volit v rámci voleb do městského (obecního) zastupitelstva poněkud problematičtější. Tyto osoby tak mohly činit, ale pouze prostřednictvím zplnomocněnců¹¹⁷.¹¹⁸ Zde se nicméně s případovou studií Viktoríkovou rozchází práce Šikova. Šik píše, že „*ženy nevolily vůbec*“.¹¹⁹ Tím však spíše míní, že ženy samotné se voleb nemohly účastnit přímo – tedy nemohly samy aktivně volit, a toto právo mohly maximálně pouze delegovat na jinou, z hlediska zákona způsobilou, osobu mužského pohlaví prostřednictvím plné moci.¹²⁰

Pasivní volební právo bylo vyhrazeno pouze mužům. Pro kandidaturu jim muselo být alespoň 30 let, nesměli být ve výkonu vojenské služby či pracovat na obecním (městském) úřadě. Také museli vykazovat určitou ekonomickou stabilitu, do níž náležely například uhrazené závazky vůči obci (městu).¹²¹

Podle výše odváděných daní volili voliči deset zastupitelů v jednom ze tří volebních sborů¹²². K volbě do konkrétního sboru byli zařazeni z takzvaného voličského seznamu¹²³ vytvořeného radními, do kterého byli uvedeni všichni možní účastníci voleb.¹²⁴ Šik upřesňuje, že zastupitele do prvního sboru volily osoby platící na daních více než 200 zlatých ročně, zastupitele do druhého sboru volili honorační voliči a zastupitele do třetího sboru určovaly

¹¹⁶ ŠIK, Lubomír. *Konstituce*. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 142. ISBN 80-260-3833-9.

¹¹⁷ Čopík píše, v případě žen byl takovým zplnomocněncem nejčastěji jejich manžel. In: ČOPÍK, Jan. *Vývoj a územní samospráva a proměny komunální politiky*. In: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850–2010). Díl I, Do roku 1945*. 1. vyd. Dolní Břežany: Scriptorium, 2014, s. 29. ISBN 978-80-87271-89-6.

¹¹⁸ VIKTOŘÍK, Michael. *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století* [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 83. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹¹⁹ ŠIK, Lubomír. *Konstituce*. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 142. ISBN 80-260-3833-9.

¹²⁰ Další práce týkající se komunálních voleb v Litovli ve druhé polovině 19. století, například text Skoupého, který cituje Litovelské noviny z roku 1899, nepotvrzují, že by ženy nemohly své hlasy ani delegovat na jinou osobu mužského pohlaví, a tudíž byly ze soutěže o voličské hlasy zcela vyloučeny. Viz SKOUPÝ, Arnošt. *Boj o radnici*. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. I, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc, Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 314. ISBN 978-80-244-5200-5.

¹²¹ ČOPÍK, Jan. *Vývoj a územní samospráva a proměny komunální politiky*. In: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850–2010). Díl I, Do roku 1945*. 1. vyd. Dolní Břežany: Scriptorium, 2014, s. 29. ISBN 978-80-87271-89-6.

¹²² Čopík poznamenává, že u menších obcí a osad mohly být tyto volební sbory pouze dva. In: Tamtéž.

¹²³ V tomto seznamu byly (respektive podle zákona měly být) uvedeny všechny osoby, které splňovaly podmínky pro účast ve volbách. Jejich pořadí v seznamu určovala právě výše odváděné přímé daně. Plátcі nejvyšší daně figurovali na začátku seznamu, plátcі nejnižší daně naopak na konci seznamu. In: Tamtéž.

¹²⁴ VIKTOŘÍK, Michael. *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století* [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 83. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

svým hlasováním ostatní osoby uvedené ve voličském seznamu.¹²⁵ To však rozporuje práce Čopíka, který píše o rozdělení voličů do jednotlivých sborů výhradně podle výše placené přímé daně a honorační voliče řadí do prvního volebního sboru.¹²⁶

Viktořík¹²⁷ a v odkazu na něj také Skoupý¹²⁸ (v jiném příspěvku, než kde jsou zmíněny *Litovelské noviny*) uvádějí, že každý z volebních sborů měl představovat přibližně jednu třetinu veškerých odvedených přímých daní ve městě.¹²⁹ Viktořík¹³⁰ dále píše, že tento systém znevýhodňoval české voliče. Většina z nich totiž na základě výše odváděných přímých daní volila pouze do třetího volebního sboru¹³¹.

V případě, že se podoba voličského seznamu obešla bez reklamace, došlo k představení kandidátů navržených do jednotlivých volebních sborů. Volby, které trvaly několik dní, začínaly volbou do třetího sboru a končily volbou do sboru prvního¹³². Volby neprobíhaly tajně, nýbrž veřejně¹³³ před komisí. Každý z voličů nahlas vyjmenoval deset vybraných kandidátů ze „svého“ volebního sboru – disponoval tedy deseti hlasy – a uvedl také

¹²⁵ ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 142. ISBN 80-260-3833-9.

¹²⁶ ČOPÍK, Jan. Vývoj a územní samosprávy a proměny komunální politiky. In: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850–2010). Díl I, Do roku 1945*. 1. vyd. Dolní Břežany: Scriptorium, 2014, s. 29. ISBN 978-80-87271-89-6.

¹²⁷ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 83. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹²⁸ SKOUPÝ, Arnošt. Vstup města do moderních dějin 1850–1899. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. I, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc, Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 303. ISBN 978-80-244-5200-5.

¹²⁹ Což koresponduje i s prací Čopíkovou. Podle Čopíka se veškeré odvedené přímé daně z obce (v případě Litovle z města) sečetly a tento součet byl vydělen třemi. Tímto došlo k získání přibližných třetin, které pak měli reprezentovat plátcí v jednotlivých volebních sborech – tj. součet přímých daní voličů v každém sboru se měl rovnat přibližně třetině ze všech odvedených přímých daní z obce (v případě Litovle z města). In: ČOPÍK, Jan. Vývoj a územní samosprávy a proměny komunální politiky. In: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850–2010). Díl I, Do roku 1945*. 1. vyd. Dolní Břežany: Scriptorium, 2014, s. 29. ISBN 978-80-87271-89-6.

¹³⁰ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 83. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹³¹ Částky odváděné jako přímé daně většinou českých voličů nebyly tak vysoké, proto se tito voliči nacházeli až v poslední části voličského seznamu a byli tedy zařazováni do třetího volebního sboru. Vysoký počet voličů v tomto sboru byl příčinou přibližně třetiny všech placených přímých daní, kterou museli reprezentovat. Viz ČOPÍK, Jan. Vývoj a územní samosprávy a proměny komunální politiky. In: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850–2010). Díl I, Do roku 1945*. 1. vyd. Dolní Břežany: Scriptorium, 2014, s. 29. ISBN 978-80-87271-89-6.

¹³² Viktořík uvádí, že se tak dělo z důvodu, aby kandidáti nebyli zvoleni do více než jednoho sboru současně. In: VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 83. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹³³ ČOPÍK, Jan. Vývoj a územní samosprávy a proměny komunální politiky. In: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850–2010). Díl I, Do roku 1945*. 1. vyd. Dolní Břežany: Scriptorium, 2014, s. 29. ISBN 978-80-87271-89-6.

pět náhradníků¹³⁴. Kandidáti, kteří tímto způsobem získali nejvíce hlasů, pak byli zvoleni a získali mandát zastupitele.

Zastupitelstvo mělo být voleno každé tři roky, v Litovli k tomu však ve druhé polovině 19. století nedocházelo vždy.¹³⁵ Například po komunálních volbách v roce 1886 nenásledovaly volby v roce 1889, jak by tomu na základě tříletých volebních období mělo být. Uskutečnily se právě až v roce 1891. K odložení konání těchto voleb došlo z důvodu, že představitelé českého hnutí¹³⁶ po zdlouhavějším administrativním procesu úspěšně reklamovali účelová pochybení v Němci ovládanou radnicí připraveném voličském seznamu.¹³⁷ Zdlouhavý proces vyřizování reklamací české strany ohledně listin s voličským seznamem přes několikero instancí, respektive institucí státní správy¹³⁸, pak zapříčinil také odsunutí dalších komunálních voleb v Litovli, a to z roku 1894 až na rok 1896. Následující volby do městského zastupitelstva se pak už – díky rychlejšímu vyřízení stížností – uskutečnily v souladu s tříletou periodou určující délku zastupitelských mandátů, tedy v roce 1899.

3.4 Lokální tisk v boji o radnice

Roli periodického tisku v politickém životě českého národního hnutí v 19. století lze vnímat z různých hledisek. Jako nesporný se však jeví její organizátorský charakter. Potvrzují to příklady z prostředí politických stran, které do své práce zahrnul Malíř¹³⁹. Ten píše mimo

¹³⁴ Čopík objasňuje, že z voleb vzešli rovněž náhradníci za úspěšné kandidáty, a to v počtu poloviny všech členů zastupitelstva. V případě Litovle šlo o patnáct náhradníků, z každého sboru jich tedy vzešlo pět. In: Tamtéž.

¹³⁵ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 83. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹³⁶ V čele českého hnutí stál již tehdy Václav Socha, účetní v českém litovelském cukrovaru, který se do Litovle přistěhoval v roce 1881. Úspěšných reklamací proti voličskému seznamu bylo dosaženo zejména díky jím pečlivě shromážděným podkladům. Viz např. SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc, Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 313–316. ISBN 978-80-244-5200-5. Dále VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 90–91. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

Dále také ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 134. ISBN 80-260-3833-9.

¹³⁷ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 90. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹³⁸ Viktořík (tamtéž) uvádí, že reklamace nejprve řešila reklamační komise přímo v Litovli. Poté bylo možné podat odvolání k okresnímu hejtmanství (také v Litovli), následně pak na místodržitelství se sídlem v Brně a nakonec do Vídně ke Správnímu soudnímu dvoru, což byla nejvyšší odvolací instance (instituce). Všechny tyto úřady byly přetíženy a vyřizování reklamací tak probíhalo zdlouhavě, což mělo za následek oddálení voleb a narušení jejich opakování jednou za tři roky.

¹³⁹ MALÍŘ, Jiří. Role periodického tisku při přechodu od honoračních stran ke stranám masovým na příkladu Moravy [online, pdf]. In: *Acta Universitatis Carolinae - Studia Territorialia*. Praha: Karolinum, 2013, 13(1-2), s.

jiné o deníku *Moravská orlice* – tiskovém orgánu Národní strany na Moravě. Podle něj toto periodikum představovalo pro moravské staročechy významnou oporu, jež ospravedlňovala a zdůrazňovala jejich činnost, hodnoty i pozici na politické scéně (tedy pozici zástupce celého českého národa). Noviny současně zveřejňovaly projevy představitelů Národní strany na různých místech a při různých příležitostech, což výrazně napomáhalo šíření programových zásad strany. Vedle toho také upevňovaly soudržnost její členské základny a jejich sympatizantů, respektive voličů. Význam tohoto média pak vzrůstal především během voleb do Moravského zemského sněmu a Říšského sněmu¹⁴⁰, což pro změnu dokládá důležitou roli periodického tisku jako vlivného agitátora, potažmo jako efektivního prostředku agitace. Identifikovat lze i roli novin jako prostředku politické emancipace či spíše diferenciaci. Jednotlivé frakce v rámci jedné strany – vůči sobě navzájem v opozici – potřebovaly k tomu, aby se dokázaly prosadit, vlastní tištěné médium. Například v moravské Agrární straně na sklonu první dekády 20. století disponovalo konzervativní vedení strany periodikem *Selské listy* a frakce okolo Kuneše Sonntaga zase periodikem *Moravský venkov*. Právě vlastní tiskový orgán byl jedním z důvodů, proč Sonntagova frakce vnitřní boj o převahu ve straně nakonec vyhrála.¹⁴¹

Prostředkem k prosazení se byl vlastní tisk pro české politiky také na lokální úrovni v rámci kampaně pro komunální volby a v rámci konkurence německým protějškům. Klečacký¹⁴² uvádí, že v Českých Budějovicích zásobovaly elektorát české strany protiněmecky laděnými zprávami místní české noviny s názvem *Budivoj*. V Prostějově zase Češi prostřednictvím místního tisku prosazovali heslo „*Svůj k svému*“ nabádající české obyvatelstvo k bojkotu německých a židovských obchodů. Osoby, které tuto taktiku porušovaly, byly v tisku tvrdě kritizovány a skandalizovány.¹⁴³ Tiskovým orgánem české strany v Prostějově byly

81-108. ISSN 1213-4449. Dostupné z: <https://stuter.fsv.cuni.cz/stuter/article/download/629/563/2326> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁴⁰ MALÍŘ, Jiří. Role periodického tisku při přechodu od honoračních stran ke stranám masovým na příkladu Moravy [online, pdf]. In: *Acta Universitatis Carolinae - Studia Territorialia*. Praha: Karolinum, 2013, 13(1-2), s. 90. ISSN 1213-4449. Dostupné z: <https://stuter.fsv.cuni.cz/stuter/article/download/629/563/2326> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁴¹ MALÍŘ, Jiří. Role periodického tisku při přechodu od honoračních stran ke stranám masovým na příkladu Moravy [online, pdf]. In: *Acta Universitatis Carolinae - Studia Territorialia*. Praha: Karolinum, 2013, 13(1-2), s. 90. ISSN 1213-4449. Dostupné z: <https://stuter.fsv.cuni.cz/stuter/article/download/629/563/2326> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁴² KLEČACKÝ, Martin. Volební násilí a státní moc. Obecní volby v Českých Budějovicích 1901–1906. In: *Historie - Otázky - Problémy*. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 2014, 6(1), s. 88. ISSN 1804-1132.

¹⁴³ MAREK, Pavel. Prostějov moravské politice na přelomu 19. a 20. století (K problematice souvislostí bojů o český Prostějov v letech 1890–1892 s česko-německými smířovačkami a moravským paktem z roku 1905). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992*

v 80. a 90. letech 19. století bezesporu *Hlasy z Hané*. Podle Janáka¹⁴⁴ mělo toto periodikum v „boji“ o prostějovskou radnici proti německému hnutí velkou organizátorskou úlohu. Vliv lokálního tisku se ale neprojevil pouze v česko-německém politickém střetu na komunální úrovni. V případě severočeského Liberce a moravského Šternberka figurovaly noviny v soupeření čistě německém. O převahu na radnici v Liberci usilovali němečtí liberálové a nacionalisté. Druhý tábor nejprve šířil své názory a informace o činnosti prostřednictvím letáků, od září roku 1885 je však publikoval v novém deníku s názvem *Deutsche Volkszeitung*.¹⁴⁵ Podle Melanové¹⁴⁶ vlastní periodikum umožnilo libereckým německým nacionalistům postupně formulovat politický program, stejně jako například rychle reagovat na vývoj politického střetu ve městě. „*Argumentaci o nebezpečnosti liberalismu pro německé zájmy, poukazováním na to, že liberální principy přivedly Němce v Čechách ke ztrátě majority a pouze přijetí nacionálních principů může vést k vítězství, získávali (nacionalisté) libereckou veřejnost pro obecné zásady (svého) hnutí.*“¹⁴⁷ Ve Šternberku hrál v souvislosti s komunálními volbami obdobnou roli týdeník *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*, který od 80. let 19. století navázal na starší list *Sternberger Volksblatt*. Jeho redakce v prvních dekádách 20. století soustavně podněcovala elektorát šternberských honoračních (měšťanských) stran k účasti ve volbách, aby tak bylo zamezeno úspěchu sociálních demokratů, kterého se vedení města tvořené měšťany obávalo.¹⁴⁸

Z hlediska historické periodizace vývoje volebních kampaní spadá litovelský „boj“ o radnici mezi Čechy a Němci ve druhé polovině 19. století do éry tzv. premoderních kampaní, ke kterým docházelo od poloviny 19. století do 50. let 20. století. Volební kampaně v tomto období probíhaly na lokální úrovni a jejich aktéři se často zaměřovali na místní problémy, mezi které spadá i případ Litovle obsahující českou kritiku německého vedení města. V této éře se uplatňoval především stranický tisk, jehož prostřednictvím politické strany vedle osobního

Muzeem Prostějovska a Okresním archivem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 16. ISBN 80-9900106-3-6.

¹⁴⁴ JANÁK, Jan. Třebíč a Prostějov – dvě první velká města na Moravě s českou správou. In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archivem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 33. ISBN 80-9900106-3-6.

¹⁴⁵ MELANOVÁ, Miloslava. Zápas o libereckou radnici v roce 1885. Formování německého nacionálního hnutí v Čechách. In: LEDVINKA, Václav (red.) *Documentia Pragensia XIV: Mezi liberalismem a totalitou – komunální politika ve středoevropských zemích 1848 – 1918*. Praha: Scriptorium, 1997, s. 177. ISBN 80-902151-4-9.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ VIKTOŘÍK, Michael. Obecní volby ve Šternberku v letech 1850–1914. In: KOUCKÁ, Ivana, ŽÁČKOVÁ, Zdenka. *Historica Olomucensia 49–2015. Sborník prací historických XXXIX*. Olomouc: Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého, 2015, s. 116, 120. ISSN 1803-9561.

kontaktu s elektorátem (formou různých setkání, akcí atp.) komunikovaly se svými voliči či příznivci.¹⁴⁹ V Litovli a okolí se tato komunikace na úrovni tisku odehrávala od roku 1891 prostřednictvím *Litovelských novin*, které ovládali představitelé českého národního hnutí. To bylo z hlediska příslušnosti svých členů k jednotlivým politickým stranám v podstatě širokou a volnou koalici různě politicky smýšlejících reprezentantů české inteligence majících za cíl změnit národnostní poměry v městské samosprávě, zejména v městském zastupitelstvu Litovle.

3.5 Litovelská lokální politická scéna ve druhé polovině 19. století

Otázku nacionalizace komunální politiky související s obecními volbami a česko-německým „zápasem“ o pozice v zastupitelstvu nelze jednoznačně zodpovědět. V jednotlivých obcích, potažmo městech, se vždy odvíjela od konkrétních lokálních poměrů.¹⁵⁰ V Litovli nacionální motiv politických událostí a záležitostí rozhodně nelze sledovat ihned po začátku druhé poloviny 19. století, tedy od začátku procesu působení obecních samospráv. To samé ostatně – vzhledem k již výše naznačeným umírněnějším vztahům Čechů a Němců na Moravě ve srovnání s oblastí Čech, výraznější ekonomické síle německého obyvatelstva i restauraci absolutismu spojeného se jménem císařského ministra vnitra Alexandra Bacha – platí také pro další moravská města.

Pokud jde o Litovel, zdejší politická scéna byla na národnostní boj o věci veřejné a městské zastupitelstvo imunní až do 80. let 19. století. V předchozích dekadách po roce 1850 to zapříčinily nejen výše uvedené, ale i další faktory. Převážná část českých obyvatel Litovle vykazovala k věcem veřejným, ke kterým se řadily také komunální volby, dlouhodobě silnou lhostejnost, plynoucí rovněž ze skepse ohledně dosažení změny v obecních poměrech účastí ve volbách. Výjimkou z této netečnosti byla pouze úzká skupina vzdělanců v čele s advokátem Františkem Panovským, jež se začala utvářet v 70. letech 19. století. Tomuto uskupení ale scházela kvalitnější práce s českými obyvateli Litovle a blízkého okolí (a zčásti tedy s potenciálními voliči), vnitřní jednota¹⁵¹ i potřebná erudovanost v problematice příprav

¹⁴⁹ KUBÁČEK, Jan. Kampaň premoderní. In: *Slovník politického managementu a volebního marketingu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 36. ISBN 978-80-247-4013-3.

¹⁵⁰ MALÍŘ, Jiří. Nacionalizace obecní samosprávy a limity demokratizace komunální politiky před rokem 1914 na příkladu Moravy. In: LEDVINKA, Václav (red.) In: *Documentia Pragensia XIV: Mezi liberalismem a totalitou – komunální politika ve středoevropských zemích 1848 – 1918*. Praha: Scriptorium, 1997, s. 73–93. ISBN 80-902151-4-9. Dále MALÍŘ, Jiří. Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 77. ISBN 80-9900106-3-6.

¹⁵¹ Skoupý zmiňuje spory mezi advokátem Panovským a dalšími českými intelektuály, které českou stranu diskreditovaly ještě před konáním samotných komunálních voleb. In: SKOUPÝ, Arnošt. *Boj o radnici*. In:

a samotného konání obecních voleb, včetně přesného přehledu o českých voličích a jejich správném zařazení do volebních sborů.¹⁵² Němcům, kteří zcela ovládali zastupitelstvo i radu, navíc nahrával samotný systém voleb, který zvýhodňoval bohaté vrstvy obyvatelstva a většinu obyvatel z participace na volbách zcela vyřazoval. Přinejmenším do roku 1891 tak mohla volit pouze necelá pětina ze všech obyvatel Litovle (necelých čtrnáct nebo patnáct procent).¹⁵³ Německá honorace se navíc mohla spolehnout na disciplinovaný a dobře organizovaný elektorát a disponovala užitečnými znalostmi ohledně samotné realizace voleb. Mezi tyto znalosti patřily účelové manipulace s voličským seznamem. Německé vedení Litovle mohlo voliče z tohoto seznamu vynechávat, komolit jim jména, případně je úpravou výše odváděných daní záměrně zařadit mezi voliče jiného ze tří sborů zastupitelstva. Počet voličů mohl být rovněž uměle navyšován udělováním čestných občanství významným osobám, které nepatřily mezi litovelské občany, a operacemi s výše zmíněným instrumentem plné moci.¹⁵⁴ Malíř¹⁵⁵ píše o velmi obtížné kontrole kritérií pro sestavování seznamu voličů, což poskytovalo prostor právě rozmanitým manipulacím. „*Těchto mezer uměli lépe využít představení stávajících obecních rad (tedy Němci), kteří byli lépe zasvěceni do daňových poměrů v obci, vypisování voleb, zařazování voličů do jednotlivých voličských sborů, distribuce legitimačních lístků, jmenování čestných občanů apod., zatímco opozice měla při ovlivňování voleb k dispozici jen omezené prostředky.*“¹⁵⁶ Na méně majetné české voliče mohl být taktéž vyvíjen ekonomický nátlak, aby v komunálních volbách dali svůj hlas německým politickým reprezentantům.¹⁵⁷ Jako příklad takového ekonomického nátlaku nabízí Malíř¹⁵⁸ jihomoravské Židlochovice. Zde roku

KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 314–315. ISBN 978-80-244-5200-5.

¹⁵² VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 84–86. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁵³ SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 314. ISBN 978-80-244-5200-5.

¹⁵⁴ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 84. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁵⁵ MALÍŘ, Jiří. Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 79. ISBN 80-9900106-3-6.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 84. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁵⁸ MALÍŘ, Jiří. Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech*

1890 žilo přibližně 1600 českých a 1000 německých obyvatel, přičemž Němci ovládali radnici i díky výraznému hospodářskému tlaku na české obyvatelstvo ze strany místního cukrovaru. Malír¹⁵⁹ rovněž připomíná, že hospodářské zájmy měly u převážné části českého obyvatelstva moravských měst platícího daně, kterému chybělo pokročilé nacionální přesvědčení, často prioritu před zájmy národními a politickými. Dokládá to příkladem z Místku, kde čeští voliči i v poslední dekádě 19. století volili do zastupitelstva např. německého kandidáta pracujícího jako hospodský a národnostní otázku vnímali velmi vágně s odkazem na důležitost poměrů na lokální úrovni (přímo ve městě): „*My sme nésú ani Češi ani Němci, my sme sú Mistečani.*“¹⁶⁰ Ani v Litovli si ještě ve druhé polovině 80. let 19. století nedokázala většina českých obyvatel představit volební kandidátku bez některých reprezentantů německého hnutí.¹⁶¹ I z tohoto důvodu mohl Kux¹⁶² v roce 1899 o Litovli zpětně souhrnně konstatovat, že v prvních dekádách po polovině 19. století si ve většinově českém litovelském okrese¹⁶³ udržovala pozici „*německé oázy*“.

Permanentní německá vláda na litovelské radnici se projevovala také na obsazení úřadu purkmistra, respektive starosty. Po prvních obecních volbách do něj byl zvolen Josef Tonsern, následně tuto funkci vykonával mydlář Franz Popp, v letech 1868–1870 advokát Otto Preisenhammer a poté až do své smrti roku 1891 opět Franz Popp. Ten se těšil nemalé popularitě i u litovelských Čechů – proto např. v roce 1886 figuroval vedle německé kandidátky rovněž na kandidátce české strany¹⁶⁴ – stejně jako jeho nástupce, lékař a před nástupem do funkce starosty první radní¹⁶⁵ Franz Kucharz. Ten roku 1893 zemřel a nahradil jej továrník Carl

22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 79. ISBN 80-9900106-3-6.

¹⁵⁹ MALÍŘ, Jiří. Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 76. ISBN 80-9900106-3-6.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 87–88. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticemoravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁶² KUX, Johann. *Der Fall von Littau*. Olomouc: Josef Groak, 1899, s. 3.

¹⁶³ V politickém okrese Litovel žilo podle Kuxova údaje z nespécifikovaného roku (možná až z roku 1899, kdy jeho práce vznikla?) 23 461 Čechů a pouze 2 784 Němců. In: Tamtéž.

¹⁶⁴ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 88. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticemoravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁶⁵ SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 316. ISBN 978-80-244-5200-5.

Mekiska, jenž se stal nakonec vůbec posledním německým starostou (purkmistrem) Litovle.¹⁶⁶ Tento majitel menšího podniku, kde bylo vyráběno plechové zboží, patřil mezi nacionalisty, Velkoněmce a příznivce jednoho z předních představitelů německých nacionalistů na Moravě, továrníka Hermanna Brasse ze Zábřehu.¹⁶⁷ Během jeho celkově šestiletého mandátu dosáhla radikalizace česko-německého národnostního konfliktu v Litovli svého maxima. Viktořík¹⁶⁸ toto období popisuje následovně: „*polarizace veškerého života ve městě, agresivní výpady obou národních stran, vyhrožování, násilí (dokonce i vražda), oboustranný hospodářský bojkot a vypjatá volební klání, v nichž obě národní strany užívaly rozličné (a nejednou amorální) metody a prostředky.*“ Mekiska udržoval tvrdé poměry pro zaměstnance svého podniku, který rozšířil z původní zámečnické dílny díky sňatku s dcerou movitého majitele litovelské flokárně Henrietou Suchomelovou. Vedle dvanáctihodinových pracovních směn včetně nedělí a nízkých mezd je rovněž nutil v komunálních volbách hlasovat pro kandidáty německé strany. Postupně stále drastičtější praktiky pak uplatňoval i v úřadu purkmistra proti českému obyvatelstvu Litovle, čímž chtěl vedení města udržet pod německou kontrolou bez ohledu na stále organizovanější a propracovanější zapojení české strany do komunálních voleb.¹⁶⁹

Obrat k nacionalizaci záležitostí spjatých s komunálními volbami a národnostnímu politickému „boji“ o radnici nastal v Litovli a zejména ve zdejším českém hnutí v 80. letech 19. století činností různých vlivů. Jedním z nich byla bezesporu reflexe vývoje česko-německého národnostního konfliktu na úrovni Rakouska-Uherska. V tomto období došlo k ukončení pasivní rezistence české politické reprezentace na parlamentní úrovni, představitelé Národní strany se stali součástí rakouské vlády hraběte Taaffeho, jež zrušila protičesky namířené restriktce předešlého kabinetu Auerspergova. Pro české národní hnutí v podunajské monarchii tak celkově nastala příhodnější situace než v předešlém desetiletí. Za další z těchto vlivů lze považovat kulturně-hospodářský rozmach českého tábora přímo v Litovli. K výraznému národnímu uvědomění a posléze vymezení se vůči exponentům jiné národnosti

¹⁶⁶ K posloupnosti německých starostů (purkmistrů) Litovle ve druhé polovině 19. století viz ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 129, 132, 139, 142. ISBN 80-260-3833-9.

¹⁶⁷ SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 316. ISBN 978-80-244-5200-5.

¹⁶⁸ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 91. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticemoravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁶⁹ Osobou Carla Mekisky se svých pracích detailněji zabývá Kristýna Bařinová. Viz např. Vítězství českého živilu v Litovli jako příklad národnostního zápasu na Moravě na konci 19. století. In: *Morava v době převratů a změn 1848–1918: sborník příspěvků z odborné konference: Kroměříž, 6. a 7. června 2018*. Kroměříž, Knihovna Kroměřížska, p.o. ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně - Státním okresním archivem Kroměříž, Muzeem Kroměřížska, p.o. a Městem Kroměříž, 2018, s. 74–77. ISBN 978-80-86759-10-4.

pomohlo litovelským Čechům několik ve druhé polovině 19. století založených spolků pečujících o zvelebení veřejného národního života. Patřily mezi ně Měšťanská beseda (založena r. 1865¹⁷⁰), Šikem¹⁷¹ dokonce označovaná za nejvýznamnější litovelskou organizaci dalších padesáti let, Sokol (založen r. 1874) a sdružení řemeslníků Neklan (založeno r. 1880). Potřebný finanční kapitál pro aktivity českého hnutí začala zajišťovat Rolnická záložna, k jejímuž otevření došlo roku 1869. Především z prostředků tohoto českého peněžního ústavu¹⁷², jehož reprezentační prostory v budově na hlavním litovelském náměstí Čechům sloužily ke kulturním a společenským akcím, bylo poté v Litovli financováno zřízení velkých českých průmyslových podniků – ještě před osudovými volbami v roce 1899 Rolnického akciového cukrovaru (založen r. 1871) a Rolnického akciového pivovaru se sladovnou (založen r. 1893), později také Rolnického akciového lihovaru (založen r. 1900). Cukrovar i pivovar následně začaly české národní hnutí v Litovli rovněž subvencovat.

Za nacionalizací a aktivizací českého hnutí v Litovli stojí rovněž ve značné míře proměna ve společenské vrstvě české inteligence. Do té se postupně zařazovaly osoby přicházející do města z jiných, vzdálenějších míst, a postupně vytlačovaly či doplňovaly činovníky pocházející přímo z Litovle, případně z blízkého okolí¹⁷³, které šířily národní (vlastenecké) myšlenky¹⁷⁴ a poukazyvaly na mechanismus komunálních voleb zvýhodňující německé voliče a naopak znevýhodňující voliče české. Mezi tyto osoby patřil rovněž technický ředitel cukrovaru Karel Hulla a především účetní cukrovaru¹⁷⁵ Václav Socha¹⁷⁶, jenž do Litovle přišel roku 1881 a postupně se stal vůdčí osobností českého národního hnutí. Se Sochou

¹⁷⁰ Za důležité datum v dějinách Měšťanské besedy lze označit 31. prosinec roku 1881, kdy se při silvestrovské zábavě rozhodly do vedení spolku vstoupit tehdejší či budoucí osobnosti českého národního hnutí v Litovli, např. Václav Socha, Karel Hulla či Richard Schönhöffer. ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 134. ISBN 80-260-3833-9.

¹⁷¹ ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 130. ISBN 80-260-3833-9.

¹⁷² V menší míře také z finančních prostředků Městské spořitelny, otevřené taktéž r. 1869, a sice z iniciativy tehdejšího německého starosty Litovle O. Preisenhammera. In: ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 132. ISBN 80-260-3833-9.

¹⁷³ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 85. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁷⁴ BAŘINOVA, Kristýna. Vítězství českého živlu v Litovli jako příklad národnostního zápasu na Moravě na konci 19. století. In: *Morava v době převratů a změn 1848–1918: sborník příspěvků z odborné konference: Kroměříž, 6. a 7. června 2018*. Kroměříž, Knihovna Kroměřížska, p.o. ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně - Státním okresním archivem Kroměříž, Muzeem Kroměřížska, p.o. a Městem Kroměříž, 2018, s. 70. ISBN 978-80-86759-10-4.

¹⁷⁵ Sochu na uvolněnou pozici účetního v litovelském cukrovaru doporučil jeho tehdejší nadřízený, ředitel revizní kanceláře v Praze Emanuel Sluníčko, který dlouhá léta značně ovlivňoval hospodářský a správní vývoj podniku. Socha ve funkci účetního působil až do roku 1931. Viz VIKTOŘÍK, Michael. Cukrovar v časech monarchie. In: *Litovelský cukrovar. Dějiny podniku od jeho založení až do současnosti*. 1. vyd. Litovel: Litovelská cukrovarna, a. s., 2005, s. 38–39. ISBN 80-239-5702-3.

¹⁷⁶ Socha pocházel ze vsi Miškovice ve středních Čechách.

„vstoupila do veřejného života města (...) mimořádná osobnost. Zasloužil se nejen o prosperitu cukrovaru, ale po celé půl století byl nejvýraznější osobností kulturního a politického života v Litovli. Není se tedy čemu divit, že se tento politický stratég (...) stal prvním českým starostou tohoto města.“¹⁷⁷ Právě Socha po hlubším zainteresování do místních národnostních a politických poměrů a zjištění nedostatečné přípravy předáků českého hnutí z hlediska podkladů k elektorátu a volbám, ve kterém jej utvrdila úplná česká porážka v obecních volbách roku 1883, začal s blízkými spolupracovníky (např. Ignátem Spurným) vytvářet vlastní soupis voličů do jednotlivých volebních sborů na základě výše daňové povinnosti. Navzdory překážkám mohl – i za pomoci dalších spolupracovníků¹⁷⁸ – s tímto soupisem v přibližné podobě nakládat již před dalšími komunálními volbami v Litovli v roce 1886.¹⁷⁹ Ty sice opět skončily neúspěchem české strany, Sochu však vzhledem k ekonomickým a národnostním poměrům v litovelském elektorátu utvrdily v přesvědčení, že Češi mohou získat zastupitelské mandáty primárně prostřednictvím úspěchu ve třetím volebním sboru, do kterého volili nejméně majetní daňoví poplatníci, jichž se mezi litovelskými Čechy nacházelo nejvíce.¹⁸⁰

Socha se svými spolupracovníky dále precizoval vlastní listiny s voličským seznamem, díky čemuž mohl v roce 1889 napadnout oficiální předvolební dokumenty předložené německou radnicí. Zdlouhavý proces vyřizování reklamací, k nimž rakouské úřady nakonec zaujaly převážně kladné stanovisko, poté následující litovelské komunální volby odsunul až na rok 1891. Do nich už Češi vstupovali s většími zkušenostmi stran pro volby užitečných technik (reklamace, manipulace s hlasy a majetkem, hospodářský nátlak atd.). Viktořík¹⁸¹ k tomu píše následující: „Čím více Čechů se seznamovalo s volebními mechanismy, tím více se radikalizoval jejich postoj k německé samosprávě, resp. proti dosavadní praxi v přípravě a provádění voleb. Z českého tábora bylo stále více slyšet požadavky na větší

¹⁷⁷ VIKTOŘÍK, Michael. Cukrovar v časech monarchie. In: *Litovelský cukrovar. Dějiny podniku od jeho založení až do současnosti*. 1. vyd. Litovel: Litovelská cukrovarna, a. s., 2005, s. 39. ISBN 80-239-5702-3.

¹⁷⁸ Viktořík vyzdvihuje přínos lékaře Jana Smyčky, jenž se jako starosta litovelského Sokola zasloužil o sjednocení všech českých spolků ve městě. Viz VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 87. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.matices-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ K této problematice viz VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 87. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.matices-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023]. Dále také SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. I, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 316. ISBN 978-80-244-5200-5.

¹⁸¹ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 89. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.matices-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

zastoupení v obecním výboru, které by odpovídalo daňové poplatnosti českého obyvatelstva...“ Česká strana vykazovala rovněž lepší organizaci ve své politické činnosti i v kooperaci s českými daňovými poplatníky-voliči a obyvatelstvem na venkově, a to rovněž díky vlastnímu tištěnému periodiku *Litovelským novinám*, vycházejícím od března 1891, o nichž bude pojednávat jedna z následujících samostatných kapitol. Prostřednictvím *Litovelských novin* bylo mimo jiné šířeno a propagováno – především mezi obyvateli českých vesnic v oblasti kolem Litovle, nemajících dostatečný přehled o dění ve městě¹⁸² – heslo „*Svíj k svému*“, které už předtím používala a roku 1892 s ním zvítězila česká strana v Prostějově.¹⁸³ Toto heslo vyzývalo české obyvatele Litovle a okolí k podpoře českých živnostníků podporujících české národní hnutí a jeho politickou reprezentaci a naopak k bojkotu německých živnostníků (a jejich českých podporovatelů) a českých živnostníků podporujících německou stranu.

Do městského zastupitelstva se však představitelé českého hnutí neprosadili ani ve volbách v roce 1891 a následně ani v roce 1896, kdy se vzhledem k vyřizování řady¹⁸⁴ českých reklamací směřujících na oficiální soupisy voličů opět konaly mimo standardní tříletý cyklus. Počet hlasů pro české kandidáty se nicméně zvyšoval a tím zároveň docházelo k zmenšování manka na počet hlasů odevzdaných pro kandidáty německé, který v roce 1896 uměle navýšily desítky nově vytvořených fingoovaných živností¹⁸⁵. V březnu 1896 volilo německé kandidáty do třetího sboru 334 voličů a české kandidáty 297 voličů.¹⁸⁶ Česko-německý „zápas“ o litovelskou radnici, včetně předvolebních kampaní, byl v 90. letech a především po nástupu nacionalisticky orientovaného Němce Carla Mekisky do úřadu starosty

¹⁸² BAŘINOVÁ, Kristýna. Vítězství českého živlu v Litovli jako příklad národnostního zápasu na Moravě na konci 19. století. In: *Morava v době převratů a změn 1848–1918: sborník příspěvků z odborné konference: Kroměříž, 6. a 7. června 2018*. Kroměříž, Knihovna Kroměřížska, p.o. ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně - Státním okresním archivem Kroměříž, Muzeem Kroměřížska, p.o. a Městem Kroměříž, 2018, s. 75. ISBN 978-80-86759-10-4.

¹⁸³ MALÍŘ, Jiří. Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archivem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 79. ISBN 80-9900106-3-6.

¹⁸⁴ Viktořík s odkazem na Litovelské noviny uvádí, že reklamací bylo více než 350. Viz VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 89. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticemoravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁸⁵ Viktořík píše, že těchto falešných živností bylo 85, Šik uvádí číslo 75 se specifikací na cukrářky, květinářky nebo švadleny, jimiž se uměle staly manželky příslušníků litovelské německé honorace. Viz VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 94. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticemoravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023]. Dále také ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 142. ISBN 80-260-3833-9.

¹⁸⁶ ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 142. ISBN 80-260-3833-9.

poznamenám extrémní vyhoceností a agresivitou. Jeho součástí byly na obou stranách agresivní agitace v tisku – z české strany zejména v *Litovelských novinách*, jimž nemohli Němci vlastním lokálním tiskovým orgánem konkurovat – a na veřejných setkáních, snahy o hospodářský bojkot, nátlak či hospodářskou blokádu¹⁸⁷ i rozmanité využívání technik pro manipulaci s voličskými hlasy, jako užívání plných mocí (v případě Němců ovládajících samosprávu i čestných občanství), přepisování majetku a jeho dělení a z toho plynoucí migrace voličů mezi volebními sbory a produkce voličů nových. Český a německý tábor současně průběžně reagovaly na postup protistrany a jejich politická činnost si vyžádala značné finanční náklady, což se u německého vedení města projevilo absencí investic, které by v Litovli zvyšovaly kvalitu veřejného života. Za pomyslný vrchol nacionálního konfliktu v Litovli lze považovat 16. listopad 1896, kdy byl německým dělníkem továrny starosty Mekisky, fanatikem a šovinistou Johannem Trawnowskym-Stockertem nedaleko hlavního litovelského náměstí zákeřně zavražděn český pěvec¹⁸⁸ a herec hostující divadelní společnosti Ladislav Pintner-Lipovský. Podle některých verzí vrahova motivu měl být jeho skutečným cílem tehdejší vydavatel a odpovědný redaktor *Litovelských novin* Josef Dušek, kterému se chtěl pomstít za pravidelné publikování protiněmecké rétoriky¹⁸⁹ a kterého si ve tmě (k vraždě došlo v noci) spletl s umělcem, jenž neměl s litovelskou národnostní a politickou problematikou nic společného.¹⁹⁰ Vraždou Pintnera-Lipovského se nicméně litovelská politická scéna dostala do sféry zájmu jak tisku s výrazně významnější než lokální působností, tak zemských a říšských českých politických představitelů.¹⁹¹

¹⁸⁷ Např. německé vedení města nutilo české domkaře volit německé kandidáty pod výhrůžkou, že jim jinak neumožní nadále využívat obecní pozemky. Viz VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 92. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁸⁸ Fiala uvádí, že šlo o barytonistu Operní, operetní a činoherní společnosti Františka Trnky. Viz FIALA, Jiří. Vražda z národnostní zášti v Litovli. In: FIALA, Jiří et al. *Hanácký pitaval. Skuteční kriminální příběhy z 11. až 21. století*. 1. vyd. Olomouc: Memoria Porta, z. s., 2023, s. 171. ISBN 978-80-908775-4-2.

¹⁸⁹ FIALA, Jiří et al. *Hanácký pitaval. Skuteční kriminální příběhy z 11. až 21. století*. 1. vyd. Olomouc: Memoria Porta, z. s., 2023, s. 175. ISBN 978-80-908775-4-2.

¹⁹⁰ O tom, zda chtěl Trawnowsky-Stockert skutečně zaútočit na redaktora Duška, literatura pouze spekuluje, stejně jako soudobé noviny na lokální i zemské úrovni, které o vraždě přinesly zprávu. Viz *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 18. 11. 1896, 4(266), s. 3. ISSN 1802-6265. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:05fa479a-356f-4a1a-9dd4-07b85a59145d> [cit. 15. 12. 2023]. Dále např. ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 142. ISBN 80-260-3833-9. V poznámce též SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 316. ISBN 978-80-244-5200-5.

¹⁹¹ SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 316. ISBN 978-80-244-5200-5.

Nacionální nevraživost spojená s otázkou komunální politiky pokračovala v Litovli i do dalších obecních voleb v listopadu 1899. Česká strana, vedená užším šestičlenným výborem ve složení Václav Socha, Jan Smyčka, Ignát Spurný, František Nevěřil, Alois Janda a Karel Hulla¹⁹², stejně jako německá strana nadále používala k politickému „boji“ prostředky, které byly v některých případech na hranici legality či dokonce v rozporu se zákonem. Vlivem účelového přepisování majetku a vytváření nových voličských hlasů výrazně vzrostl počet oprávněných voličů, a to zejména mezi obyvateli stranicemi českému táboru, posílenému navíc zvýšeným počtem vlastních úředníků.¹⁹³ Češi tak v roce 1899 získali převahu nejen ve třetím, ale i v prvním volebním sboru, což potvrdily rovněž rakouskou administrativou kladně vyřízené české reklamace německých volebních dokumentů a naopak zamítnuté stížnosti litovelských Němců.¹⁹⁴ Ti v listopadových volbách vzdali jakékoliv snahy na vítězství v prvním a třetím volebním sboru a soustředili se na pokus zvrátit ve svůj prospěch alespoň situaci ve druhém sboru, kde jim naděje na úspěch poskytovala relativní vyrovnanost mezi počty příznivců obou národních hnutí. K jejich posílení udělovali čestná občanství německým obyvatelům jiných moravských měst, například Olomouce, Uničova nebo Šumperka, aby si tak uměle zajistili jejich voličskou podporu. Česká strana přesto dokázala triumfovat i ve druhém volebním sboru, a to jediným hlasem, respektive sérií hlasů pro jednotlivé kandidáty, římskokatolického kněze Františka Zatloukala.¹⁹⁵ Češi tak v zastupitelstvu získali 29 z celkových 30 křesel¹⁹⁶, převzali litovelskou samosprávu do svých rukou a Václav Socha byl v lednu 1900 zvolen historicky prvním českým starostou města. Litovel se po drtivém českém volebním vítězství, jemuž předcházela dlouholetý „boj“ s Němci o místní radnici, zároveň v roce 1899 zařadila do skupiny

¹⁹² Viktořík s odkazem na starší literaturu uvádí, že výbor byl původně širší. Václav Socha k jeho zúžení přistoupil na základě rady od prostějovského starosty Karla Vojáčka, aby tak co nejvíce eliminoval riziko úniku informací ve prospěch protistrany a osobních sportů mezi jednotlivými představiteli českého hnutí. Dále Viktořík píše, že Karel Hulla se členem užšího vedení české strany stal později než zbylá pětice mužů. Viz VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 94. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁹³ Jestliže roku 1891 bylo v Litovli 629 oprávněných voličů, roku 1899 jich oficiální volební seznam evidoval 1 809. Viz SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 316. ISBN 978-80-244-5200-5.

¹⁹⁴ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 98–99. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ O držitelích posledních dvou zastupitelských mandátů rozhodoval vzhledem k shodnému počtu hlasů u vícero kandidátů z obou táborů los. Ten určil za držitele mandátů Čecha Richarda Schönhöffera, obchodníka s textilem, a německého krejčího Leopolda Kristína. Viz VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 99. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

moravských měst pod politickou kontrolou českého národního hnutí. Představitelé německé strany již v dalších komunálních volbách tento přelomový moment ve vývoji litovelské městské správy¹⁹⁷ zvrátit nedokázali.

3.6 Výsledky komunálních voleb v Litovli do roku 1899

V následující podkapitole budou přiblíženy určité údaje týkající se litovelských komunálních voleb mezi lety 1850, kdy se po zrušení patrimoniální správy v rakouské monarchii konaly poprvé, a 1899, kdy téměř všechny zastupitelské mandáty získala česká strana a dosáhla rozhodujícího volebního triumfu. Jak již bylo zmíněno výše, městské zastupitelstvo Litovle se nejprve do roku 1864 skládalo z osmnácti členů, poté do roku 1886 z dvaceti čtyř členů a následně z třiceti členů. Až do roku 1896 (včetně voleb konaných v tomto roce) získávali křesla zastupitelů výhradně představitelé německé strany. Tabulka, kterou do své studie zahrnul Viktorčík¹⁹⁸, ukazuje mimo jiné počty zastupitelů, kteří v následujícím volebním období obhájili svůj mandát, včetně (zaokrouhleného) procentuálního vyjádření těchto počtů. Nejvyšší procento zastupitelů setrvalo ve své funkci roku 1886, kdy došlo k opětovnému zvolení 92 procent členů předešlého zastupitelstva.¹⁹⁹ Vůbec nejvyššímu počtu zastupitelů (Němců) z hlediska absolutního počtu jedinců se však v Litovli ve druhé polovině 19. století podařilo znovuzískat zastupitelský post právě ve zmíněných obecních volbách v roce 1896, kdy bylo (přinejmenším²⁰⁰) podruhé v řadě zvoleno 24 z celkových třiceti zastupitelů. Češi tehdy reklamovali, že Němci docílili volebního vítězství podvodem v podobě fingovaných živností zajišťujících přísun nových voličů, se stížnostmi nicméně u rakouských úřadů neuspěli a výsledek voleb v poměru 17 německých hlasů ku 10 českým v prvním volebním sboru, 67 hlasů ku 45 ve druhém sboru a 334 hlasů ku 297 ve třetím sboru zůstal v platnosti.²⁰¹ Naopak z volebního období 1896–1899 pokračoval v následujícím městském zastupitelstvu vlivem

¹⁹⁷ SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 316. ISBN 978-80-244-5200-5.

¹⁹⁸ VIKTORČÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 105. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

¹⁹⁹ Z 24 zastupitelů z volebního období 1883–1886 jich v roce 1886 bylo znovuzvoleno 22. Počet členů zastupitelstva Litovle byl současně roku 1886 rozšířen z 24 na 30. Viz VIKTORČÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 105. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

²⁰⁰ Některým německým zastupitelům se podařilo mandát obhájit i vícekrát než jednou, např. dlouholetému purkmistrovi F. Poppovi.

²⁰¹ ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 142. ISBN 80-260-3833-9.

drtivého triumfu české strany jediný člověk, v předešlé podkapitole již zmíněný německý řemeslník Leopold Kristin²⁰². Německých kandidátů mohlo být v (nakonec osudovém) roce 1899 zvoleno i více, poslední z voličů ve druhém sboru, římskokatolický farář v Litovli František Zatloukal, však hlasoval pro deset kandidátů české strany a díky tomu Češi zvítězili ve všech třech částech komunálních voleb.²⁰³

Jako pozoruhodný se jeví rovněž počet oprávněných voličů pro obecní volby, který v Litovli především v poslední dekádě 19. století rostl vlivem záměrného vytváření nových voličských hlasů českou i německou stranou. Nejmarkantněji se v tomto ohledu projevuje kontrast údajů počtu oprávněných voličů za roky 1891 a 1899, které nabízí další z tabulek obsažená ve studii Viktoříka²⁰⁴. Roku 1891 bylo v Litovli 629 osob s aktivním volebním právem, tedy s právem volit, pro komunální volby. Šlo o necelých patnáct procent veškeré litovelské populace. Naproti tomu v roce 1896 bylo těchto osob již 919 a v roce 1899 dokonce bezmála dvojnásobek – 1809, což činilo téměř čtyřicet procent všech obyvatel Litovle.²⁰⁵ Na přelomu 19. a 20. století byla Litovel rovněž již většinově českým městem. Počet českých obyvatel tohoto sídla se rovnal více než dvojnásobku počtu obyvatel německých.²⁰⁶

²⁰² Kristin zasedal v zastupitelstvu již od roku 1888. Ve volebním období 1899–1902 systematicky hlasoval v rozporu s českou majoritou zastupitelstva. Viz VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 100–101. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticemoravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

²⁰³ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 99. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticemoravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

²⁰⁴ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 106–107. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticemoravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 107. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticemoravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

4 Litovelské noviny v 90. letech 19. století

Politické soupeření mezi Čechy a Němci na komunální úrovni v Litovli v 19. století skýtalo rovněž příležitost v podobě šíření značného množství informací k velkému počtu příjemců prostřednictvím vlastních novin. Ani jedna strana však této příležitosti před začátkem závěrečné dekády výše uvedeného století využít nedokázala. V komunikaci s veřejností prakticovala osobní kontakt, v případě tisku pak publikování textů v novinách z jiných měst, například nedaleké Olomouce, kde působil např. český *Našinec* či německý *Mährisches Tagblatt*. Změna nastala v roce 1891, kdy představitelé českého národního hnutí založili v Litovli *Litovelské noviny*, a to jako první české lokální (regionální) tištěné periodikum v tehdejší politickém okrese Litovel.²⁰⁷ Poprvé vyšly 27. března 1891, přičemž byly koncipovány jako čtrnáctideník s novým číslem vždy v druhý a čtvrtý pátek v měsíci. Tento rytmus byl však porušen hned v prvním roce existence periodika, kdy číslo 7 vyšlo nikoliv v pátek 26., ale v sobotu 27. června, a číslo 19 nikoliv v pátek 25., nýbrž ve čtvrtek 24. prosince. Podobné odchylky od vydávání novin v sudé pátky se pak vyskytovaly také v dalších letech.

Vznik *Litovelských novin* souvisí se snahou představitelů českého národního hnutí v Litovli o efektivnější komunikaci jednak vlastních kroků a cílů směrem k českým obyvatelům města a okolních vesnic, jednak činnosti německého vedení litovelské radnice, která mohla být v lokálním periodiku podrobována kritice. Německá politická reprezentace byla v důsledku toho diskreditována přímo v místě svého působení a ve vnímání osob, z jejichž vůle vykonávala svůj mandát či které na ní byly určitým způsobem – např. hospodářsky užíváním pozemků pronajímaných městem – závislé. Vydáváním vlastních novin současně vzrostla úroveň organizovanosti politického, ale i kulturního života českojazyčné části Litovle a přilehlé venkovské oblasti, kde mělo české obyvatelstvo nad německým velmi markantní převahu. Založení vlastního tiskového orgánu rovněž reflektovalo rostoucí sebevědomí českého tábora v Litovli a poukazovalo na to, že česko-německý konflikt postoupil do další fáze, ve které Češi hodlají pomocí různorodých praktik, včetně vydávání novin, a prostřednictvím komunálních voleb konečně proniknout do městského zastupitelstva a zlomit tak dosavadní jednoznačnou německou nadvládu.²⁰⁸

²⁰⁷ SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 315. ISBN 978-80-244-5200-5.

²⁰⁸ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 91. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

Litovelské noviny však nebyly pouze nástrojem ke zkvalitnění práce politických představitelů české strany, vedených v 90. letech 19. století Václavem Sochou. Jejich vydávání mělo vést rovněž k aktivizaci českých obyvatel Litovle a okolí směrem k národním (národně-politickým) zájmům, k nimž byli dosud značně lhostejní, což německé straně usnadňovalo kontinuální ovládnutí litovelské radnice. Socha to objasňuje ve svých memoárových zápiscích následovně: „Roku 1891 počali jsme vydávati ukazujíc toho nutnost pro netečnost, vlažnost a neznalost národní zdejšího lidu ‚Litovelské noviny‘ svým nákladem.“²⁰⁹ Jeden ze Sochových blízkých spolupracovníků, nadlesní ve výslužbě Ignát Spurný, ve svých Pamětech dává založení *Litovelských novin* do souvislosti s akcemi namířenými proti německému vedení města a současně s obranou proti jeho politice poškozující české obyvatelstvo, českou stranu a její představitele. „Za účelem útoku a ochrany se čelní osobnosti české společnosti na tom usnesly, aby byl v Litovli založen politický 14denní list pod názvem *Litovelské noviny*.“²¹⁰ *Litovelské noviny* se zároveň staly tribunou názorů předních osobností české strany v Litovli, např. zmíněných Sochy a Spurného a dalších.²¹¹ Vlastní tiskový orgán také poskytoval prostor pro agitaci mezi českými voliči a jejich mobilizaci pro komunální volby, stejně jako prostor pro hlubokou analýzu volebních výsledků a potírání těch českých živnostníků, kteří nehlasovali pro kandidáty české strany a podpořili kandidáty německého tábora.²¹² Bezděčka přímo označuje *Litovelské noviny* za „důležitý politický nástroj pro realizaci cílů české strany“, a to vzhledem k již v této práci zmíněné absenci tištěného média německé strany, které by bylo vydáváno přímo v Litovli, nikoliv v jiných moravských městech, jako byly Brno, Olomouc, Uničov (s periodikem *Nordmährische Rundschau*) nebo Šternberk, kde žila německá majorita. Vedle agitace mezi českými voliči pro litovelské komunální volby pak zmiňuje rovněž agitaci pro další typy voleb – například volby do Moravského zemského sněmu na podzim roku 1896.²¹³

²⁰⁹ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Socha Václav, 1879–1932, karton č. 7, inventární č. 38.

²¹⁰ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Spurný Ignác, 1900–1910.

²¹¹ BAŘINOVÁ, Kristýna. Vítězství českého živlu v Litovli jako příklad národnostního zápasu na Moravě na konci 19. století. In: *Morava v době převratů a změn 1848–1918: sborník příspěvků z odborné konference: Kroměříž, 6. a 7. června 2018*. Kroměříž, Knihovna Kroměřížska, p.o. ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně - Státním okresním archivem Kroměříž, Muzeem Kroměřížska, p.o. a Městem Kroměříž, 2018, s. 73. ISBN 978-80-86759-10-4.

²¹² SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 315. ISBN 978-80-244-5200-5.

²¹³ BEZDĚČKA, Josef. *Litovelské noviny*. In: *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993, s. 340. Vázáno pro účely Muzea Litovel v r. 2016.

Nové periodikum tiskla Arcibiskupská knihtiskárna v Olomouci, k čemuž Šik dodává, že se tak dělo proto, že „*litovelský tiskař Jahoda byl kovany Němec*“.²¹⁴ Informace od Šika, stejně jako informace z tiráží jednotlivých čísel *Litovelských novin*, tak rozporují informaci v práci Bezděčky, že tisk periodika zajišťovala litovelská knihtiskárna A. L. Jahody.²¹⁵ Prvním odpovědným redaktorem a současně vydavatelem média byl ustaven hostinský podniku sídlícího v budově Rolnické záložny Josef Dostal (uváděn také jako Dostál). Socha v této souvislosti vysvětluje, proč tyto funkce neobsadil přímo některý z čelných představitelů české strany, včetně jeho osoby. „*Poněvadž z nás nemohl žádný – s ohledem na naše úřady v závodech a velké třecí ploše ničím nechráněné – co redaktor se blískati, nastrčen byl Dostal Jos. až do jara 1896, pak na čas K. Mareš, J. Dušek od 1. 6. 1896 až do zániku. Duši však byli Nedoluha, Socha, Nedopil, Spurný – určení co cenzoři.*“²¹⁶ Díky tomuto Sochovu záznamu lze identifikovat hlavní činovníky – redaktory (popřípadě editory) *Litovelských novin*, které osoba odpovědného redaktora a vydavatele prakticky pouze maskovala. Především účetní Rolnické záložny František Nedoluha, který mohl uplatnit předchozí žurnalistickou zkušenost z titulů *Kroměřížské noviny* a *Velehrad* v Kroměříži, byl v redakci *Litovelských novin*, sídlící právě v záloženském domě na hlavním litovelském náměstí, velmi aktivní. To koresponduje s informací Šika, který píše, že *Litovelské noviny* byly ovládány socialisty Nedoluhou a Došou.²¹⁷ Osobu Františka Nedoluhy ohledně pozice v litovelském tištěném médiu výslovně zmiňuje rovněž Spurný ve svých Pamětech. „*Za tím účelem (založení Litovelských novin) byli svoláni (představitelé) záložny, akciového pivovaru, cukrovaru a silničního výboru, kteří byli o podporu požádáni. Když tito svolili, ujal se bývalý hostinský Josef Dostál pod patronací naznačených závodů nominálně redakce listu. Skutečným a hlavním pracovníkem byl účetní Nedoluha. Tento časopis se rozšířil brzo v celém okolí a šířen je stále.*“²¹⁸ Od 6. čísla v roce 1896, které vyšlo 3. dubna, pak Josefa Dostala (zřejmě v důsledku neúspěšných komunálních voleb v březnu 1896 a Dostalovy únavy²¹⁹) vystřídal ve funkcích vydavatele a odpovědného

²¹⁴ ŠIK, Lubomír. *Litovelské noviny* [doc]. Koncept bývalého redaktora Litovelských novin. Litovel: 2005, s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²¹⁵ BEZDĚČKA, Josef. *Litovelské noviny*. In: Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948. Litovel, strojopis, 1993, s. 341. Vázáno pro účely Muzea Litovel v r. 2016.

²¹⁶ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Socha Václav, 1879–1932, karton č. 7, inventární č. 38.

²¹⁷ ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 143. ISBN 80-260-3833-9.

²¹⁸ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Spurný Ignác, 1900–1910.

²¹⁹ Viz text DOSTAL, Josef. Ve vlastní věci. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 22. 3. 1896, 6(5), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

redaktora sklenář Karel Mareš.²²⁰ Dlouho v nich však nepracoval, jelikož ještě v průběhu roku 1896 jej nahradil příručí Rolnické záložny Josef Dušek. Podle Sochy k tomu došlo po třech měsících, což ale rozporují údaje o vydavateli na posledních stranách *Litovelských novin*. Jméno Karla Mareše v této pasáži figuruje pouze u dvou dubnových čísel – přesněji jednoho standardního čísla a jednoho dvojčísla – z roku 1896, na konci 9. čísla z 8. května 1896²²¹ je již jako vydavatel a odpovědný redaktor uveden Josef Dušek. Periodikum bylo financováno z prostředků Rolnické záložny – kde byli také zaměstnání jeho již zmínění činovníci Nedoluha (který se později stal ředitelem tohoto peněžního ústavu) a Dušek – a díky nim se při nejmenším v létě roku 1897 nacházelo v dobré materiální situaci.²²² Náklad *Litovelských novin* činil ve stejném období 1150 výtisků, přičemž z hlediska všeobecných politických názorů měly tyto noviny blízko k mladočechům.²²³

Jednotlivé výtisky *Litovelských novin* stály odběratele-čtenáře 50 krejcarů, roční předplatné periodika pak činilo 1 zlatý a 50 krejcarů. Spurný k tomu doplňuje, že sám přímo v Litovli rozdával a „*rozdává se posud asi 100 exemplářů zadarmo nemajetným lidem, aby bylo rozšiřováno národní povzbuzení.*“²²⁴ Tuto informaci potvrzuje ve své práci Bezděčka.²²⁵ Účinky nového titulu ohledně šíření národních myšlenek mezi české obyvatelstvo byly podle Spurného uspokojivé „*a nový list na venkově heslo ‚Svůj k svému‘ v platnost uváděl.*“²²⁶ V souladu se zmíněným heslem – tedy na podporu českých živnostníků a proti německým živnostníkům a jejich českým příznivcům – také představitelé české strany v Litovli, jako byl František Nedoluha či advokáti Alois Janda a František Nevěřil, pravidelně osobně agitovali ve vesnicích v okolí města. Podporoval je při tom průvod tvořený řadou českých živnostníků.²²⁷

Vedle toho byly v litovelském periodiku publikovány účelové texty přibližující (údajná) utrpení českých obyvatel města, která v minulosti museli snášet od Němců, nebo texty

²²⁰ O změně osoby vydavatele a odpovědného redaktora pojednával přímo krátký text na titulní straně tohoto čísla novin. Viz Změna v redakci a vydavatelstvu. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Karel Mareš, 3. 4. 1896, 6(6), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²²¹ *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 8. 5. 1896, 6(9), s. 6. In: Archiv Muzea Litovel.

²²² Dobrou materiální situaci *Litovelských novin* i jejich všeobecný politický směr uvádí formulář litovelského okresního hejtmanství, týkající se základních náležitostí periodika, adresovaný policejnímu ředitelství v Brně. Viz Státní okresní archiv Olomouc, fond: Okresní úřad Litovel – Presidiální spisy, (1827) 1850–1945 (1953), karton č. 19, inventární č. 712, presidiální č. Z227.

²²³ Tamtéž

²²⁴ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Spurný Ignác, 1900–1910.

²²⁵ BEZDĚČKA, Josef. *Litovelské noviny*. In: Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948. Litovel, strojopis, 1993, s. 341. Vázáno pro účely Muzea Litovel v r. 2016.

²²⁶ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Spurný Ignác, 1900–1910.

²²⁷ Tamtéž.

vyvracející prezentaci Litovle protistranou jako německého města.²²⁸ Představitelé českého národního hnutí se na stránkách *Litovelských novin* taktéž nezdráhali kritizovat jakékoliv kroky německého vedení města, které považovali za pro české obyvatele škodlivé, včetně investic finančních prostředků z městského rozpočtu do realizace volebních praktik pro udržení moci německou stranou, což přispělo k neblahé ekonomické situaci města, a povahy volebních praktik samotných.²²⁹ Hned na titulní straně prvního čísla z 27. března 1891 pak formulovali svůj „politický program“. Ten se v kontextu pozdějších událostí z posledních let 19. století nesl v poměrně umírněném duchu, což může souviset také s tím, že se Češi v Litovli pod vedením Václava Sochy nejprve soustředili na získání zastupitelských mandátů ve třetím volebním sboru. „*My netoužíme po boji, ani jej úmyslně vyvolávat nebudeme, žádáme pouze toho, co nám právem přísluší, t. j. plné rovnoprávnosti a přiměřeného zastoupení jak ve správě obecní, tak na úřadech příslušných, abychom po právu společně s příslušníky národnosti německé pečovali o rozkvět a zdar tohoto města.*“²³⁰ *Litovelské noviny* současně prostřednictvím svého obsahu podporovaly českou kulturu, průmysl a školství: národopisné slavnosti, hospodářské výstavy²³¹ či Ústřední matici školskou. Kubíček²³² vyzdvihuje úroveň lokálního zpravodajství periodika. Vedle toho uvádí, že podle způsobu a dikce zpravodajství nechtěly vyvolávat nacionální vášně. To by odpovídalo spíše začátkům média i znění „programového prohlášení“ na titulní straně jeho prvního čísla, za kterým stáli Václav Socha, Ignát Spurný, František Nedoluha a Josef Dostal.²³³ V tomto prohlášení však uvedení představitelé českého národního hnutí zároveň deklarovali, že pro získání podílu na správě věcí veřejných ve městě jsou připraveni použít i razantnější postupy. „*Bude-li tato nabízená ruka smíru (Němci) odmítnuta, pak nezbude nám jiného, než k rázné sebeobraně a svépomoci se uchýliti a se vši důsledností ji provésti.*“²³⁴ Další specifikaci obsahu *Litovelských novin* nabízí Bezděčka. Podle něj své čtenáře informovaly o důležitých událostech a úspěších českého veřejného života v Litovli.

²²⁸ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 93–94. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

²²⁹ Viz např. VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 94. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

²³⁰ Co chceme? In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²³¹ KUBÍČEK, Jaromír. Bezbarvý politický tisk. In: *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848–1948*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2013, s. 98. ISBN 978-80-7275-095-5.

²³² Tamtéž.

²³³ SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 316. ISBN 978-80-244-5200-5.

²³⁴ Co chceme? In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel. Dále také BEZDĚČKA, Josef. *Litovelské noviny*. In: *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993, s. 341. Vázáno pro účely Muzea Litovel v r. 2016.

Vedle politických událostí – voleb – explicitně zmiňuje například otevření objektu sokolovny, zahájení výroby v Rolnickém akciovém pivovaru či stavbu obecné školy, zimní hospodářské školy a reálného gymnázia.²³⁵

Litovelské noviny z poslední dekády 19. století se nicméně nesoustředily pouze na dění lokálního či regionálního charakteru, tedy na události z města a blízkého okolí. V rubrice *Denní a různé zprávy* byly publikovány také informace z jiných míst, přičemž šlo o zprávy z rakousko-uherské monarchie nebo o zajímavosti z jiných míst evropského kontinentu.²³⁶ Část obsahu novin byla věnována dopisům, které byly redakci periodika adresovány. Odpovědi redakce se pak nacházely v rubrice *Listárna redakce*. Inzerce byla v periodiku většinou umisťována na část předposlední strany a na poslední stranu. Na titulní straně periodika lze nalézt informaci, že „*inzeráty počítají se co nejlevněji*“²³⁷. Podle Bezděčky byly levné inzeráty zaměřeny na české živnostníky, pro které zveřejnění takových sdělení nebylo finančně nákladné, a měly zvýšit čtenost periodika.²³⁸ To se věnovalo rovněž publikování informací o nových českých knihách či později v rubrice *Hospodářská hlídka* dění v oblasti hospodářsko-potravinářské.

V důsledku postupujícího česko-německého národnostního konfliktu v Litovli byl obsah *Litovelských novin* jeho tvůrci postupně a průběžně radikalizován. Tuto radikalizaci značně podnítl např. nástup německého nacionalisty a současně výrazného odpůrce češství Carla Mekisky²³⁹ do úřadu litovelského purkmistra (starosty) v roce 1893. V rámci českého „boje“ proti německému vedení města byla právě v roce 1893 součástí části čísel periodika také humoristicko-satirická příloha s názvem *Karabáč*, v níž formou textů i obrazových karikatur docházelo k zesměšňování či ironizování čelných německých komunálních politiků v Litovli (starosty Mekisky a dalších členů městské rady) a jejich hospodaření s městskými, tedy veřejnými financemi, a českých příznivců německé strany, případně Němců českého původu, tzv. odrodilců.²⁴⁰ Představitelé české strany se současně účastnili zasedání

²³⁵ BEZDĚČKA, Josef. Litovelské noviny. In: *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993, s. 341–342. Vázáno pro účely Muzea Litovel v r. 2016.

²³⁶ „...těž veškery pozoruhodné jevy v politice národů rakouských a evropské události zvláštní budou listem našim tlumočeny;“ In: *Co chceme? Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²³⁷ *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 1891, 1(1–19), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²³⁸ BEZDĚČKA, Josef. Litovelské noviny. In: *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993, s. 340. Vázáno pro účely Muzea Litovel v r. 2016.

²³⁹ Děd Carla Mekisky, František Mekiska, byl přitom původem Čech. Do Litovle přišel z Čáslavi, oženil se zde s Němkou Antonií Liedermannovou a teprve poté se poněmčil. Viz NAJMAN, Robert. Vzpomínka na rodinu Mekiskovu. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Městský úřad Litovel, 1. 12. 2010, s. 12.

²⁴⁰ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 95. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023]. Dále BEZDĚČKA, Josef. Litovelské noviny. In: *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993, s. 341. Vázáno pro účely Muzea Litovel v r. 2016.

(německého) městského zastupitelstva, na jejichž konání v novinách upozorňovali také své české spoluobčany. To mělo za cíl vzbudit mezi českým obyvatelstvem zájem o věci veřejné politického charakteru a současně zvýšit veřejnou kontrolu německé politické reprezentace ovládající litovelskou radnici a odpor proti této reprezentaci.

Obsah *Litovelských novin* vyvolal rovněž (a vcelku nepřekvapivě) negativní reakce litovelských Němců, kteří vlastním obdobným periodikem sídlícím přímo ve městě nedisponovali ani předtím, ani v dalších letech. Hned v prvním roce působení média – začátkem září 1891 – adresovali místodržitelství v Brně stížnost na *Litovelské noviny* kvůli jejich protiněmecké rétorice a hospodářské kampani v duchu hesla „*Svůj k svému*“ a žádali zákaz vydávání tohoto periodika. V dokumentu pocházejícím z 4. září 1891 píše představitel litovelských německých živnostníků – včetně Carla Mekisky, který mezi signatáři figuruje na jednom z prvních míst – že „*cílem Litovelských novin je poštvat veškeré české obyvatelstvo města Litovle a přilehlého venkova proti německým podnikatelům a připravit je o veškeré výdělky*“.²⁴¹ Dále si stěžují, že periodikum svou kampaní, namířenou proti německým obchodníkům či řemeslníkům a vyzývající k jejich bojkotu ze strany českých obyvatel Litovle a Litovelska, destruuje česko-německé vztahy, které byly podle jejich názoru po staletí výborné. Někteří němečtí podnikatelé dle stížnosti v důsledku působení média zkrachovali, další se pak chystají z Litovle odejít a další zamýšlejí užít násilí, pokud je zákon, potažmo rakouské úřady neochrání. „*...proto si dovoluujeme podat nejpokornější žádost proti vydávání tohoto českého listu: Litovelských novin, a to vzhledem k tomu, že se tolik podnikatelů blíží krachu. Vysoké c. a k. místodržitelství by mělo Litovelské noviny nechat zrušit a poskytnout německým podnikatelům v Litovli spravedlivou právní ochranu.*“²⁴² K zákazu *Litovelských novin* ze strany brněnského místodržitelství sice nedošlo a periodikum bylo vydáváno dál. Hospodářsky orientovaná kampaň českého národního hnutí, včetně propagace v českojazyčném médiu sídlícím v centru Litovle, však byla rakouskými úřady později poněkud utlumena. Ve svých ručně psaných Pamětech to přibližuje Spurný: „*V městě samém (Litovli) každý český živnostník si zaopatřil návštěví v národních barvách psané, že jest českým obchodníkem, aby venkované věděli, kde mají kupovati potřebné věci. Takové zařízení Němce a odrodilce v hmotném ohledu poškodilo a cítili to nejen obchodníci, nýbrž též řemeslníci s vládnoucí stranou táhnoucí. Poslali proto stížnost na politický úřad, který tehdy zastával hejtman Jelinek. Ten na rozkaz*

²⁴¹ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Okresní úřad Litovel – Presidiální spisy, (1827) 1850–1945 (1953), karton č. 14, inventární č. 505, presidiální č. 5755.

²⁴² Tamtéž.

*místodržitelství nařídil zamezení další agitace po dědinách a v Litovelských novinách téma ‚Svůj k svému‘ bylo omezováno.*²⁴³

Litovelské noviny se v průběhu 90. let 19. století musely vedle výše uvedeného potýkat také s konfiskacemi některých čísel. To potvrzuje Bezděčka, který uvádí, že „*čeští kandidáti pro různé volby či akce ‚Svůj k svému‘ byli v novinách propagováni velmi tvrdě, někdy i bezohledně, a proto nebylo divu, že docházelo ke konfiskaci a i k stejně tvrdým reakcím v německých olomouckých novinách.*“²⁴⁴ Konfiskací ze strany rakouských státních orgánů bylo postiženo například 14. číslo *Litovelských novin* z 9. října 1891, a to kvůli textu *Německá bezohlednost a udavačství*, který podle krajského soudu v Olomouci vybízel čtenáře k nenávisti či opovrhování okresním hejtmanstvím v Litovli.²⁴⁵ Na konci roku 1897 byl zase nad *Litovelským novinami* vyhlášen tiskový policejní dohled.²⁴⁶ Dokument o tomto rozhodnutí poskytuje rovněž informace o tom, jak logisticky docházelo k přesunu výtisků jednotlivých čísel *Litovelských novin* z Arcibiskupské knihtiskárny v Olomouci do Litovle, kde pak byla šířena mezi české čtenáře. Hotové periodikum bylo z tiskárny odebíráno členy jeho redakce zpravidla (vždy podle toho, v který den noviny vyšly) druhý a čtvrtý čtvrtek v měsíci a následně převáženo do Litovle buď vlakem, nebo vozem.²⁴⁷

V březnu roku 1899, ve kterém v Litovli proběhly i nakonec rozhodující komunální volby, pak následovala další z konfiskací. Olomoucký krajský soud v tomto případě nařídil zabavit 5. číslo z 10. (11.)²⁴⁸ března, a to kvůli textu *Prušáctví na Moravě*.²⁴⁹ „*Soud rozhodl, že tento článek je přestupkem proti veřejnému klidu a pořádku. (...) Proto potvrzuje konfiskaci tiskoviny, zakazuje její další rozšiřování a nařizuje zničení zabavených výtisků, stejně jako zveřejnění oznámení o konfiskaci (v dalším čísle periodika).*“²⁵⁰ Oznámení o konfiskaci, které muselo být v litovelském tištěném médiu povinně publikováno po každém takovém soudním zákroku, bylo v tomto případě v *Litovelských novinách* zveřejněno na titulní straně 6. čísla

²⁴³ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Spurný Ignác, 1900–1910.

²⁴⁴ BEZDĚČKA, Josef. *Litovelské noviny*. In: *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993, s. 341. Vázáno pro účely Muzea Litovel v r. 2016.

²⁴⁵ Rozhodnutí C. a k. krajského trestního soudu v Olomouci ze dne 13. října 1891. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 23. 10. 1891, 1(15), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁴⁶ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Okresní úřad Litovel – Presidiální spisy, (1827) 1850–1945 (1953), karton č. 19, inventární č. 728, presidiální č. 341.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Na titulní straně 5. čísla *Litovelských novin* z roku 1899 je uvedeno datum vydání 11., nikoliv 10. března. *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 11. 3. 1899, 9(5), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁴⁹ Státní okresní archiv Olomouc, fond: Okresní úřad Litovel – Presidiální spisy, (1827) 1850–1945 (1953), karton č. 21, inventární č. 799, presidiální č. 12/99.

²⁵⁰ Tamtéž.

z roku 1899²⁵¹, které vyšlo v pátek 24. března. V textu, na jehož konci je mimo jiné zkomoleno jméno odpovědného redaktora a vydavatele Josefa Duška (místo Josef Dušek je zde napsáno Josef Duška), je konfiskace 5. čísla *Litovelských novin* z první poloviny března 1899 zdůvodněna následovně: „Článek ‚Prušáctví na Moravě‘, ve kterém se nepravdivým nadáváním k nenávisti a opovrhování, jakož i k uvedení bezdůvodných stížností proti jeho excel. c. a k. místodržiteli baronu Speens(Spens)-Bodenovi co se týče vedení úřadu jeho, hledí popudíti...“²⁵²

²⁵¹ Rozhodnutí C. a k. krajského trestního soudu v Olomouci ze dne 13. března 1899. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 3. 1899, 9(6), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁵² Tamtéž.

5 Metodika

5.1 Vymezení cílů výzkumu a výzkumné otázky

Jak již bylo uvedeno výše, v Úvodu této práce, primárním cílem výzkumu je prostřednictvím kvalitativní metody – historicko-srovnávací analýzy – a na základě textů z dochovaných výtisků čísel *Litovelských novin* z let 1891 a 1899 objasnit, přiblížit a porovnat, jak vypadal obsah *Litovelských novin* v souvislosti se dvěma komunálními volbami v Litovli v závěrečné dekádě 19. století (právě v letech 1891 a 1899), kterých se zúčastnilo české národní hnutí a které pro něj přinesly zcela odlišný výsledek. Sekundárním cílem výzkumu, taktéž již zmíněným v Úvodu práce, je pak představit, jaké texty byly v *Litovelských novinách* v souvislosti s komunálními volbami v letech 1891 a 1899 publikovány.

Pro výzkum byly na základě výše uvedených cílů stanoveny hlavní výzkumná otázka a dílčí výzkumná otázka. Hlavní výzkumná otázka zní: *Jak vypadal obsah Litovelských novin v souvislosti s komunálními volbami v Litovli v letech 1891 a 1899?* Dílčí výzkumná otázka pak zní: *Jaké texty byly v Litovelských novinách v souvislosti s komunálními volbami v Litovli v letech 1891 a 1899 publikovány?*

5.2 Kvalitativní výzkum

Pro dosažení výše uvedených cílů bude v této práci aplikován kvalitativní výzkum. Sedláková²⁵³ ve své publikaci píše, že kvalitativní výzkum zkoumá sociální realitu z pohledu lidí, kteří se podílí na jejím utváření – aktérů, a to v kontextu jejich života, jejich vlastním jazykem a v předem nestrukturovaných interpretacích. Data, s nimiž různé typy kvalitativního výzkumu pracují, se nazývají měkká. Obvykle mají podobu slovních výpovědí, zápisů či vyobrazení. Podle Sedlákové cílí výzkumníci provádějící kvalitativní výzkumy na to, aby zkoumaný jev obsáhli podrobně a v celé šíři jeho rozsahu a působení. U zkoumaného jevu je pro ně také důležité jeho komplexní uchopení a zohlednění kontextu. Z kvalitativních výzkumů získávají značné množství informací týkajících se úzkého počtu jedinců, případně úzkého počtu dokumentů, které jsou podrobeny analýze.

Hendl²⁵⁴ informuje, že kvalitativní výzkumník typicky na začátku výzkumu vybírá téma a stanoví si základní výzkumnou otázku či výzkumné otázky. Výzkumnou otázku

²⁵³ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií – Nejužívanější metody a techniky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 51. ISBN 978-80-247-3568-9.

²⁵⁴ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum – Základní teorie, metody a aplikace*. 4., přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, s. 46. ISBN 978-80-262-0982-9.

(případně výzkumné otázky) může v dalších fázích výzkumu upravovat v návaznosti na získávání a následnou analýzu dat. „Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva. Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoli informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry. Seznamuje se s novými lidmi a pracuje přímo v terénu, kde se něco děje.“²⁵⁵ Hendl doplňuje, že sběr a analýza dat probíhají u kvalitativního výzkumu v delším časovém intervalu a výzkum samotný má tedy dlouhodobý charakter.²⁵⁶

5.3 Metoda a technika výzkumu

V této práci bude jako výzkumná metoda aplikována historicko-srovnávací analýza, k níž se váže výzkumná technika analýza dokumentů. Sedláková²⁵⁷ uvádí, že v případě výběru této metody výzkumník operuje se třemi typy písemných historických pramenů (nebo alespoň s jedním z nich). Prvním typem jsou prameny literární či také narativní. Mezi tento typ pramenů patří i prameny publicistické, mezi něž se řadí rovněž noviny – tedy v případě této práce *Litovelské noviny*. Druhým typem jsou pak prameny institucionální povahy a třetím typem prameny osobní povahy. Vzhledem k tomu, že při realizaci této práce bude jako sekundárním zdrojem nakládáno s malým vzorkem dokumentů z pozůstalosti čelných představitelů českého (politického) hnutí v Litovli, Václava Sochy a Ignáta Spurného, a okrajově také s některými prezidiální spisy Okresního úřadu Litovel z konce 19. století, dostane se výzkumník vedle dalšího pramene prvního typu (Sochova rukopisu článku pro *Litovelské noviny* z prosince 1899) rovněž do styku s prameny druhého a třetího typu, a sice s několika málo dokumenty rakouských úřadů týkajících se *Litovelských novin*, s fragmentem Sochových poznámek určených k sepsání paměti a s Pamětmi Ignáta Spurného, v nichž je pojednáváno o vzniku, respektive působení *Litovelských novin*. To v podstatě koresponduje s informacemi z publikace Sedlákové²⁵⁸, že v rámci výzkumu v oboru mediálních studií lze využít většinu písemných historických pramenů – tedy texty reprezentující různé typy těchto pramenů.

V rámci historicko-srovnávací analýzy se výzkumníkovi nabízejí dva postupy – synchronní a diachronní, které lze při výzkumu i kombinovat.²⁵⁹ U této práce bude aplikován

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ SEDLÁKOVÁ, Renáta. Alternativní postupy analýzy dokumentů – Historicko-srovnávací metoda. In: *Výzkum médií – Nejužívanější metody a techniky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 386–387. ISBN 978-80-247-3568-9.

²⁵⁸ SEDLÁKOVÁ, Renáta. Alternativní postupy analýzy dokumentů – Historicko-srovnávací metoda. In: *Výzkum médií – Nejužívanější metody a techniky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 387. ISBN 978-80-247-3568-9.

²⁵⁹ SEDLÁKOVÁ, Renáta. Alternativní postupy analýzy dokumentů – Historicko-srovnávací metoda. In: *Výzkum médií – Nejužívanější metody a techniky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 388. ISBN 978-80-247-3568-9.

postup diachronní, při kterém se výzkumník zaměřuje na vývoj určitého jevu v určitém médiu v přesně vymezeném delším časovém období. Toto období může být vymezeno například datem založení média a datem jeho zániku. V této práci bude období vymezeno konkrétními čísly *Litovelských novin* z let 1891 a 1899.

V případě historicko-srovnávací analýzy je současně důležité zaměřit se na již publikované poznatky o zkoumaném tématu (v podobě odborné literatury), stejně jako určení vzorku písemných historických pramenů, které budou následně zkoumány.²⁶⁰ U primárního zdroje výzkumu prováděného v rámci této práce, *Litovelských novin* z let 1891 a 1899, se jako podstatné jeví stanovení konkrétních čísel periodika, s nimiž bude operováno a jejichž texty týkající se litovelských komunálních voleb v letech 1891 a 1899 budou následně podrobeny analýze a na ni navazující vzájemné komparaci.

Těmto úkonům bude v rámci této práce podrobena devět komunikátů z vybraných čísel *Litovelských novin* z let 1891 a 1899. Výzkum bude prováděn s komunikáty vztahujícími se k obecním volbám v Litovli z těch čísel *Litovelských novin*, která vyšla jednak v období před konáním litovelských komunálních voleb v obou uvedených letech, jednak po konání těchto voleb, přičemž ty v nich byly hodnoceny či analyzovány.

5.4 Realizace výzkumu

Pro tento výzkum je nezbytné určení konkrétních čísel *Litovelských novin* z let 1891 a 1899, která budou prostřednictvím svých textů následně podrobena historicko-srovnávací analýze. Tato čísla se alespoň částí svého obsahu musejí vztahovat ke komunálním volbám, které se v Litovli ve výše uvedených letech konaly, a to např. formou agitace směrem k voličům, zveřejnění informací o samotném konání voleb (data a času voleb do jednotlivých sborů) či podoby kandidátky české strany, případně hodnocení průběhu a výsledků voleb. Jak již bylo napsáno výše, z čísel *Litovelských novin* z každého z uvedených roků bude vybráno devět komunikátů, jejichž obsah přímo souvisí s danými komunálními volbami. Tyto komunikáty budou pak analyzovány a jejich obsah výzkumníkem interpretován, přičemž každému komunikátu bude vyčleněna samostatná podkapitola. Poté, co bude takto naloženo se všemi vybranými texty z čísel zkoumaného média z obou roků, budou tyto texty v kapitole pojednávající o shrnutí výsledků výzkumu porovnány, čímž bude učiněna komparace obsahu *Litovelských novin* ohledně komunálních voleb v Litovli z obou inkriminovaných let.

²⁶⁰ SEDLÁKOVÁ, Renáta. Alternativní postupy analýzy dokumentů – Historicko-srovnávací metoda. In: *Výzkum médií – Nejužívanější metody a techniky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 387. ISBN 978-80-247-3568-9.

Z *Litovelských novin*, které byly vydány v roce 1891, byly výzkumníkem pro tuto práci vybrány tato čísla periodika a tyto konkrétní komunikáty, které jsou v nich obsaženy: 1. číslo – text *Co chceme?*²⁶¹ a text *Obecní volby v Litovli.*²⁶², 3. číslo – text *Ku příštím obecním volbám v Litovli.*²⁶³ a text nazvaný pro účely této práce²⁶⁴ *Jak sestavují se volební listiny v Litovli...*²⁶⁵, 6. číslo (resp. jeho speciální volební příloha) – text *Spoluobčané!*²⁶⁶, 7. číslo – text *Volba III. sboru do obecního zastupitelstva v Litovli.*²⁶⁷ a text *Mohutníme nebo slábneme?*²⁶⁸, 8. číslo – text nazvaný souhrnně pro účely této práce *Volby a litovelští řemeslníci a další živnostníci*²⁶⁹, 11. číslo – text *Volební statistika.*²⁷⁰ Z *Litovelských novin*, které byly vydány v roce 1899, byly pak výzkumníkem pro tuto práci vybrány tato čísla periodika a tyto konkrétní komunikáty, které jsou v nich obsaženy: číslo 1 – text *Na prahu nového roku.*²⁷¹, číslo 7 – text *Co je pravda?*²⁷², číslo 10 – text *Boj o Litovel!*²⁷³, číslo 14 – text *Na postupu.*²⁷⁴, číslo 20 – text *Veřejná schůze voličská...*²⁷⁵ a text *Konečně spravedlivá věc zvítězila!*²⁷⁶, číslo

²⁶¹ Otazníky, tečky a vykřičníky jsou součástí originálních titulků jednotlivých textů z *Litovelských novin*. Z tohoto důvodu byly v této práci ponechány. Viz např. první z vybraných textů *Co chceme?* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁶² *Obecní volby v Litovli.* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁶³ *Ku příštím obecním volbám v Litovli.* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 24. 4. 1891, 1(3), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel. Dále Pokračování textu *Ku příštím obecním volbám v Litovli.* In: *Příloha „Litovelských novin“ čís. 3., roč. I.* Litovel: Josef Dostal, 24. 4. 1891, s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁶⁴ V některých případech byl původní originální titulek textu příliš dlouhý, nebo pro výzkumníka poněkud nejasný. Z tohoto důvodu byl v těchto komplikovanějších případech aplikován výzkumníkem souhrnný název (titulek) textu pro účely této práce.

²⁶⁵ *Jak sestavují se volební listiny v Litovli...* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 24. 4. 1891, 1(3), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁶⁶ *Spoluobčané!* In: *Příloha „Litovelských novin“ č. 6.* Litovel: Josef Dostal, 19. 6. 1891, s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁶⁷ *Volba III. sboru do obecního zastupitelstva v Litovli.* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 6. 1891, 1(7), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁶⁸ *Mohutníme nebo slábneme?* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 6. 1891, 1(7), s. 3. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁶⁹ *Volby a litovelští řemeslníci a další živnostníci.* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 10. 7. 1891, 1(8), s. 3. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁷⁰ *Volební statistika.* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 28. 8. 1891, 1(11), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁷¹ *Na prahu nového roku.* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 13. 1. 1899, 9(1), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁷² *Co je pravda?* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 14. 4. 1899, 9(7), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁷³ *Boj o Litovel!* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 27. 5. 1899, 9(10), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁷⁴ *Na postupu.* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 28. 7. 1899, 9(14), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁷⁵ *Veřejná schůze voličská...* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 27. 10. 1899, 9(20), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁷⁶ *Konečně spravedlivá věc zvítězila!* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 27. 10. 1899, 9(20), s. 1–2. In: Archiv Muzea Litovel.

21 – text *Spoluobčané! Voličové!*²⁷⁷, číslo 22 – text *Konečně!*²⁷⁸, číslo 23 – text *Dobytí Litovle*.²⁷⁹

Samotné požadované výtisky jednotlivých čísel *Litovelských novin* jsou výzkumníkovi k dispozici jak fyzicky, tak digitálně. Fyzicky se nacházejí v archivu Muzea Litovel, digitálně pak v databázi Státní vědecké knihovny Olomouc. Zatímco digitální výtisky čísel *Litovelských novin* jsou výzkumníkovi k dispozici neustále, fyzické výtisky tohoto periodika může zkoumat pouze po předchozí domluvě s pracovníky litovelského městského muzea. Prostřednictvím digitalizovaných *Litovelských novin* si tedy může kdykoliv ověřit poznání, kterého dosáhl při bádání v litovelském muzejním archivu. Fyzické papírové výtisky a digitalizované výtisky jednotlivých čísel *Litovelských novin* se mohou svým obsahem vzájemně doplňovat, protože oba uvedené zdroje nemusí být kompletní – některá z čísel v papírové nebo v digitalizované podobě mohou například chybět. Příkladem takového suplování je šesté číslo *Litovelských novin* z 24. března 1899²⁸⁰, které se v digitální knihovně Vědecké knihovny Olomouc nenachází, v papírové podobě v archivu Muzea Litovel však ano.

Sekundárních pramenných zdrojů – Pozůstalosti Václava Sochy, Paměti Ignáta Spurného a malého vzoru prezidiálních spisů Okresního úřadu Litovel – bude vzhledem k jejich obsahové podstatě stejně jako odborné literatury využito především k doplnění, eventuálně upřesnění informací, zejména o vzniku a působení *Litovelských novin* v 90. letech 19. století. *Litovelským novinám* ve zmíněném období bude věnována samostatná podkapitola na začátku analytické části této práce. Pozůstalost Václava Sochy a *Paměti Ignáta Spurného* výzkumník a autor této práce zkoumal v badatelně Státního okresního archivu Olomouc, kde si také se svolením pracovníka této instituce pořídil obrazový záznam těchto dokumentů, aby je pro další využití v rámci tohoto výzkumu měl neustále k dispozici a nemusel opakovaně navštěvovat badatelnu olomouckého archivu.

²⁷⁷ HULLA, Karel, JANDA, Alois, NEVĚŘIL, František, SMYČKA, Jan, SOCHA, Václav, SPURNÝ, Ignát. *Spoluobčané! Voličové!* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 11. 11. 1899, 9(21), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁷⁸ *Konečně!* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 11. 1899, 9(22), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁷⁹ SOCHA, Václav. *Dobytí Litovle*. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 8. 12. 1899, 9(23), s. 1–2. Dále pokračování textu in: *Příloha k 23. číslu „Litovelských novin“*. S. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁸⁰ *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 3. 1899, 9(6), 4 s. In: Archiv Muzea Litovel.

6 Analytická část

6.1 Publikační činnost Litovelských novin před komunálními volbami 1891

V této kapitole bude pojednáváno o textech, které byly v *Litovelských novinách* publikovány od 27. března 1891 a před litovelskými obecními volbami konanými v témže roce.

6.1.1 Co chceme?

Text s titulkem *Co chceme?*, vyšel jako otvírací text na titulní straně historicky prvního čísla *Litovelských novin* z 27. března 1891. Autor u textu uveden není, lze však předpokládat, že – vzhledem k jeho důležitosti²⁸¹, doložené umístěním v periodiku – se na jeho vytvoření podílela přinejmenším většina členů redakce, tedy Josef Dostal, Václav Socha či Ignát Spurný a František Nedoluha.²⁸²

Jak již napovídá samotný titulek, v textu došlo ze strany představitelů českého národního hnutí k formulaci požadavků, o jejichž prosazení usilovali. Potvrzuje to i druhý odstavec textu: „...dovolujeme si zde položit v hlavních rysech náš program, čili cíl, za kterým se s vynaložením všech svých sil ubíráme, jsouce si vědomi hmotné i duševní podpory opravdových národovců z města i širokého okolí našeho.“²⁸³

Autoři textu připomínají, že navzdory silnému českému hnutí²⁸⁴ ve městě a daňové výkonnosti četných českých občanů je Litovel řízena radnicí ovládanou výhradně Němci. Jak přiznávají, dosavadní naděje v podobě čekání na zohlednění počtu českého obyvatelstva a jím odváděných daní v orgánech městské samosprávy (mimo jiné i v zastupitelstvu) se ze strany německého tábora ukázaly jako liché. Proto se česká strana v Litovli rozhodla ke změně v dosavadním, spíše pasivním postoji a hodlá aktivně usilovat o zjednání nápravy. Dokládá to úsek věty „*My přišli k přesvědčení, že vyčkáváním a trpělivostí poškozujeme naši dobrou věc....*“²⁸⁵ a posléze věta „*Takto to dále jíti nesmí.*“²⁸⁶

S volbami do městského zastupitelstva blíže souvisí pasáž „*My netoužíme po boji, ani jej úmyslně vyvolávat nebudeme, žádáme pouze toho, co právem nám přísluší, t. j. plné*

²⁸¹ Viz také níže o účelu textu.

²⁸² Skoupý dokonce jako autory textu přímo označuje J. Dostala, V. Sochu, I. Spurného a F. Nedoluhu. Tato informace ze Skoupého práce variantu autorství všech čtyř členů redakce *Litovelských novin* značně podporuje. SKOUPÝ, Arnošt. *Boj o radnici*. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 316. ISBN 978-80-244-5200-5.

²⁸³ *Co chceme?* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁸⁴ Autoři používají slovní spojení „český živel“.

²⁸⁵ *Co chceme?* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁸⁶ Tamtéž.

rovnoprávnosti a přiměřeného zastoupení jak ve správě, tak úřadech příslušných po právu společně s příslušníky národnosti německé pečovali o rozkvet a zdar tohoto města.“²⁸⁷ Podle této části prohlášení představitelé českého národního hnutí žádali mimo jiné počet mandátů v zastupitelstvu, úměrný počtu a daňové výkonnosti českého obyvatelstva ve městě. Podle formulace textu také nechtěli za každou cenu jednat radikálně – formou tvrdého, národnostně vyhoceného boje. Zmiňovaný boj nicméně nezavrhovali. V případě trvání stávající situace, tedy ryze německé správy města, s ním naopak počítali. „*Bude-li tato nabízená ruka smíru odmítnuta, pak nezbude nám jiného, než k rázné sebeobraně a svépomoci se uchýliti a se vši důsledností ji provésti.*“²⁸⁸ Současně reprezentanti českého tábora chtěli podle znění textu vyhnout se osobním rozepřím a sporům kvůli sympatiím k různým politickým stranám. Naopak chtěli vlastenecky uvědomělé Čechy z Litovle a okolí sjednotit proti německému národnímu hnutí. „*Nebudeme se pouštěti do stranických a osobních bojů, vymýtíme ze středu svého všechny neplodné a zhoubné štvance, jsouce si vědomi jednotného a mocného nepřítele, jehož sílu podceňovati nesmíme.*“²⁸⁹

Výše představenou pasáž začínající slovy „*My netoužíme po boji...*“²⁹⁰ citují i Bezděčka²⁹¹ a Skoupý²⁹². Bezděčka²⁹³ ji komentuje jako součást programového prohlášení, které bylo z taktických důvodů velice opatrné. Domnívá se totiž, že autoři nechtěli textem příliš popudit tehdejší německou správu Litovle.

Z hlediska výše uvedených důvodů vzniku *Litovelských novin* plní text *Co chceme?* funkci informování české veřejnosti o požadavcích předáků české strany. Bezděčka²⁹⁴ či Skoupý²⁹⁵ ho dokonce označují za programové prohlášení českého národního hnutí. Účelem

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ BEZDĚČKA, Josef. Litovelské noviny. In: *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993, s. 341. Vázáno pro účely Muzea Litovel v r. 2016.

²⁹² Skoupý dokonce jako autory textu přímo označuje J. Dostala, V. Sochu, I. Spurného a F. Nedoluhu. Tato informace ze Skoupého práce variantu autorství všech čtyř členů redakce Litovelských novin značně podporuje. In: SKOUPÝ, Arnošt. *Boj o radnici*. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 316. ISBN 978-80-244-5200-5.

²⁹³ BEZDĚČKA, Josef. Litovelské noviny. In: *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993, s. 341. Vázáno pro účely Muzea Litovel v r. 2016.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ Skoupý dokonce jako autory textu přímo označuje J. Dostala, V. Sochu, I. Spurného a F. Nedoluhu. Tato informace ze Skoupého práce variantu autorství všech čtyř členů redakce Litovelských novin značně podporuje. SKOUPÝ, Arnošt. *Boj o radnici*. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 316. ISBN 978-80-244-5200-5.

textu není volební agitace, byť téma komunálních voleb zcela neopomíjí²⁹⁶, ani informování o dění v Litovli. Naopak obsahuje výslovné informace o tom, na co se periodikum bude dále zaměřovat. (Pravděpodobní) autoři například uvádějí, že „neméně všimati si budeme ruchu na straně protivné a zejména ve světle pravdy přinášeti obrázky z obecního hospodářství, zprávy o zasedání a jednání obecního výboru atd;“ či že „v dopisech budeme přinášeti zprávy z měst a míst všech volebních okresů naší skupiny, v nichž by se obrazil veřejný život ve všech směrech;“²⁹⁷

V závěru textu je pak explicitně zmíněno nové tištěné periodikum *Litovelské noviny*, jehož účelem mělo být v Litovli a v oblasti přilehlého venkova šířit a prosazovat plány, názory, kroky a cíle českého národního hnutí, vedeného Václavem Sochou.²⁹⁸

6.1.2 Obecní volby v Litovli.

Hned na druhé straně prvního čísla *Litovelských novin* z 27. 3. 1891 se nachází přímo text s titulkem *Obecní volby v Litovli*.²⁹⁹ Autor u něj uveden není, stejně jako u otevíracího textu *Co chceme?*, však existuje varianta autorství minimálně většiny členů redakce periodika³⁰⁰.

Převážná část tohoto textu je věnována vysvětlení, proč došlo k odložení voleb do litovelského zastupitelstva, které se měly původně konat v roce 1889. Pisatel (pisatelé) toto vysvětlení pokládá (pokládají) za důležité z důvodu častých dotazů ze strany českých obyvatel města.³⁰¹

V textu je čtenářům sděleno, že důvodem pro odložení voleb byla účelová pochybení Němci ovládané radnice v seznamu voličů, proti kterým reprezentanti české strany vznesli protest k institucím rakouské veřejné správy (reklamovali je u nich). „...že volební listiny...byly ze strany dosavadních činitelů tak svědomitě a správně sestaveny, že strana naše podati musila, dosud zde nebyvalý a nevidaný počet reklamací ve všech tří sborech.“³⁰²

Explicitně se v textu píše o chybách u voličů patřících do třetího volebního sboru (i když reklamace se týkaly i zbylých dvou volebních sborů). Značná část těch českých

²⁹⁶ Například uvádí, že „Zavedeme po městech i venkovu našich okresů jednotnou a svornou organizaci k volbám do obecních zastupitelstev v městech ohrožených...“ *Co chceme?* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

²⁹⁷ Tamtéž.

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ Stejně jako u několika dalších analyzovaných příspěvků, končí titlek tohoto textu tečkou, s kterou je také v práci uváděn.

³⁰⁰ Ovšem na rozdíl od textu *Co chceme?*, zde pro tuto variantu neexistuje opora v literatuře.

³⁰¹ „Stále docházejí nás poptávky, proč volba obecního výboru, která na sklonku roku 1889 měla být provedena, dosud se neuskutečnila, a tu pokládáme za povinnost všem, kteří se o volby ty zajímají, sděliti...“ In: *Obecní volby v Litovli*. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁰² Tamtéž.

v seznamu vůbec nefigurovala, dalším byla ze strany Němců na radnici zkomolena jména. Na druhé straně byli mezi voliče ve třetím sboru zařazeni němečtí občané, kteří do tohoto sboru vůbec spadat neměli.³⁰³ Další Čechy napadený problém, který vedle jiných nedostatků voličského seznamu uvádí také Viktořík, se týkal manželských párů. Manželé stranící Němcům byli v seznamu uvedeni každý zvlášť – šlo tedy o dva voliče. Manželské páry podporující české národní hnutí byly naopak do seznamu zaneseny pouze jako jeden volič.³⁰⁴ *Litovelské noviny* to komentovaly takto: „*Mnozí manželé, – co spoludržitelé domu atd., – zanešení byli v listině dvakrát, když se vědělo, že půjdou se stranou dosud vládnoucí, kdežto u našich lidí v žádném případě se to nestalo a nebyli tam jednotlivě zanešení ani dva manželé, kteří nejsou spoluvlastníky domů, pozemků neb živnosti, každý o sobě tam přináleželi*“³⁰⁵ Česká strana také reklamovala, že k sestavení voličského seznamu došlo podle výše odvedených daní za rok 1888, tedy nikoliv za původní rok konání voleb – rok 1889. Stejně tak litovelští Češi protestovali proti připočtení válečné přírážky k penězům odvedených na daních.³⁰⁶

Postup při reklamaci volebních dokumentů blíže specifikuje Viktořík. Podle něj bylo reklamaci (reklamace) nejprve možné vznést k reklamační komisi dané obce či daného města. V případě neúspěchu se předkladatelé reklamace či reklamací mohli odvolat k další instanci, kterou bylo okresní hejtmanství³⁰⁷. Následovaly možnosti odvolání se k místodržitelství se sídlem v Brně, případně k nejvyššímu orgánu, kterým byl vídeňský Správní soudní dvůr.³⁰⁸

Popis vyřizování reklamací je součástí textu *Litovelských novin*. Od litovelské reklamační komise obdrželi představitelé českého národního hnutí zamítavé stanovisko, a to ke všem jejich námitkám. „*C. k. hejtmanství k našemu dalšímu odvolání mnohé naše reklamace vyřídilo příznivě, kde se tak nestalo a byli jsme v právu, stěžovali jsme si c. k.*

³⁰³ „*Naproti tomu bylo tam zanešeno mnoho lidí ze strany nám nepřátelské, kteří tam nepatřili, nejsouce ani poplatníky skutečnými, anebo neprovozující živnost dříve ohlášenou.*“ In: Tamtéž.

³⁰⁴ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 90. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³⁰⁵ Obecní volby v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁰⁶ „*...za základ listin vzat rok 1888.*“ In: Tamtéž. Dále VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 90. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³⁰⁷ Okresní hejtmanství v Litovli sídlilo na Náměstí, v domě hned vedle radnice – z pohledu příchozího napravo od radniční věže.

³⁰⁸ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 90. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

*místodržitelství, odkud dostalo se c. k. hejtmanství pokynu k zásadnímu rozhodnutí o válečné přírážce³⁰⁹ a roku, který měl za základ sloužiti.*³¹⁰

V textu je rovněž zmíněno, že s dalšími reklamacemi se čeští předáci z Litovle obrátili na ministerstvo³¹¹ ve Vídni a až teprve poté na Správní soudní dvůr. K němu je uvedeno, že jde o instituci, „*kde má se rozhodnouti mají-li se listiny volební z novu vyložiti reklamační lhůta předeřsati. Jakmile toto bude rozhodnuto, mohou se volby předeřsvzíti.*“³¹² Skoupý sumarizuje, že navzdory kladnému vyřízení převážné části reklamací se administrativní proces ve výše uvedené soustavě institucí protáhl.³¹³ Viktořík nabízí vysvětlení v podobě přetíženosti úřadů.³¹⁴ Volby do městského zastupitelstva se tak v Litovli – vlivem zdlouhavějšího procesu vyřizování českých reklamací proti stěžejnímu volebnímu dokumentu – mohly uskutečnit až právě s rokem 1891.

Představitelé českého národního hnutí v Litovli považovali rakouskými úřady uznané reklamace za úspěch a také za důkaz toho, že umějí reagovat na kroky svých německých protějšků. „*...docílili jsme znamenitého úspěchu morálního, poněvadž většina (reklamací) musila ve prospěch náš příznivě býti vyřizena. Bylo toho však nanejvýš zapotřeby, dokázati těm pánům jednou důkladně, jak to ve svůj prospěch umí šikovně sestaviti a lid náš ustavičně odstrkovati.*“³¹⁵ Skoupý označuje úspěšné reklamace Čechů za průlom v dosavadní volební praxi na litovelské komunální politické úrovni. České hnutí podle něj demonstrovalo, že se proti postupu německého vedení města dokáže účinně bránit.³¹⁶

Tento text se – na rozdíl od předchozího textu, o kterém bylo pojednáváno – již bezprostředně dotýká dění v Litovli. Obsahuje informace o reakci české strany na kroky německé radnice, přičemž této problematice je zde věnován výrazný prostor. Současně stejně jako předchozí rozebíraný text sděluje, na co se hodlají *Litovelské noviny* dále zaměřovat. V tomto případě jde mimo jiné o pasáž: „*Pokusíme se o to, abychom roušku, kterou tak mnohé*

³⁰⁹ Češi reklamovali také připočtení válečné přírážky k výši odvedené přímé daně u každého poplatníka.

³¹⁰ Tímto se rozumí základ pro sestavení voličského seznamu podle výše zaplacené přímé daně.

³¹¹ Není uvedeno, o které ministerstvo šlo. Zřejmě to bylo c. k. ministerstvo vnitra.

³¹² Obecní volby v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³¹³ SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 315. ISBN 978-80-244-5200-5.

³¹⁴ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 90. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³¹⁵ Obecní volby v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³¹⁶ SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 315. ISBN 978-80-244-5200-5.

věci zde jsou zastřeny, odhalili, aby jasno bylo mezi námi, abychom důkladně seznali svých přátel a nepřátel.“³¹⁷ Na základě této „selekce“ nacionálně motivovaný text hlásá, že „brániti (se) budeme oproti škůdcům jakýmkoliv...“³¹⁸. Závěrečná věta textu na adresu těchto „škůdců“ a „těch, kteří stavíce se jako nevinní beránci, lid náš plně využítují a za vše to se mu za zády vysmějí...“ konstatuje, že „Těmto lidem neopomeneme věnovati naši celou pozornost.“³¹⁹ Funkce volební agitace v textu přítomna není, ačkoliv tematika voleb je obsažena již v jeho titulku.

6.1.3 Ku příštím obecním volbám v Litovli.

Ve třetím čísle *Litovelských novin* z 24. dubna 1891 byl publikován text s titulkem *Ku příštím obecním volbám v Litovli*. Začíná na straně 2 a pokračuje – poněkud netypicky, bez jakýchkoliv mezititulků – v příloze tohoto čísla.

Představitelé české strany v něm informují čtenáře – tedy české obyvatele Litovle a přilehlého okolí – o rozhodnutí Správního soudního dvora ve Vídni. Ten nařídil sestavit nový voličský seznam, který nebude obsahovat chyby obsažené v předchozím volebním dokumentu z roku 1889 vytvořeným německým vedením města. Na základě nového seznamu se pak konečně měly konat odložené volby do městského zastupitelstva.

První odstavec textu zpravuje čtenáře mimo jiné i o tom, že vídeňský soudní dvůr uzavřel záležitost litovelských stížností na konci března 1891. „V posledních dnech minulého měsíce rozhodl v poslední instanci správní dvůr ve Vídni v záležitosti rekursu³²⁰, který proti nesprávně a tendenčně sestaveným volebním listinám od národní strany podán byl. Původní volební listiny tyto ve prospěch panující strany na nepravých základech uměle sestavené mají býti následkem naznačeného rekursu opraveny a pak podle takových po dlouhém otalování volba obecního výboru předsevzata³²¹.“³²²

Češi z rozhodnutí vídeňského orgánu také vyvozovali, že se zanedlouho ukáže, jestli se německá strana opět dopustí účelových pochybení ve voličském seznamu (a tedy bude opět nutné podat reklamace), či ho již tentokrát vypracuje bez chyb. Rovněž v textu zdůraznili požadavek na úměrné zastoupení ve správě města (v zastupitelstvu a radě). V prosazování

³¹⁷ Obecní volby v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ Neboli stížnosti.

³²¹ Má být rozhodnuto o termínu konání komunálních voleb.

³²² Ku příštím obecním volbám v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 24. 4. 1891, 1(3), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

tohoto požadavku chtěli pokračovat navzdory dílčím neúspěchům. „*My však se vyhlídkou na dočasný neúspěch našeho boje zastrašiti nedáme(,) a proto budeme se vždy a rozhodně toho domáhati, aby české zdejší poplatnictvo v poměru počtu duší a odvedené daně své zastoupení v obecním výboře a v radě městské nalezlo.*“³²³ Oprávněnost tohoto svého požadavku argumentovali možností zamezit takovým rozhodnutím německých zastupitelů (či radních), která by poškozovala české obyvatelstvo.

Na první straně přílohy pak přiznávají krach umírněných snah o úměrné zastoupení české strany ve správě města. „*Naše naděje na přátelskou shodu jest však, bohužel musíme se přiznati, podle zkušeností při poslední volbě pivovarečného výboru nabyté, velmi slabá. Známe příliš dobře neústupnou a výbojnou mysl našich národních protivníků, kteří se na vzornou organizaci spoléhati mohou. Povědomo jest nám jejich heslo: Čechům neustoupiti ani v nejmenším a udržeti se na celé čáře co nejdéle a všemi možnými prostředky při vládě, pokud to vůbec možno.*“³²⁴ Z tohoto důvodu se reprezentanti českého národního hnutí rozhodli přejít k radikálnější metodě prosazování svých požadavků. „*Proto jsme nuceni podstoupiti boj v přesvědčení, že během času, ať již dříve nebo později, nám vítězství konečně připadnouti musí.*“³²⁵

Text *Ku příštím obecním volbám v Litovli*. nacionálně zabarveným jazykem informuje o událostech souvisejících s litovelskými komunálními volbami a opět tlumočí základní požadavek českého národního hnutí. Na rozdíl od předchozích dvou textů, o kterých bylo pojednáváno, se však vyznačuje i prvky volební agitace. Dokládá to pasáž: „*My se vynasnažíme všemi zákonitými a vhodnými prostředky otevřítí oči našemu českému posud ještě neuvědomělému lidu, který posud o veřejné záležitosti a svá národní práva se nestaral, a vstúpíme naším domkářům a chudším řemeslníkům přesvědčení, že veškeré hmotné výhody od panující strany jim nyní poskytnuté, ještě rozmnoženy budou, až nadvláda německá v městě zlomena bude.*“³²⁶

6.1.4 Jak sestavují se volební listiny v Litovli...

Přímo pod textem *Ku příštím obecním volbám v Litovli*. se na straně 2 třetího čísla *Litovelských novin* z 24. 4. 1891 nachází další příspěvek související s nadcházejícími komunálními volbami ve městě. Jeho titulěk – *Jak sestavují se volební listiny v Litovli, ukážou*

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Pokračování textu *Ku příštím obecním volbám v Litovli*. In: *Příloha „Litovelských novin“ č. 3., roč. I.* Litovel: Josef Dostal, 24. 4. 1891, s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ Tamtéž.

nám dolejší dva vzorky. Podáváme je bez dlouhých vysvětlivek, neboť ony mluví samy za sebe. – je poněkud komplikovanější. Hlavní část titulku *Jak sestavují se volební listiny v Litovli* je od zbylé části titulku oddělena čárkou a zároveň je otištěna tučně a větším fontem písma. Zbylá část titulku je pak odřádkována a situována pod výše zmíněnou hlavní část.

Jak už sděluje sám titulek, základ příspěvku v tomto případě netvoří text členěný do odstavců, nýbrž dvě ukázky voličských seznamů. Obě se týkají prvního volebního sboru a obsahují po třiceti jménech litovelských daňových poplatníků (fyzických nebo právnických osob), splňujících zákonné podmínky pro uplatnění aktivního volebního práva v komunálních volbách. Hlavní podíl na vytvoření tohoto příspěvku lze přičíst Václavu Sochovi, který podle Viktořika na základě získaných podkladů prováděl komparace soupisů daní a majetku a sestavoval si vlastní voličské seznamy, jimiž pak Češi mohli oponovat oficiální volební dokumentaci ze strany německé radnice.³²⁷

První ze dvou „vzorků“ publikovaných v příspěvku je přehled (seznam) voličů spadajících do prvního sboru zveřejněný litovelskou radnicí 17. listopadu roku 1889. Mělo jít o poklad pro volby do městského zastupitelstva v témže roce, českými předáky byl však napaden u rakouských úřadů a volby se nekonaly. U tohoto přehledu jsou hvězdičkou vyznačeny chyby, které v něm německá správa města podle české strany udělala. U jednotlivých poplatníků (voličů) je buď nesprávně uvedena výše odvedené přímé daně, nebo tito poplatníci do prvního volebního sboru podle mínění české strany vůbec patřit nemají.

Druhý „vzorek“ – práce vzniklá v českém hnutí – je v novinách prezentován jako skutečný seznam voličů v prvním sboru, který měl být v listopadu 1889 oficiálně zveřejněn. Oproti práci Čopíka³²⁸ se v prvním volebním sboru nacházejí i někteří honorační voliči, konkrétně část úředníků a čestných měšťanů. Jako argument pro jejich zařazení do prvního sboru je zde vyložen paragraf 14 rakouského Říšského zákoníku. U některých osob se výši odvedené přímé daně nepodařilo zjistit, pravděpodobný hlavní autor příspěvku Socha si je ale jist, že mají být zařazeni právě do prvního volebního sboru.

Pod oběma přehledy byla pak publikována informace o celkovém počtu chyb, který obsahuje voličský soupis do prvního sboru vyhotovený německou radnicí. Nesprávné uvedení daně bylo českou stranou zjištěno ve dvaceti třech případech, nesprávné zařazení voličů do

³²⁷ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 90. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³²⁸ ČOPÍK, Jan. Vývoj a územní samospráva a proměny komunální politiky. In: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850–2010). Díl I, Do roku 1945*. 1. vyd. Dolní Břežany: Scriptorium, 2014, s. 90. ISBN 978-80-87271-89-6.

prvního sboru v devíti případech³²⁹. Stejná pochybení podle příspěvku vykazovaly i voličské seznamy pro druhý a třetí volební sbor³³⁰. Po poukázání na chyby čeští předáci ještě konstatují: „*Jsmo opravdu zvědaví, jakým způsobem obecní rada tyto do nebe volající ‚nesrovnalosti‘ opraví!*“³³¹

Příspěvek se seznamy voličů do prvního sboru, vytvořenými německou radnicí a v českém národním hnutí, se vyznačuje vysokou informační hodnotou z hlediska dění v Litovli. *Litovelské noviny* jím poukazují na účelové chyby Němců ve vedení města, kterými se snažili ovlivnit komunální volby. Na rozdíl od předchozích analyzovaných textů zde kritika municipality není vyjádřena slovně, respektive nacionálně zabarveným textem. Česká strana se rozhodla pro komparaci přehledů s konkrétními jmény a čísly, aby byla pochybení německých představených pro čtenáře jasně identifikovatelná. Tento příspěvek bude formou fotografie součástí Příloh. Autor této práce se domnívá, že právě snímek tohoto příspěvku poslouží k dokreslení významu jeho publikování v *Litovelských novinách*.

6.1.5 Spoluobčané!

S blížícími se volbami do litovelského zastupitelstva, které měly začít ve čtvrtek 25. června volbou do třetího sboru, se stupňovala agitace reprezentantů české strany směrem k veřejnosti, především k občanům disponujícím aktivním volebním právem. Dokládá to Příloha „*Litovelských novin*“ č. 6. z pátku 19. června³³² (ačkoliv šesté číslo *Litovelských novin* vyšlo týden předtím) věnovaná právě komunálním volbám. Na první ze dvou stran přílohy se nachází text s jednoduchým titulkem *Spoluobčané!*

Jde se o výzvu představitelů české strany v Litovli adresovanou českým voličům, aby se nadcházejících voleb zúčastnili a hlasovali v nich pro české kandidáty. V prvních odstavcích této výzvy je zopakováno, že požadavek české strany na mandáty v zastupitelstvu je požadavkem legitimním, ačkoliv se ho dosud nepodařilo zrealizovat. „*Až dosud dovedla nám to strana nepřátelská nastrojiti tak, že ze žádného sboru volebního nemáme v obecním zastupitelstvu své zástupce, ačkoliv dle počtu duší příslušníků naší národnosti, dle poplatní síly a inteligence právo to nám upřítí se nemůže.*“³³³

³²⁹ „*Jak viděti, bylo v úředním výkazu, co se týče voličů, 9 chyb a v dani 23 chyb, tedy úhrnem 32 chyb při 30 voličích!!!*“ In: Jak sestavují se volební listiny v Litovli,... In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 24. 4. 1891, 1(3), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³³⁰ „*V tomž poměru byly sestaveny také sbory II. a III.*“ In: Tamtéž.

³³¹ Tamtéž.

³³² K vydání volební přílohy *Litovelských novin* došlo shodou okolností přesně 248 let po dobytí Litovle švédskou armádou za třicetileté války.

³³³ Spoluobčané! In: Příloha „*Litovelských novin*“ č. 6. Litovel: Josef Dostal, 19. 6. 1891, s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

V textu se dále objevuje informace, že české obyvatelstvo v Litovli je ve srovnání s německým obyvatelstvem početně silnější. To však vyvrací tabulka publikovaná v rámci Příloh případové studie Viktořika. Podle ní žilo roku 1891 v Litovli 1761 Čechů a 2589 Němců.³³⁴ Dosavadní neúspěchy ve snaze získat zastupitelská křesla zdůvodňují představitelé českého hnutí zejména nedisciplinovaností českojazyčného elektorátu při předchozích komunálních volbách. Řada českých voličů při nich podle textu hlasovala pro německé kandidáty, případně se voleb vůbec nezúčastnila.³³⁵

Text apeluje na voliče, že jejich rozhodnutí bude ve volbách hrát klíčovou roli. „*Jest nyní na Vás samých(,) abyste rozhodli, zda-li na dále chcete, aby v obecním zastupitelstvu vládli živlové národnosti naši nepřátelští, anebo chcete-li horlivým a svorným zúčastněním se volby zasaditi o to, aby národnosti naši a všem naším příslušníkům...dostalo se zastoupení spravedlivého, k oběma národnostem nestranného.*“³³⁶ Následně se čtenářům příspěvku dostalo ujištění, že pokud budou volit kandidáty, „*kteří Vám po bedlivé úradě navrheme, nemůže Vás vítězství minouti a zasednou v obecním zastupitelstvu muži, kteří věrně, svědomitě, nezištně a nestranně hájiti budou zájmy Vaše.*“³³⁷

Závěrečné dva odstavce textu si kladly za cíl vzbudit v českých voličích vlastenecké citění a na základě toho je přimět k podpoře kandidátů české strany. Výzva *Spoluobčané!* končí slovy: „*Dokažte tedy svorným a mohutným vystoupením svým, že chcete a dovedete hájiti své zájmy, že nenecháte na dále se utlačovati; volte všichni a volte svorně kandidáty, které Vám navrheme.*“³³⁸

Pod samotnou výzvou byl otištěn seznam českých kandidátů pro volby do městského zastupitelstva. Lze v něm nalézt i všechny členy redakce *Litovelských novin*, tedy Josefa Dostala, Františka Nedoluhu, Ludvíka Nedopila, Václava Sochu a Ignáta Spurného. Poslední jmenovaný dokonce zastával funkci předsedy „volebního výboru strany národní“.³³⁹

³³⁴ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 107. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³³⁵ To potvrzuje Viktořik, jenž píše, že značnou část českých obyvatel Litovle komunální volby prakticky nezajímaly. In: VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 84–85. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³³⁶ *Spoluobčané!* In: *Příloha „Litovelských novin“ č. 6*. Litovel: Josef Dostal, 19. 6. 1891, s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Tamtéž.

³³⁹ Viz snímek první strany „volební“ přílohy *Litovelských novin*, který je součástí Příloh této práce.

Na druhé straně „volební“ přílohy Litovelských novin se pak v horní části špalty nachází ještě krátká zpráva o konání litovelských komunálních voleb. Záměrně zde bylo uvedeno datum 25. června, na které byla stanovena volba do třetího sboru. Čelný představitel české strany Václav Socha totiž z nashromážděných podkladů o litovelském elektorátu vyvodil, že pro komunální volby v roce 1891 by měla snaha o získání zastupitelských křesel směřovat právě do posledního, tedy třetího volebního sboru³⁴⁰. Zpráva rovněž zdůraznila důležitost svornosti při hlasování – tj. volby navržených českých kandidátů.³⁴¹ Dolní část špalty byla zase vyhrazena oznámení o konání veřejné předvolební schůze české strany, a sice v neděli 21. června od 15 hodin ve dvoraně Rolnické záložny.³⁴²

Text *Spoluobčané!* vykazuje ze všech textů analyzovaných v této kapitole práce nejvyšší míru volební agitace. Jedná se o zcela očekávané zjištění, jelikož k publikaci textu došlo krátce před konáním voleb do třetího sboru, na nějž se české hnutí v roce 1891 rozhodlo koncentrovat. Text byl navíc součástí speciální „volební“ přílohy Litovelských novin. Je tak logické, že jeho účelem bylo mobilizovat českojazyčné voliče a vyzvat je k podpoře kandidátů české strany. Pro větší přehlednost a srozumitelnost – aby občané věděli, koho mají volit – byl pak přímo pod textem výzvy otištěn seznam českých kandidátů, respektive kandidátů české strany. Úlohu informování o přesném termínu konání voleb tento materiál nicméně nenesl. Tato úloha byla redakcí *Litovelských novin* přidělena spíše krátké zprávě na druhé straně přílohy.³⁴³

³⁴⁰ SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 315. ISBN 978-80-244-5200-5.

³⁴¹ Obecní volby v Litovli... In: *Příloha „Litovelských novin“ č. 6*. Litovel: Josef Dostal, 19. 6. 1891, s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁴² Zasláno. In: *Příloha „Litovelských novin“ č. 6*. Litovel: Josef Dostal, 19. 6. 1891, s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁴³ Tato krátká zpráva přímo zmiňuje, kdy se volby do třetího sboru budou konat.

6.2 Publikační činnost Litovelských novin po komunálních volbách 1891

V této kapitole bude pojednáváno o textech, které byly publikovány v *Litovelských novinách* a obecní volby v Litovli v roce 1891 v nich byly hodnoceny.

6.2.1 Volba III. sboru do obecního zastupitelstva v Litovli.

Nejbližší číslo *Litovelských novin* po volbách do třetího sboru zastupitelstva, na který se česká strana soustředila především, vyšlo v sobotu 27. června 1891. Na jeho titulní straně se však nenachází zpráva o výsledku těchto voleb, otištěn zde byl projev advokáta Aloise Jandy z předvolební voličské schůze v prostorách Záložny. Teprve v podvalové části druhé strany začíná text s titulkem *Volba III. sboru do obecního zastupitelstva v Litovli*.

V jeho úvodu bylo napsáno, že během voleb „bylo napnutí z obou stran proti sobě stojících dosud v tiché naší Litovli nevidané“³⁴⁴. Kázeň voličů české strany byla nicméně autorem či autory³⁴⁵ textu popisována jako „v pravém slova smyslu vzorná“³⁴⁶. Vnímána byla jako dobrá vyhlídka do dalších voleb³⁴⁷, což bylo doloženo informací o 160 českých voličích, kteří hlasovali pro kandidáty navržené českým národním hnutím. Německá strana podle *Litovelských novin* obdržela hlas od 211 občanů³⁴⁸. Periodikum mezi tyto občany kromě „pocitivých Němců“ řadí „židy, odrodilce“³⁴⁹ a zrádce“ a rovněž „3 hlasy z naší strany“³⁵⁰.

Text se dále zmiňuje o šestnácti dvojitych plných mocech, které byly ryze německou volební komisí zamítnuty, a o nepřipuštění dvou českých voličů k hlasování kvůli formálnostem. Německou stranu obvinil z nekalých volebních praktik, které ale blíže nerozvedl³⁵¹.³⁵² Praktiky, které německé straně pomohly k úspěchu ve volbách, vyjmenovává

³⁴⁴ Volba III. sboru do obecního zastupitelstva v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 6. 1891, 1(7), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁴⁵ Autor u textu opět není uveden.

³⁴⁶ Volba III. sboru do obecního zastupitelstva v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 6. 1891, 1(7), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁴⁷ „...a můžeme říci, že (kázeň mezi českými voliči) by mohla býti skutečným vzorem a základem pevným ku volbám příštím.“ In: Tamtéž.

³⁴⁸ Celkový počet hlasujících občanů uvedený v *Litovelských novin* (160+211=371) se však neshoduje s tabulkou Viktořika, kde je stejný údaj vyjádřen číslem 474. Viz VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 106. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³⁴⁹ Neboli české odpadlíky, sympatizující s německým národním hnutím.

³⁵⁰ Volba III. sboru do obecního zastupitelstva v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 6. 1891, 1(7), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁵¹ „O tom, jakým způsobem a jakými možnými a nemožnými prostředky protivná strana při těchto volbách pracovala, nebudeme se na tomto místě široce rozepisovati, podáme o tom zprávu na jiném místě, abychom zachovali konsekventnost a neporušili to čestné, pocitivé a vzorné vystoupení české strany, kteráž při těchto volbách neměla posici snadno.“ In: Tamtéž.

³⁵² Tamtéž.

ve své případové studii Viktořík³⁵³. Podle něj šlo o využívání dvojitých plných mocí³⁵⁴, ekonomický nátlak na české obyvatele města, navyšování počtu honoračních voličů jmenováním nových čestných občanů města a zejména navyšování celkového počtu německých voličů manipulací s údaji o odváděných daních.³⁵⁵

V souvislosti s volbami do třetího sboru městského zastupitelstva také výše zmíněný text Litovelských novin vyzdvihl rolníky z přilehlého okolí, kteří v den konání voleb dorazili do Litovle za účelem podpory české strany.³⁵⁶ Rolníkům bylo posléze děkováno i v rubrice *Zasláno*. – na třetí straně sedmého čísla periodika.³⁵⁷

6.2.2 Mohutníme nebo slábneme?

Na třetí straně sedmého čísla Litovelských novin z 27. června 1891 byla otištěna krátká zpráva začínající tázací větou *Mohutníme nebo slábneme?*. Tato zpráva reflektovala postupně se zlepšující výsledky kandidátů českého národního hnutí v litovelských komunálních volbách. Jako důkaz progresu zmiňuje troje volby. V roce 1883 podle ní uchazeči o zastupitelský post, které vybrala česká strana, získali 48 hlasů. V roce 1886 obdrželi 109 hlasů, přičemž stejně jako před třemi lety šlo o „*kandidáty kompromisní*“³⁵⁸. Při posledních (v době vydání sedmého čísla periodika pouze dva dny starých) volbách pak již „*ryze čeští kandidáti*“ byli podpořeni 160 hlasy. Na základě této statistiky se ve zprávě konstatuje: „*A za tři léta (kdy měly proběhnout další obecní volby v Litovli), když budeme provádět heslo ‚Svůj k svému!‘, pak nebude po Němcích v Litovli ani dechu!*“³⁵⁹

Účelem této krátké zprávy bylo především informování o dění v Litovli – čímž tematicky zapadá mezi většinu předchozích analyzovaných textů – v kontextu posledních třech

³⁵³ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 92. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³⁵⁴ Ačkoliv v sedmém čísle Litovelských novin z 27. 6. 1891 je v textu *Volby do III. sboru obecního zastupitelstva v Litovli* uvedeno, že německá volební komise šestnáct dvojitých plných mocí zamítla, protože jinou možnost neměla.

³⁵⁵ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 92. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³⁵⁶ „...náš bodrý a čacký venkov, jenž byl v tento den ve městě zastoupen...“ „*Venkovští rolníci, kteří se zúčastnili dnešního volebního ruchu...*“ „*Čest' a sláva našim věrným voličům, čest' a sláva našim statečným rolníkům.*“ In: *Volba III. sboru do obecního zastupitelstva v Litovli. Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 6. 1891, 1(7), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁵⁷ *Zasláno*. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 6. 1891, 1(7), s. 3. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁵⁸ Za českou stranu před rokem 1891 kandidovali i Němci. Viz VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 88. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³⁵⁹ *Mohutníme nebo slábneme? Litovelské noviny*. Litovel, Josef Dostal, 27. 6. 1891, 1(7), s. 3. In: Archiv Muzea Litovel.

komunálních voleb. Text zrekapituloval volební výsledky a jejich postupné zlepšení z pohledu české strany a jejich kandidátů. V závěru pak čtenáře nabádal k preciznější organizaci v českém hnutí, a to formou podpory českých živnostníků-vlastenců a bojkotu německých živnostníků či českých soukromníků sympatizujících s Němci v duchu hesla „*Svůj k svému*“. Touto závěrečnou pasáží – poněkud radikálnější a nacionálně motivovanou – se liší například od předchozího textu *Volba III. sboru do obecního zastupitelstva v Litovli*, který byl publikován ve stejném čísle *Litovelských novin*.

6.2.3 Volby a litovelští řemeslníci a další živnostníci

Ukázkou národnostní vyhrocenosti v Litovli je příspěvek, který vyšel v osmém čísle *Litovelských novin* z 10. července 1891, na straně 3. V této práci je nazýván souhrnně *Volby a litovelští řemeslníci a další živnostníci*.

V příspěvku byla uvedena jména litovelských řemeslníků a dalších živnostníků (u některých figurují i čísla popisná domů, kde jejich živnost tehdy sídlila), rozdělených do třech kategorií. V první se nacházejí řemeslníci a další živnostníci, kteří v komunálních volbách 1891 hlasovali pro kandidáty české strany. Ve druhé kategorii lze nalézt soukromníky, kteří při těchto volbách ještě nedisponovali aktivním volebním právem, nicméně jsou považováni za jisté budoucí voliče „strany národní“³⁶⁰. Třetí a poslední kategorie je pak vyhrazena drobným podnikatelům, kteří v posledních volbách do městského zastupitelstva podpořili německou neboli „protivnou“ stranu.³⁶¹ Viktořík zmiňuje české obchodníky, které specifikuje jako „národně vlašné“, jejichž jména byla zveřejňována na stranách *Litovelských novin*. Tento krok českého národního hnutí ve městě zdůvodňuje tím, že se dotyční nechtěli podřídit hospodářskému bojkotu³⁶² a bylo o nich známo, že v posledních volbách volili kandidáty německé strany. Následkem takovéto prezentace bylo pro jmenované osoby bezprostřední riziko útoků z řad české veřejnosti.³⁶³

Příspěvek z červencového čísla *Litovelských novin* nemá z hlediska národnostní vyhrocenosti, mající podobu mediálního lynče, mezi dosavadními texty analyzovanými v této práci obdoby. V podstatě jde o agitaci směrem k českým obyvatelům Litovle a blízkého okolí, u kterých řemeslníků či jiných živnostníků mají nakupovat zboží či služby

³⁶⁰ Česká strana byla takto nazývána.

³⁶¹ Volby a litovelští řemeslníci a další živnostníci. *Litovelské noviny*. Litovel, Josef Dostal, 10. 7. 1891, 1(8), s. 3. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁶² Tedy nechtěli dodržovat heslo „*svůj k svému*“.

³⁶³ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 93. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

a kterým z těchto subjektů se mají naopak vyhnout. Měřítkem serióznosti podnikajících osob je zde jejich postoj zaujatý při volbě zastupitelů.

Príspevek bude součástí Příloh práce, aby byla plně zřejmá forma jeho provedení, k níž *Litovelské noviny* přistoupily.

6.2.4 Volební statistika.

Text s titulkem *Volební statistika*. se nachází na straně 2 jedenáctého čísla *Litovelských novin*, které bylo vydáno 28. srpna 1891. Autor či autoři³⁶⁴ v něm analyzují zastoupení voličů české a německé strany³⁶⁵ z hlediska jednotlivých řemesel. První odstavec textu začíná větou „*Kdo vlastně poslední volbu obecní v Litovli rozhodl?*“³⁶⁶

Stěžejní pasáž příspěvku poté tvoří přehled řemesel provozovaných v Litovli, přičemž u každého je uveden počet řemeslníků, kteří volili českou stranu nebo proti ní³⁶⁷. Stejně jako u předchozího příspěvku, o němž bylo v této práci pojednáváno, šlo v 90. letech 19. století o prostředek agitace k hospodářské selekci – tedy k podpoře vlastenecky zaměřených českých živnostníků a bojkotu ostatních živnostníků. Tato agitace směřovala především k českému obyvatelstvu žijícímu na venkově – v blízkém okolí Litovle, kde byly *Litovelské noviny* dostupné. „*Z tohoto porovnávacího seznamu uvidíte, že žádný obchodník s tkalcovským zbožím...žádný punčochář, žádná zelinářka s námi nevolili, ačkoliv jenom naši lidé od nich kupují. My upozorňujeme na to náš venkov, když nás chce podporovati v boji heslem ‚Svůj k svému!‘ Kupujte jen od obchodníků a řemeslníků, které znáte jako našince...“* Současně je v textu odkazováno na seznam litovelských řemeslníků (a dalších živnostníků) a jejich volebních postojů, který byl publikován v jednom z předešlých čísel *Litovelských novin* a který byl v této práci analyzován v předchozí podkapitole.

Z komparace řemeslníků v příspěvku publikovaném v srpnových *Litovelských novinách* vyplývá, že v komunálních volbách 1891 hlasovalo pro českou stranu 81 řemeslníků, zatímco německé kandidáty volilo 134 soukromníků. Periodikum tyto údaje ještě uvedlo do souvislosti s počtem českého a německého obyvatelstva (z něhož byl však skutečných Němců podle něj pouze zlomek) v politickém okrese Litovel. „*...dejme tomu, že by jich (Němců) bylo tolik, tak přijde na 2500 Němců 134 a na 22.000 Slovanů 81 obchodníků a*

³⁶⁴ Jméno autora u textu uvedeno není.

³⁶⁵ V textu je nazývána stranou „*obrodilecko-židovskou*“ či „*židovsko obrodileckou*“. In: Volební statistika. *Litovelské noviny*. Litovel, Josef Dostal, 28. 8. 1891, 1(11), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁶⁶ Tamtéž.

³⁶⁷ Tentokrát jde o přehled bez konkrétních jmen.

řemeslníků v Litovli. To jest divný poměr, a proto voláme do města a na venkov: Naše jediná spása jest: „Svůj k svému!“³⁶⁸

Text *Volební statistika*. je příkladem příspěvku v *Litovelských novinách*, který na základě výsledků komunálních voleb ve městě v roce 1891 agitoval pro určitý způsob ekonomického chování českého obyvatelstva Litovle a přilehlého okolí. V tomto účelu se shoduje s příspěvkem, který byl v této práci pojmenován jako *Volby a litovelští řemeslníci a živnostníci* (na nějž se také odkazuje), a okrajově rovněž s krátkou zprávou *Mohutníme nebo slábneme?*

³⁶⁸ Opět odkaz na agitaci k české veřejnosti z hlediska rozlišování mezi živnostníky podle jejich národnosti či vlasteneckého citění. In: *Volební statistika. Litovelské noviny*. Litovel, Josef Dostal, 28. 8. 1891, 1(11), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

6.3 Publikační činnost Litovelských novin před komunálními volbami 1899

V této kapitole bude pojednáváno textech, které byly v *Litovelských novinách* publikovány od ledna 1899 a před litovelskými obecními volbami konanými v témže roce.

6.3.1 Na prahu nového roku.

Na titulní straně prvního čísla *Litovelských novin* z roku 1899, které vyšlo 13. ledna, byl publikován text s titulkem *Na prahu nového roku*. Pravděpodobně byl koncipován jako kolektivní práce celé redakce (v níž už jako odpovědný redaktor nepracoval Josef Dostal, nýbrž Josef Dušek), jelikož jméno autora či autorů – stejně jako u většiny komunikátů analyzovaných v této práci – na konci textu chybí. Komunikát představuje vyhlídku do aktuálního kalendářního roku, a sice směrem k stěžejní události litovelské lokální politické scény – obecním volbám, které se v souladu s tříletým odstupem po volbách předcházejících měly konat právě v předposledním roce 19. století.

Informace o nadcházejících komunálních volbách se formou, jakou byly podány, rovnaly agitaci pro českou stranu a její cíle mezi českými čtenáři periodika, respektive voliči. „...*jimi (obecními volbami) má být stanoveno, kdo nadále říditi bude osudy města, zda dosavadní násilnická menšina, či ujařmená většina česká. V roce tomto (1899) bude rozhodnuto o tom, zda nastane mír mezi občanstvem, že násilnické jho, vhozené na šíji českého lidu, bude z něho sňato ne sice z blahovůle vládnoucí strany, nýbrž vlastní silou ujařmených.*“³⁶⁹ Představitelé české strany nicméně kalkulovali také s variantou, že budou nuceni stížnostmi napadnout volební praktiky německého vedení města, čímž by mohlo dojít k odsunutí voleb na některý z dalších roků, jak se to již stalo u minulých litovelských komunálních voleb, jež se místo v roce 1894 konaly až roku 1896. Navzdory tomu ale české národní hnutí hodlalo vytrvat v politickém „boji“ o svůj stěžejní požadavek, tedy podíl na spravování věcí veřejných prostřednictvím zastupitelských mandátů na základě početnosti a daňové výkonnosti českého obyvatelstva v Litovli. Z rozpoutání a vedení tohoto „boje“ vinili litovelští Češi v textu německou stranu, jejímž lídrem byl v té době starosta, podnikatel a radikální nacionalista Carl Mekiska. „*Český lid by tohoto boje nebyl vyhledával, kdyby bylo možno jen poněkud slušné a pro českou stranu smírné narovnání s panující stranou...; však strana Mekiskových nohsledů nechtěla o právech našich ani slyšet...()* a proto muselo dojít k boji, nechtěl český lid slouti stranou otroků.“³⁷⁰

³⁶⁹ Na prahu nového roku. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 13. 1. 1899, 9(1), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁷⁰ Tamtéž.

Nutností pro volební (politický) úspěch české strany v blížících se komunálních volbách byla disciplinovanost a oddanost vlasteneckým myšlenkám ze strany českých voličů. Z tohoto důvodu redakce *Litovelských novin* důrazně nabádala k svornosti a zanechání případných osobních třenic mezi českým obyvatelstvem, a to mimo jiné i těmito slovy: „...vstupme do nového roku jako jeden svorný celek, jako jedna armáda jedním duchem prodchnutá; vstupme v rok ten jako členové jedné velké rodiny, kteří povinni jsou navzájem se snášeti a podporovati...“³⁷¹ Redakce periodika pak v závěrečné pasáži textu deklarovala, že i v roce 1899 bude prostřednictvím listu pokračovat v propagování a hájení zájmů českého národního hnutí. Redakce se přitom nesnažila nijak falešně proklamovat, že by *Litovelské noviny* měly být nestranným pozorovatelem dění v Litovli. „I v devátém roce (existence novin) nezaložíme ruce v klín a nechceme být jen tichými pozorovateli, nýbrž chceme ochotně pracovat v každém směru, který nám bude vůdčími kruhy (české strany) přidělen.“³⁷²

Lednový text *Na prahu nového roku* demonstruje agitační činnost představitelů českého národního hnutí směrem k očekávaným obecním volbám, a to hned v úvodu kalendářního roku 1899, aby byli čtenáři *Litovelských novin* – čeští voliči – předem a jasně srozuměni s tím, co od nich bude očekáváno, tedy taková podpora kandidátů české strany, která povede k zisku pozic v městském zastupitelstvu.

6.3.2 Co je pravda?

Ve druhé polovině března 1899 vyložilo německé vedení Litovle oficiální seznamy voličů do jednotlivých volebních sborů pro nadcházející obecní volby. Vzhledem k tomu, že česká strana díky úsilí Václava Sochy a jeho spolupracovníků disponovala vlastními voličskými seznamy a nemusela tak být závislá na dokumentech městských představených, mohla materiály sestavené radnicí po přečtení a porovnání s vlastní dokumentací rychle napadnout u orgánů rakouské státní moci. Viktorík³⁷³ uvádí, že naděje na vítězství v třetím volebním sboru se německé hnutí v Litovli zcela vzdalo, situaci se nicméně pokusilo zvrátit ve svůj prospěch v prvním sboru, kam spadali nejmovitější voliči. Několika³⁷⁴ německým voličům byl narychlo připsán právovárečný dům, díky čemuž vzrostla výše jimi odváděné přímé daně a posunuli se z druhého sboru mezi voliče v prvním sboru, odkud naopak vytlačili

³⁷¹ Tamtéž.

³⁷² Tamtéž.

³⁷³ VIKTORÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 98. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³⁷⁴ Litovelské noviny uvádějí tři německé voliče nesprávně zařazené do prvního volebního sboru. Viz Co je pravda? In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 14. 4. 1899, 9(7), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

část českých voličů. Jakmile to česká strana zjistila, informovala o tom v *Litovelských novinách*, aby zburcovala české obyvatelstvo, zejména to venkovské s právem volit v Litovli, k rezistenci. V krátkém textu na titulní straně šestého čísla *Litovelských novin* z 24. března 1899 bylo zveřejněno toto: „*Voličové! Dnes vyloženy byly volební listiny. Žádáme proto všechny venkovské voliče, kteří v Litovli volební právo mají, aby se nejdéle do tří dnů za účelem podepsání reklamací do Litovle dostavili a v advokátních kancelářích buď u p. Dra. Jandy nebo p. Dra. Nevěřila přihlásili. Jest to nanejvýš důležité(,) a proto nemůže platit žádný odklad!*...“³⁷⁵ Pod textem je podepsán Český volební výbor, který byl v té době pětičlenný, nebo šestičlenný (ve složení V. Socha, J. Smyčka, I. Spurný, A. Janda, F. Nevěřil a K. Hulla?³⁷⁶). Představitelé českého národního hnutí následně proti volebním dokumentům německé samosprávy podali několik stížností.

Ještě předtím, než rakouské úřady rozhodly o jejich oprávněnosti, byl v sedmém čísle *Litovelských novin* z 14. dubna 1899 otištěn na titulní straně text s titulkem *Co je pravda?*. Redakce periodika (konkrétní autor či autoři opět uvedeni nejsou) v něm nejprve uvedla, že dlouhou dobu záměrně neinformovala o konkrétních přípravách české strany na blížící se obecní volby, a to z důvodu možné kontraproduktivity takového informačního servisu. Dále zmínila, že české obyvatelstvo odjinud s napětím sleduje dění v Litovli a zajímá jej, jestli má české národní hnutí v zdejších komunálních volbách šanci uspět. V reakci na to *Litovelské noviny* ubezpečují, že není důvod obávat se špatného výsledku voleb.

Dále se text věnuje českým reklamacím proti německému seznamu voličů do prvního sboru. Česká strana nebyla překvapena nesrovnalostmi v seznamu. „*Kdo sestavuje volební listiny? – Němci a němečtí městští úředníci. A od těch přece nemůžeme očekávat správné sestavení volebních listin, alespoň ne příznivé pro českou stranu...*“³⁷⁷ Rozhodnutí státních orgánů rakousko-uherské monarchie nechtěli litovelští Češi explicitně předjímat, na základě některých předchozích zkušeností s obdobnými reklamacemi si však byli jisti, že jim musí být úřady vyhověno a čeští voliči budou mít v prvním i třetím sboru dostatečnou převahu, zatímco ve druhém sboru bude poměr voličů obou táborů velmi vyrovnaný. „*...v zásadě, doložené několika rozhodnutími správního soudního dvoru, můžeme prohlásiti, že nám vyhověno býti musí a také bude. Ty doby, kdy se pro falešné němectví na Moravě zasazovaly i úřední kruhy na úkor právu, nemají dnes u nás místa, a česká strana, vědoma si své síly a svého práva, také*

³⁷⁵ Voličové:... In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 3. 1899, 9(6), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁷⁶ Karel Hulla se stal členem tohoto výboru, řídícího českou stranu v Litovli, až později. Je otázkou, jestli už v něm figuroval v této době, nebo v něm začal pracovat až později.

³⁷⁷ Co je pravda? In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 14. 4. 1899, 9(7), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

*nedopustí, aby byla jakkoli poškozena.*³⁷⁸ Česká strana každopádně publikovala (podle svého mínění) správně opravený seznam voličů do prvního sboru, který anoncovala již na konci textu *Co je pravda?*, ještě před rozhodnutím rakouských úřadů, a sice v druhém z dubnových čísel *Litovelských novin* z 29. dubna 1899. Ve třicetičlenném přehledu se zde nacházelo sedmnáct českých a třináct německých voličů.

Litovelské okresní hejtmanství – po zamítavém stanovisku první instance, tedy reklamační komise – později skutečně označilo české reklamace za oprávněné, stěžovatelům vyhovělo a voličský seznam do prvního sboru měl být podle jeho rozhodnutí německou radnicí opraven. Němci se sice odvolali k místodržitelství v Brně a následně k správnímu soudu ve Vídni, na rozhodnutí vídeňského soudního dvora se však čekalo až do podzimu, což v konečném důsledku pouze oddálilo termín konání obecních voleb.

Textem *Co je pravda?* přiblížila česká strana v *Litovelských novinách* kroky německého vedení Litovle týkající se komunálních voleb, které považovala za nekalé a protiprávní. Tím chtěla opět poukázat na útisk českého národního hnutí ze strany Němců a přimět tak české obyvatele Litovle a okolí k výraznější nevraživosti vůči německému politickému táboru a k výraznější podpoře vlastního, českého politického tábora.

6.3.3 Boj o Litovel!

Kladné stanovisko okresního hejtmanství v Litovli k českým reklamacím na oficiální voličský seznam do prvního sboru přišlo až poté, co Češi v *Litovelských novinách* publikovali podle svého mínění správný seznam – tedy bez účelových německých pochybení. Oficiální rozhodnutí hejtmanství nicméně česká strana v textu *Boj o Litovel!* na titulní straně desátého čísla *Litovelských novin* z 27. května 1899 kvitovala, přičemž neopomněla doplnit, že instituce sídlící přímo na hlavním litovelském náměstí na základě jejich oprávněných stížností ani jinak rozhodnout nemohla. Dále shrnuje, že mezi voliči do prvního sboru budou mít Češi převahu nad Němci v poměru sedmnáct voličů českých ku třinácti německým. To ukazovala už česká verze voličského seznamu v *Litovelských novinách* z konce dubna, byť ta se u části českých čtenářů setkala s určitou mírou nepochopení, zřejmě proto, že tento seznam považovala za definitivní a oficiální, úředně potvrzený volební dokument.³⁷⁹

³⁷⁸ Tamtéž.

³⁷⁹ „Veškeré dosud uveřejněné kombinace o příštích volbách obecních byly předčasnými a seznam voličů I. sboru v čísle 8. *Litovelských novin* uveřejněný vykazoval pouze stav, jak sbor ten ,po příznivém vyřízení českých reklamací bude vypadati‘. Nemůžeme za to, že na některých místech jinak byl pochopen a mylně vykládán.“ Boj o Litovel! In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 27. 5. 1899, 9(10), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

V textu byla rovněž zopakována již předtím publikovaná informace o převaze českých voličů také ve třetím volebním sboru a o vyrovnaném poměru sil ve sboru druhém, kterému text „z důvodů taktických“ věnoval nejméně pozornosti. Toto sdělení bylo navíc podloženo konkrétními čísly – počtem voličů v každém sboru, jejich celkovým daňovým odvodem a rozložením tohoto odvodu mezi české a německé voliče. Například v prvním sboru měli čeští voliči-poplatníci odvést 8828 zlatých a 70 krejcarů a němečtí 2406 zlatých a 32 krejcarů. Ve třetím sboru pak měli Češi předepsány daně ve výši 4733 zlatých a 80 krejcarů a Němci 2801 zlatých a 10 krejcarů. Zbylých 123 zlatých z celkové sumy 7657 zlatých a 90 krejcarů připadalo na voliče, u kterých česká strana usoudila, že nejsou ještě rozhodnuti, zda v nadcházejících obecních volbách podpoří českou, či německou kandidátku.³⁸⁰ Údaje ohledně předepsaných daňových odvodů k volebnímu roku 1899 z *Litovelských novin*, jejichž redakce je doslova označila za „spolehlivé“, se až na drobné odchylky shodují s údaji, které ve své tabulce o litovelských voličích a jejich daňové výkonnosti poskytuje Viktořík.³⁸¹ Česká strana také prostřednictvím svého listu slíbila, že posléze přistoupí k publikování dalších „zajímavých podrobností a dat, jakmile uzná se to za příhodné a vhodné.“³⁸²

Snahou textu *Boj o Litovel!* bylo jednak dokázat českým voličům na základě oficiálního rozhodnutí litovelského okresního hejtmanství, že se česká strana dokáže vůči postupům německé samosprávy účinně bránit, jednak české voliče informovat o poměrech mezi Čechy a Němci s hlasovacím právem do jednotlivých volebních sborů. Ty se pro české národní hnutí jeví jako velice příznivé, jelikož po úspěchu reklamací a podle zveřejněných informací mělo ve dvou ze tří sborů uspokojivou převahu. Současně bylo úlohou textu voliče přesvědčit o dostatečně silném elektorátu české strany jako celku, díky kterému mohou čeští kandidáti v samotných volbách bezpečně dosáhnout na mandát a prosadit se tak do voleného orgánu litovelské samosprávy, tedy městského zastupitelstva. Jako klíčová podmínka k tomuto úspěchu se však jevila disciplinovaná, přesněji co nejvyšší účast ve volbách ze strany českých voličů, které měla k hlasování přimět právě vyhlídka na dostatečně silné, vlastenecky uvědomělé politické uskupení hájící jejich zájmy. Apel na české voliče ohledně účasti v blízkých se obecních volbách dokládá také opakování agitace k politickému (volebnímu) „boji“ proti německému táboru a k národní jednotě. „*Nedaleká jest doba, kdy přistoupiti nám bude k osudí volebnímu, abychom výhost dali lidem, kteří z osobních choutek, ctižádosti,*

³⁸⁰ Tamtéž.

³⁸¹ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matices moravská, 2015, 134(1), s. 106. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.matices-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³⁸² *Boj o Litovel!* In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 27. 5. 1899, 9(10), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

zištnosti...zabraňovali nám dosud těmi nejnemravnějšími prostředky přístup ku správě tohoto jmění obecního, poškozujícíe jednáním svým veškeré stavy zdejšího občanstva... Tato neřest odkliditi se musí, neb čím déle by potrvála, tím větších, nenahraditelných škod by veškerému občanstvu způsobila. Abychom cíle toho dosáhli, spojme se v jeden nerozborný šik...pro čest národa, rozkvět města a dobro občanstva.“³⁸³

6.3.4 Na postupu.

Na titulní straně čtrnáctého čísla *Litovelských novin* z 28. července 1899 byl publikován text s titulkem *Na postupu*. Redakce periodika (jmenovitý údaj o autoru či autorech textu opět absentuje) v něm nejprve zrekapitulovala cestu ke kladnému vyřízení českých reklamací na voličský seznam z Němci ovládané radnice – prvotní zamítnutí stížností reklamační komisí a následné vyhovění stížnostem okresním hejtmanstvím. Německá strana se následně podle textu proti tomu verdiktu odvolala, čímž chtěla docílit oddálení termínu konání komunálních voleb. Rakouské úřady jí sice nejprve vyhověly, místodržitelství v Brně ale pro změnu českém odvolání odklad voleb zakázalo. Definitivní konec pro německou zdržovací taktiku to nicméně neznamenalo, neboť podle redakce listu mohla ještě využít lhůtu v délce čtyř týdnů k podání reklamace na rakouské ministerstvo vnitra. *Litovelské noviny* nepochybovaly, že této příležitosti využije: „*Jest více než pravděpodobné, že odkládací této lhůty naši odrodilci využít k prodloužení svého panství, ale jisto však jest, že nemají nikterak té síly, aby řítící se na ně osud nějak mohli odvrátit.*“³⁸⁴

Tímto osudem bylo v textu myšleno politické (volební) vítězství české strany v Litovli, a to s ohledem na systém odhalování účelných volebních praktik německé samosprávy a jejich eliminaci formou úspěšných reklamací, a také s ohledem na rostoucí počet českého obyvatelstva ve městě, které se vyznačovalo vlasteneckým cítěním, národní jednotou (mimo jiné dodržováním hesla „*Svůj k svému*“) a podporou české politické reprezentace v čele s Václavem Sochou. Zato německá strana nebyla podle českého hnutí zdaleka ryze německá. Skutečných Němců v ní – i podle znění textu *Na postupu*. – bylo pouze velmi málo. „*...strana ‚německá‘ v Litovli byla nepřírozená sloučenina několika pozůstatků rodin kdysi z Němec zde usídlených, hojně rozmnožená cti a zisku žádostivými odrodilci a z českého lidu zbohatlími Židy.*“ Německé panství v Litovli bylo podle české strany udržováno uměle – „*...německé bohoslužby pro české obecnstvo, německá škola s českým žactvem. Ale přece vše to nestačilo,*

³⁸³ Tamtéž.

³⁸⁴ Na postupu. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 28. 7. 1899, 9(14), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

*aby udolalo přirozenou většinu lidu českého, který konečně po staletém násilném ujařmení jal se domáhati svých práv.*³⁸⁵

Text *Na postupu*. z konce července 1899 se litovelskými obecními volbami explicitně zabýval pouze ve své první části, když pojednával o situaci ohledně reklamací z české i německé strany. Poté ale přešel v podstatě k agitaci směřující na české obyvatelstvo (a čtenáře periodika), aby až do konce realizace nadcházejících voleb vytrvale podporovalo české politické představitele v jejich úsilí za zlomení německého politického monopolu v Litovli. Motivací českým čtenářům *Litovelských novin* měla být – což nebylo zmíněno poprvé – síla českého národního hnutí a jeho účinné prostředky, které dokáže aplikovat na snahy protivníka o zachování vlády nad městem.

6.3.5 Konečně spravedlivá věc zvítězila!

Případ týkající se oficiálních dokumentů k nadcházejícím litovelským komunálním volbám byl vyřešen až na podzim roku 1899. Vídeňský správní soud 17. října zamítl odvolání německého tábora, což znamenalo spolehlivou převahu české strany nejen ve třetím, ale rovněž v prvním volebním sboru. Termín voleb se tímto rozhodnutím značně přiblížil, jelikož starosta Carl Mekiska a jeho radní k podání dalších protestů nepřistoupili.³⁸⁶ České národní hnutí o svém úspěchu a naopak neúspěchu německých protějšků u soudu ve Vídni nadšeně informovalo ve dvacátém čísle *Litovelských novin* z 27. října v textu s titulkem *Konečně spravedlivá věc zvítězila!*

V jeho úvodu dalo zřetelně najevo své politické sebevědomí, plynoucí z jistoty převahy ve dvou ze tří volebních skrutinií – a tedy i velmi pravděpodobné převahy v novém zastupitelstvu, které vzejde z blížících se voleb. „*Sedmnáctý den měsíce října bude v dějinách vlády naší odrodilecké strany zapsán černým písmem. Dnem tím jest nepřirozená nadvláda jejich nad českým živlem v Litovli zabita úplně.*“³⁸⁷ Následně bylo znovu vyzdviženo – zejména pro mimolitovelské čtenáře, že česká strana dokázala účinně eliminovat účelové politické praktiky německého vedení města. Poté došlo v textu ze strany redakce *Litovelských novin* (pod textem není opět nikdo podepsán, čili je velmi pravděpodobné kolektivní autorství jednotlivých členů redakce listu) k rekapitulaci celé kauzy týkající se seznamu voličů do prvního sboru,

³⁸⁵ Tamtéž.

³⁸⁶ VIKTORÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matic moravské*. Brno: Matic moravská, 2015, 134(1), s. 98. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.matic-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³⁸⁷ Konečně spravedlivá věc zvítězila! In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 27. 10. 1899, 9(20), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

vyloženého v březnu 1899 městskou radou v čele se starostou Mekiskou. V druhé polovině textu byl popsán průběh soudního líčení ve Vídni a současně zde byla vyzdvížena práce advokátů Aloise Jandy a Františka Nevěřila, kteří před soudem práva české strany v Litovli úspěšně hájili. Také jejich zásluhou měli Češi po říjnovém rozsudku soudního dvora v předlitavské metropoli v prvním volebním sboru jistých šestnáct voličů z celkových 29. Německá strana v tomto sboru nově disponovala pouze jedenácti „pevnými hlasy“, zbylé dva voliče *Litovelské noviny* považovaly za dosud nerozhodnuté. V závěrečné pasáži textu *Konečně spravedlivá věc zvítězila!* pak bylo ještě otevřeně proklamováno (navzdory tomu, že nové obecní volby ještě neproběhly), že Litovel přestává být součástí „nedotknutelného německého panství“ na severní Moravě.

6.3.6 Veřejná schůze voličská...

Po rozhodnutí vídeňského soudu a rezignaci Němců na další stížnosti si představitelé českého národního hnutí byli vědomi toho, že termín konání nadcházejících obecních voleb je již skutečně blízko. Ve dvacátém čísle *Litovelských novin* z 27. října 1899 byl proto vedle výše analyzovaného textu *Konečně spravedlivá věc zvítězila!* publikován rovněž o poznání kratší komunikát – díky čemuž mohl být, na rozdíl od předešlého textu, otištěn celý na titulní straně – začínající slovy *Veřejná schůze voličská*. Ten zval české obyvatele Litovle a okolí na předvolební schůzi sympatizantů (voličů) české strany, jež se měla konat v neděli 29. října ve 14:30 hodin v prostorách Rolnické záložny. Na program této schůze byly zařazeny dva body – 1. rozprava o nadcházejících komunálních volbách, 2. volné návrhy.

Po podstatných údajích k organizaci schůze došlo jejími svolavatel³⁸⁸ – za které lze považovat členy v té době již zcela určitě šestičlenného Českého volebního výboru (V. Sochu, I. Spurného, J. Smyčku, A. Jandu, F. Nevěřila a K. Hullu) – v textu k burcování českých obyvatel s právem volit v Litovli k účasti na této akci. „*Voličové! Rozhodná doba volebního boje v městě našem se blíží, okovy, které naši českou stranu spínaly ve svém objetí, pukají a vláda našich znásilňovatelů jest na kahánku. Úspěšná práce naše posledního desetiletí blíží se svému cíli a nedaleká jest doba, kdy zástupcové lidu českého zasednou na obecním domě, aby přejali otěže vlády z rukou našich protivníků. (...) Proto přijďte všichni čeští voličové do schůze této a dokažte přítomností svou, že další osud a rozvoj této obce není Vám lhostejným.*“³⁸⁹ Citovaná pasáž textu souvisí s intenzivní předvolební kampaní, která v Litovli (případně v okolí

³⁸⁸ Pod text se přímo podepsali jako „Svolavatelé.“.

³⁸⁹ Veřejná schůze voličská... In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 27. 10. 1899, 9(20), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

města) na podzim roku 1899 probíhala nejen na české, ale také na německé straně. V rámci této kampaně bylo klíčové především to, aby se blížících se komunálních voleb zúčastnil co nejvyšší počet voličů. Právě jejich mobilizaci byly přizpůsobeny aktivity obou táborů, jednou z těchto aktivit byla bezesporu i česká předvolební schůze v Rolnické záložně z 29. října.³⁹⁰ Viktořík³⁹¹ připomíná, že v konečném součtu mohl být pro výsledky voleb určující každý hlas, což platilo zejména pro prostřední ze tří volebních sborů, kde byl poměr voličských sil české a německé politické reprezentace velmi vyrovnaný.

6.3.7 Spoluobčané! Voličové!

Poslední komunální volby v Litovli v 19. století se nakonec konaly od pondělí 13. do středy 22. listopadu 1899.³⁹² Těsně před jejich začátkem, v sobotu 11. listopadu, vyšlo 21. číslo *Litovelských novin*. U textu na titulní straně s výrazným titulkem *Spoluobčané! Voličové!* lze jako u jednoho z mála v této práci analyzovaných textů spolehlivě určit jeho autory. Těmi jsou členové České volebního výboru Václav Socha, Ignát Spurný, Jan Smyčka, Alois Janda, František Nevěřil a Karel Hulla. Komunikát pojali jako provolání mající za úkol mobilizovat české voliče k účasti ve volbách. Apelovali na ně, že celý český národ od nich očekává, že hlasováním pro kandidáty do jednoho z volebních sborů – dle výše odváděné přímé daně – pomohou české straně ke kýženému vítězství. Také tento text tak potvrzuje informace Viktoříkovy³⁹³, že k účasti ve volbách a uplatnění aktivního volebního práva bylo zapotřebí přimět maximum voličů, o což usilovala nejen česká, ale i německá strana.

*„Celá tři léta konali jsme přípravy k volbě této a Vám všem jest zajisté známo, že námaha naše marná nebyla. Dosáhli jsme toho, že jsme Vám zabezpečili vítězství proti straně panující.“*³⁹⁴ Touto pasáží Václav Socha a jeho spolupracovníci z volebního výboru voličům zopakovali, že minimálně ve dvou ze tří volebních sborů má česká strana silnější voličskou základnu než strana německá, a v případě disciplinované účasti voličů se zde tak Češi nemusejí

³⁹⁰ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 98. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³⁹¹ Tamtéž.

³⁹² VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 99. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³⁹³ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 98. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

³⁹⁴ HULLA, Karel, JANDA, Alois, NEVĚŘIL, František, SMYČKA, Jan, SOCHA, Václav, SPURNÝ, Ignát. Spoluobčané! Voličové! In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 11. 11. 1899, 9(21), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

obávat o svůj úspěch. Nutnost účasti každého voliče zdůraznili přelomovostí voleb a také hrozbou možného neúspěchu, který by případná pasivita v českém elektorátu mohla způsobit. „Zvítězíte-li (vy – čeští občané, respektive spoluobčané, voličové), zvítězíte tím pro vždy; padnete-li ale, pak jest Litovel pro Vás navždy ztracena. Nepodceňujte proto svého odpůrce! Odložte stranou všechnu osobní řevnivost a mějte jen na mysli ujařmenou dosud Litovel. (...) Dostavte se všichni k volebnímu osudí a volte souhlasně dle předložené Vám kandidátní listiny. Tisíce a tisíce lidu českého upírá teď zraky svoje na Vás a každý ptá se, jak to asi dopadne. Mějte na to vždy jen jednu odpověď: jména českých kandidátů.“³⁹⁵

Jako pozoruhodné se jeví, že v textu vůbec nefigurují údaje o přesných termínech voleb do jednotlivých sborů. Ty byly navzdory své důležitosti situovány až na druhou stranu 21. čísla *Litovelských novin*, a to ještě pouze do krátké zprávy ve vrchní části špalty. Ta čtenářům sdělovala, že litovelské komunální volby začnou volbou do třetího sboru ve dnech pondělí 13. až středa 15. listopadu, vždy od 9:00 do 12:00 hodin a odpoledne pak od 15:00 do 18:00 hodin, přičemž ve čtvrtek 16. a v pátek 17. listopadu se budou volit ještě náhradníci do tohoto sboru. Volbě do druhého sboru bylo – vzhledem k výrazně menšímu počtu voličů než u sboru třetího – vyhrazeno jen pondělí 20. listopadu s „hlavní“ volbou od 8:00 do 12:00 hodin a s volbou náhradníků od 14:00 do 16:00 hodin. Rovněž pro volbu do prvního sboru, kam volili nejmenší voliči, kterých bylo nejméně, byl stanoven jediný den. Ve středu 22. listopadu, poslední den voleb, byla desátá až dvanáctá hodina dopolední vyhrazena pro „hlavní“ volbu a třetí až čtvrtá hodina odpolední pro volbu náhradníků. Zpráva se nicméně neomezila pouze na fakta. Především poslední věta – pokud bude pomínuto spojení „volební boj“ z úvodu – má čistě agitační, respektive mobilizační charakter. Vzhledem k velikosti a umístění textu však zřejmě měla být pro čtenáře pouze připomenutím toho, co se dočetli již na titulní straně periodika. „Netřeba nám ani dlouze připomínat, aby každý z českých voličů byl v čas na svém místě a vykonal svou vlasteneckou povinnost!“³⁹⁶

Lze doplnit, že jednotlivé hlasy voličů mohly rozhodovat především v druhém volebním sboru – což se také nakonec skutečně stalo –, kde ani jedna strana neměla výraznou převahu. Toto rozložení sil – a vlastně ve prospěch české strany – významně ovlivnilo iracionální hospodaření německého tábora s finančními prostředky. Jak Viktorík³⁹⁷ ve své

³⁹⁵ Tamtéž.

³⁹⁶ Volební boj započne... In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 11. 11. 1899, 9(21), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁹⁷ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 98. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

studii, tak *Litovelské noviny* v krátké zprávě³⁹⁸ v 10. čísle z 27. května 1899 upozorňují, že Němci je místo do skupování právovárečných domů, kterým by si zajistili znatelný počet voličských hlasů v druhém i prvním sboru, investovali do stavby spolkového domu, který byl na hlavním litovelském náměstí po přebudování objektu s Wachlerovým hostincem otevřen v červenci 1899³⁹⁹ (tedy nedlouho před volbami) a měl sloužit jako protiváha opodál stojící české Záložně. Naopak české národní hnutí si skupováním právovárečných domů ze strany svých představitelů hlasy v prvním a druhém sboru zajistit dokázalo. Například Václav Socha zakoupil dům s restaurací U Bílého koníčka⁴⁰⁰ na rohu hlavního náměstí a dnešní Poděbradovy ulice, Jan Smyčka dům č. p. 800 v současné ulici 1. máje, Knaibl⁴⁰¹ zase domy v Uničovské ulici a Langův dům na náměstí, přes ulici naproti Záložně.⁴⁰²

6.4 Publikační činnost Litovelských novin po komunálních volbách 1899

V této kapitole bude pojednáváno o textech, které byly v *Litovelských novinách* publikovány po pro českou stranu vítězných volbách v roce 1899 a přinesly čtenářům periodika reflexi těchto voleb.

6.4.1 Konečně!

Česká strana nakonec v komunálních volbách zvítězila ve všech třech volebních sborech a získala 29 z celkových třiceti zastupitelských mandátů. Drtivé volební vítězství bylo v *Litovelských novinách* oslavováno od 22. čísla, které vyšlo jako první po skončení voleb, v pátek 24. listopadu 1899. Na jeho titulní straně byly otištěny dvě oslavné básně, ve vrchní části strany 2 byl pak publikován text s výrazným titulkem *Konečně!*

³⁹⁸ „Litovelští Němci ‚Deutsches Haus‘ nehoráznou hloupost. Toto, prosím, neříkají snad ‚Litovelské Noviny‘, nýbrž vyjádřil se tak Němec, který není žádným odrodilcem, nýbrž potomkem starousedlé rodiny německé v Litovli. Dovožoval totiž, že kdyby zdejší Němci místo stavby německého domu byli se chopili stejné taktiky jako Češi a zakupovali právovárečné domy v Litovli, mohli uchránit pro sebe zcela jistě i první i druhý volební sbor a mohli tak vládnout celé Litovli, kdežto tak budou pány jen v německém domě, který se nebude a nemůže vyplácet nikdy, kdežto Češové strhnou na sebe neomezené panství celé Litovle a sníží význam celého německví litovelského na nulu. Neboť když Litovel i se svým velkostatkem a samosprávným úřadem bude v rukou českých, pak 4/5 zdejších Němců, hlavně ze třídy řemeslné a živnostenské a pak malého odvislého lidu přejde chtě nechtě do tábora českého a p. Mekiska s nějakým tuctem svých věrných stane se nulou, která německvu neprospěje, ba naopak svou fanatičností bude mu škodit. — Kvitujeme bez poznámky!“ In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 27. 5. 1899, 9(10), s. 3. In: Archiv Muzea Litovel.

³⁹⁹ ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 144. ISBN 80-260-3833-9.

⁴⁰⁰ Původní majitel objektu Heinrich Winter sice po nátlaku představitelů německé strany od kupní smlouvy s Václavem Sochou odstoupil, soud však poté rozhodl, že koupě je právoplatná. ŠIK, Lubomír. Konstituce. In: *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, s. 143. ISBN 80-260-3833-9.

⁴⁰¹ Podle textu není jasné, zda šlo o Jakuba Knaibla, Aloise Knaibla nebo některého z dalších členů rodiny Knaiblbů. In: Tamtéž.

⁴⁰² Tamtéž.

Text se zaměřuje především na konec Litovle jako města pod německou správou a její přesun mezi města s českým vedením. Nacionálně zabarvený komunikát se v podstatě vysmívá německví, respektive myšlence německé Litovle, která podle něj s výsledky komunálních voleb v listopadu 1899 definitivně vzala za své. „*Kam podělo se to nafoukané, všemi německými listy do světa vyhlašované, ryzí německví litovelské? (...) Co zbylo z neomezených kdysi pánů a samovládců litovelských, kteří ve své zarputilosti a přemrštěnosti německé prohlásili, že neznají representantů české národnosti v Litovli mimo několik dělníků a nádeníků? Kde je všecko to do boje zalarmované Německo? Není po něm ani památky – prasklo jako mydlinová bublina.*“⁴⁰³

V textu redakce *Litovelských novin* následně zopakovala své známé tvrzení z minulosti, že představa Litovle jako německého města byla udržována uměle a skutečných Němců zde žije minimum. „*Litovelské německví jest dnes representováno asi dvěma – třemi potomky kdysi německých rodin, asi čtyřmi fanatickými židy a nějakou kopou odrodilců – vše ostatní stojí už, neb chystá se přejíti do tábora českého.*“⁴⁰⁴ Podle listu v Litovli díky listopadovým obecním volbám a triumfu české strany skončilo období útlaku českých obyvatel a českého jazyka ze strany Němců, což mimo jiné zcela mění situaci na litovelské radnici.⁴⁰⁵

Teprve na třetí stranu 22. čísla *Litovelských novin* – po sérii blahopřejných telegramů z různých míst – byl situován přehled nově zvolených zastupitelů. V prvním sboru byli zvoleni Ottakar Douša, Jakub Freiberger, Karel Hulla, František Nevěřil, Antonín Rosta, Čeněk Rychlík, Stanislav Smékal, Libor Šmoldas, Josef Špička a Jan Šustr a pětice Jan Neškudla, František Ryznar, Ladislav Spurný, Josef Vybíral, Tomáš Zdráhal jako náhradníci. V druhém sboru byli zvoleni Vladimír Helekal, František Herold, František Hofschneider, Jan Honal, Ferdinand Mazánek, Josef Mořka, Josef Sládek, Richard Schönhöffer, Eduard Šrott a jediný Němec z celého zastupitelstva Leopold Kristin. Náhradníky zde pak byli zvoleni František Konečný, Jan Kovář, Antonín Matěj, Antonín Hubert Pinkava a Jan Staněk. Novými zastupiteli zvolenými v třetím sboru se stali František Čep, Alois Chrudina, František Haderka, Alois Janda, Rudolf Mazáč, Josef Roller, Jan Smyčka, Václav Socha, František Schenk a Karel Valouch starší, jako náhradníci zde figurovali Mořic Dostal, Blažej Klestil, Jan Lešenar, Antonín Vařeka a František Zbíral.⁴⁰⁶

⁴⁰³ Konečně! In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 11. 1899, 9(22), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

⁴⁰⁴ Tamtéž.

⁴⁰⁵ „*Jazyk český nesměl (za vlády Němců) překročiti práh naší radnice. A dnes české snahy, české ideje, český duch slaví vjezd svůj do naší radnice – právo a spravedlnost triumfuje nad násilím a bezprávím.*“ In: Tamtéž.

⁴⁰⁶ Nově zvolené české obecní zastupitelstvo v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 11. 1899, 9(22), s. 3. In: Archiv Muzea Litovel.

Výsledky hlasování v jednotlivých volebních sborech pak periodikum zveřejnilo pouze v krátkosti ve zprávě ve špaltě na straně 4. České kandidáty v třetím sboru volilo 1009 z celkových 1590 voličů, v druhém sboru získala česká strana 83 hlasů ze 165 odevzdaných a v prvním sboru šestnáct hlasů z 29⁴⁰⁷ možných.⁴⁰⁸ Dohromady se podle *Litovelských novin* mohlo komunálních voleb v Litovli v roce 1899 zúčastnit v některém ze tří volebních sborů 1808 oprávněných voličů, což se o jediný hlas liší od údajů Viktořika⁴⁰⁹, jenž uvádí 1809 voličů. Skoupý⁴¹⁰ doplňuje, že k volbě přišlo celkem 1190 voličů a volební účast tak činila 66 procent. *Litovelské noviny* rovněž ve zprávě o volebních výsledcích čtenářům sdělily, že v druhém sboru zvítězila česká strana o jediný hlas díky knězi Františku Zatloukalovi⁴¹¹ a že jediný německý zastupitel Leopold Kristin byl vybrán losem.⁴¹²

6.4.2 Dobyť Litovle.

O vítězství české strany v litovelských komunálních volbách psal pochopitelně rovněž německý tisk. Především v reakci na článek *Der Fall von Littau*⁴¹³ litovelského lékaře Johanna Kuxe, který byl v olomouckém listu *Mährisches Tagblatt* publikován v pondělí 20. listopadu – tedy ještě před koncem voleb v Litovli – a poté byl vydán také mimo noviny jako samostatný výtisk, byl v 23. čísle *Litovelských novin* z 8. prosince 1899 vydán rozsáhlý text s přesně opačným titulkem než Kuxova práce – *Dobyť Litovle*. Jako u jednoho z mála komunikátů analyzovaných v této práci lze spolehlivě určit jeho autora. Na konci textu, který zasahuje od první do třetí strany prosincového vydání periodika (včetně části přílohy), se nacházejí iniciály V. S., které zcela určitě patří čelnému představiteli českého národního hnutí v Litovli a od ledna 1900 také prvnímu českému starostovi města – Václavu Sochovi.

⁴⁰⁷ V období od vyložení listin s voličskými seznamy do samotných voleb jeden z původních třiceti voličů s volebním právem v prvním sboru zemřel. Viz SOCHA, Václav. Dobyť Litovle. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 8. 12. 1899, s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

⁴⁰⁸ Výsledek volebního boje... In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 11. 1899, 9(22), s. 4. In: Archiv Muzea Litovel.

⁴⁰⁹ VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Maticе moravská, 2015, 134(1), s. 107. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticе-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

⁴¹⁰ SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 316. ISBN 978-80-244-5200-5.

⁴¹¹ Podle české strany byl litovelský farář Zatloukal v těžké pozici, nicméně konal přece svou vlasteneckou (národní) povinnost. Viz Výsledek volebního boje... In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 11. 1899, 9(22), s. 4. In: Archiv Muzea Litovel. Kux však uvádí, že Zatloukal hlasoval pro české kandidáty proto, že podlehl tlaku představitelů české strany, jmenovitě Aloise Jandy a Josefa Starošíka, a farníků z jeho rodných Příkaz. Původně se přitom voleb účastnit nechtěl, jelikož prý slíbil svému patronovi, že se nebude zabývat politickými záležitostmi. Viz KUX, Johann. *Der Fall von Littau*. Olomouc: Josef Groak, 1899, s. 8–9.

⁴¹² Výsledek volebního boje... In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 11. 1899, 9(22), s. 4. In: Archiv Muzea Litovel.

⁴¹³ KUX, Johann. *Der Fall von Littau*. Olomouc: Josef Groak, 1899, 9 s.

Socha v textu o samotných vítězných volbách pojednává pouze velmi okrajově, když je označuje jako událost, která vrátila Litovel do českých rukou a zároveň zlomila nadvládu německé menšiny – ve srovnání s Čechy jak početní, tak z hlediska odváděných daní. V souvislosti s volbami se nicméně snaží vyvrátit Kuxova, respektive německá tvrzení o tom, že většina české strany mezi litovelskými voliči byla vytvořena uměle. Socha se rozhodl pro argumentaci formou statistik od obecních voleb v březnu 1896 včetně. Podle něj Němci v těchto volbách zvítězili ve třetím sboru jen díky narychlo přihlášeným živnostem a fabrikovaným hlasům. Pokud by je k dispozici neměli, připadlo by vítězství v třetí kurii české straně. Češi pak praktikovali obdobný postup, díky kterému v roce 1899 dosáhli volebního triumfu. „*Ostří zbraně, která Němcům pomohla zvítěziti nad právem a spravedlností, bylo námi s úspěchem proti nim použito a oni byli jí přemoženi, tak důkladně, že při volbách zúčastnili se boje pouze v jediném sboru, v němž rovněž podleli.*“⁴¹⁴

Podle Sochy si česká strana udržovala voličskou převahu ve třetím sboru už od začátku příprav na další obecní volby po březnu 1896. Dále v textu Socha přiznává, že nebylo vůbec jednoduché opatřit si berní předpisy, na základě kterých by bylo možné identifikovat skutečnou daňovou výkonnost českých a německých voličů. „*...bylo to velice těžké pro nás, kteří jsme po drobtch mnohdy od muže k muži potřebná data sháněti a za každou cenu jich dosíci musili. Jest to pravý zázrak, že nás větší nějaká chyba nestihla a nepoškodila.*“⁴¹⁵ Následně připomněl německé tahy s jmenováním nových čestných občanů a přesunem několika voličů z druhého volebního sboru do prvního zvýšením jejich předepsané daně. Přesun voličů se projevil i na podobě vyložených listin s voličskými seznamy, ty však Češi úspěšně napadli u orgánů rakouské státní správy. „*(Němci) byli pevně přesvědčeni, že nás přetrumfli a že Češi na něco podobného nejsou připraveni. Zklamali se však. My stáli jsme neustále se zbraní v ruce hotovi každou ránu odraziti. Dohra k tomu všemu odbyla se v památný den 17. října tohoto roku před správním soudem ve Vídni, kde (věc) byla spravedlivě v náš prospěch vyřízena.*“⁴¹⁶ V politickém „boji“ s Němci pak Socha vyzdvihl české podniky a instituce založené v druhé polovině 19. století – Rolnickou záložnu, akciový cukrovar a akciový pivovar. Německý neúspěch naopak přičítá i ztrátě domu s hotelem a restaurací U Bílého koníčka⁴¹⁷, který Němcům sloužil jako místo pořádání kulturních a společenských aktivit, a nákladné investici

⁴¹⁴ SOCHA, Vácslav. Dobyť Litovle. *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 8. 12. 1899, s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

⁴¹⁵ SOCHA, Vácslav. Dobyť Litovle. *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 8. 12. 1899, s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

⁴¹⁶ Tamtéž.

⁴¹⁷ Socha tento dům sám odkoupil od Němce Wintera.

do nového spolkového domu namísto skupování právozárečných domů a získávání voličských hlasů v prvním a druhém sboru. Poté ještě v textu zopakoval dlouhodobá a neměnná tvrzení českého tábora o německém útlaku českých obyvatel Litovle a okolí, který se vítězstvím ve volbách podařilo ukončit, a o řadě nepravých německých obyvatel města, kteří jsou ve skutečnosti pouze českými odrodilci hlásícími se k německé obcovací řeči, a minimu Němců skutečných.

Text Václava Sochy *Dobytí Litovle*. představoval ve své době opozici k textům německého tisku, především pak k textu doktora Johanna Kuxe *Der Fall von Littau*. Účelem komunikátu bylo s informacemi z německé strany polemizovat a vyvrátit je, a to i za pomoci číselných údajů o litovelském elektorátu, které si Socha dříve sám opatroval a pracoval s nimi, aby tak české národní hnutí mělo v komunálních volbách větší šanci na úspěch. Text je nepřekvapivě nacionálně zabarven, což dokládá i jeho závěrečný odstavec, který hovoří o „zbavení se cizáckého jha“ a přeje šťastné a úspěšné zítřky „ku prospěchu národa a vlasti české Litovli!“, přičemž výraz „česká Litovel“ je vytištěn větším fontem písma než ostatní text a navíc ještě tučně.⁴¹⁸

⁴¹⁸ SOCHA, Václav. Dobytí Litovle. *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 8. 12. 1899. Pokračování textu in: *Příloha k 23. číslu „Litovelských novin“*. S. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

7 Shrnutí výsledků výzkumu

Zásadním účelem periodika *Litovelské noviny* v předvolebních obdobích v letech 1891 a 1899 bylo na základě nacionalisticky psaných komunikátů sjednotit a zmobilizovat české obyvatele z Litovle a okolních vesnic, kteří disponovali hlasovacím právem v litovelských komunálních volbách, k podpoře činnosti a cílů české strany a zejména jejích kandidátů při samotných obecních volbách, které se v obou uvedených letech ve městě uskutečnily. Obsah *Litovelských novin* měl současně u čtenářů zdiskreditovat německou stranu a její představitele, a to kvůli (novinami neustále opakovanému) dlouhodobému útisku českého hnutí – např. ve formě potlačování snah participace Čechů o správu věcí veřejných v městské samosprávě či kulturních, respektive kulturně-vzdělávacích a ekonomických aktivit českých spolků a dalších subjektů. Dále pak také kvůli údajně uměle udržované vládě nad městem realizované údajnou německou menšinou – neboť většina osob hlásících se k německé obcovací řeči byla podle českého národního hnutí i samotného periodika českého původu, německy se často nedokázala ani dorozumět a k Němcům se přihlásila ze zdaleka jiných než nacionálních důvodů – na úkor české většiny a jejímu prodlužování pomocí nekalých předvolebních praktik ovlivňujících přímo volební výsledky. *Litovelské noviny* tyto praktiky německého tábora odhalovaly a zároveň podrobně a s patřičnou národnostní vyhroceností, která se s průběhem česko-německého konfliktu v Litovli stupňovala, informovaly o českých reakcích na ně, přičemž neváhaly náležitě přiblížit a ocenit úspěch těchto reakcí, jako byly především uznané reklamace na německou radnici vyložené voličské seznamy do jednotlivých volebních sborů, které česká strana směřovala k orgánům rakouské státní správy. Tyto úspěšné stížnosti, respektive informace o nich, měly ukázat na slábnoucí vliv vládnoucí německé garnitury a přimět české voliče (i ty původem české, kteří dosud stranili Němcům) k hlasování v obecních volbách pro nominanty českého tábora.

Díky detailní práci čelných představitelů české strany v čele s Václavem Sochou, jenž figuroval i v redakci periodika, ohledně soupisů voličů a jejich daňové poplatnosti, *Litovelské noviny* rovněž zveřejňovaly podle českého tábora správné podoby voličských seznamů a výše odváděných přímých daní voličů v jednotlivých sborech, díky čemuž upozorňovaly na účelová pochybení v Němci vytvořených a předkládaných oficiálních dokumentech. Vedle toho se také nezdráhaly kritizovat české občany, kteří volili německé kandidáty, či občany českého původu, kteří se (většinou z ekonomických důvodů a kvůli vyhlídce osobní prosperity) přímo přidali k německému národnímu hnutí – tzv. odrodilce. Obsah textů *Litovelských novin* postupně nabíral na intenzitě z hlediska radikálnosti, což lze vysvětlit vývojem politického

a národnostního „boje“ mezi českou a německou stranou v Litovli, počínáním německého vedení města, které od roku 1893 řídil jako starosta výrazný nacionalista a vedle toho odpůrce českých vlasteneckých myšlenek Carl Mekiska, a činností jeho české opozice s vlastenecky orientovanými osobnostmi inteligence v čele. Mobilizační a agitační tón textů směřovaných k voličům se v *Litovelských novinách* zvyšoval s blížícími se komunálními volbami, redakce listu rovněž jednotlivá vydání rozšiřovala o přílohy, ve kterých se volební tématicke mohla věnovat nad rámec standardního rozsahu čísel. Na výsledku obecních voleb, potažmo složení litovelského zastupitelstva, se působení tohoto regionálního (lokálního) tištěného média neprojevovalo ihned – v prvním roce jeho existence (1891), nýbrž až po osmi letech, roku 1899. Jak obecní volby v roce 1891, tak obecní volby v roce 1899 byly v *Litovelských novinách* po svém skončení analyzovány. Zatímco však v roce 1891 byl periodikem rozebírán volební neúspěch, o osm let později oslavovalo drtivé vítězství české strany a její převzetí do té doby německé radnice.

Periodikum naprosto záměrně, v souladu s účelem svého založení, působilo zaujatě a stranilo českému národnímu hnutí v Litovli, které bránilo, chválilo a vůbec mu poskytovalo cenný mediální servis a prostor. Naopak představitelé německé strany nedostávali v listu žádný prostor k vlastním vyjádřením a argumentaci, což svědčí o jeho jednostranném (a účelovém) vyličování národnostně-politické situace v litovelském prostředí. Tento nastolený trend v médiu nelze přičítat slabé novinářské erudici členů jeho redakce – přinejmenším František Nedoluha ještě před vznikem *Litovelských novin* prokazatelně disponoval nemalými novinářskými zkušenostmi – a z toho vyplývajícího porušování tehdejších zásah kvalitního, v rámci možností vyváženého zpravodajství. Pokud by redakce a potažmo list nestranyly českému hnutí, jeho činnost by prakticky sabotovaly a mohly by tak ještě nechtěně napomáhat německému táboru, který by navíc takovýchto novin mohl díky ovládnutí radnice a městské samosprávy zneužít ve svůj prospěch.

Analyzované komunikáty z čísel *Litovelských novin* z let 1891 i 1899 vykazují značné nacionální zabarvení. Zatímco v textech listu z roku 1891 bylo nejprve zapotřebí představit politický program českého hnutí, jeho požadavky, argumenty a cíle, a teprve poté bylo možné zahájit a rozvinout pročeskou a protiněmeckou mediálně-politickou kampaň, u textů periodika z roku 1899 lze pozorovat vyhraněnější a radikálnější rétoriku ovlivněnou průběhem národnostního konfliktu a jeho posunem oproti roku 1891. České národní hnutí v Litovli bylo v roce 1899 silnější než před osmi lety a bylo rozhodnuto Němce v komunálních volbách přesvědčivě porazit. Z tohoto důvodu v listu prostřednictvím redakce publikovalo prakticky jakékoliv texty, které posilovaly jeho pozice a naopak oslabovaly pozice německé. K zesílení

pročeského a protiněmeckého vyznění obsahu média pravděpodobně významně pomohla i změna na postu jeho odpovědného redaktora a vydavatele na jaře 1896. Josef Dušek v uvedených funkcích působil i v osudovém roce 1899 a společně s dalšími spolupracovníky z redakce dokázal vyhranit agitaci listu až k ryzímu ospravedlňování jednání české politické reprezentace a očerňování politické reprezentace německé, stejně jako do jasných a zřejmých mobilizačních výzev ohledně účasti voličů ve volbách a hlasování pro kandidáty české strany. Toto směřování *Litovelských novin*, stran kterého bylo redakcí prokazatelně konáno již od prvního čísla periodika v kalendářním v roce 1899 až do klíčových listopadových volebních dnů, jednoznačně výrazně dopomohlo k českému volebnímu triumfu.

Stejně tak lze v komunikátech z roku 1899 nalézt preciznější údaje o rozložení voličů do volebních sborů a jejich daňových výkonech, což je možné zdůvodnit pokročilou, dlouhodobější a kvalitnější prací představitelů českého národního hnutí se získanými údaji, důležitými z hlediska realizace voleb. Vzhledem k tomu, že česká strana si již před volbami v listopadu 1899 zajistila převahu ve dvou ze tří volebních sborů, v textech listu z tohoto roku se více projevila snaha mobilizovat české voliče z Litovle a okolí k tomu, aby se zúčastnili voleb a odevzdali své hlasy kandidátům českého tábora.

Analyzované komunikáty z let 1891 a 1899 také ukazují na to, že podstatný obsah *Litovelských novin* v kontextu komunálních voleb v Litovli v uvedených letech tvořily rozmanité nacionálně zabarvené články o politickém dění na litovelské scéně, dále výzvy k voličům a přehledy a statistiky využívající číselné údaje opatřené Václavem Sochou a jeho spolupracovníky. Rozsáhlejší texty související s obecními volbami, často umístěvané na titulní stranu příslušného vydání periodika, byly doplňovány kratšími zprávami ve špaltách na dalších stranách. Ani tyto rozsahem kratší texty se ale nevyhnuly nacionálně orientované rétorice, kterou redakce *Litovelských novin* – jak již bylo uvedeno výše – používala zcela vědomě, aby tak české straně dopomohla k volebnímu úspěchu a změně politických poměrů ve městě.

První z vybraných předvolebních textů z roku 1891 měl z podstatné zčásti povahu programového prohlášení a jeho účelem bylo čtenářům sdělit, oč bude česká strana a její představitelé v Litovli usilovat. Druhý analyzovaný příspěvek se soustředí na informování o dění bezprostředně se dotýkající Litovle, když vysvětluje odklad komunálních voleb českými reklamami proti Němci vyloženým volebním dokumentům – takzvaným voličským seznamům – a řešení těchto stížností institucemi rakouské státní správy. Třetí text tematicky v podstatě navazuje na předchozí dva texty. Jednak informuje o definitivním výsledku, který přinesly české reklamace vůči volebním dokumentům, jednak opakuje stěžejní požadavky českého národního hnutí v Litovli. Navíc obsahuje i prvky volební agitace. Čtvrtý příspěvek

pak objasňuje dění ve městě v podobě německých účelových pochybení ve voličských seznamech. Tato pochybení jdou doložena ukázkami konkrétních voličských seznamů. V pátém textu dominuje volební agitace české strany, jelikož tento text je hlavní součástí speciální přílohy, publikované necelý týden před konáním voleb do třetího sboru, na který se Češi v roce 1891 soustředili především. Součástí textu je i seznam kandidátů českého národního hnutí.

Výsledek komunálních voleb 1891 nebyl v *Litovelských novinách* považován za fatální selhání české strany. Z dlouhodobějšího hlediska byl naopak hodnocen jako příslib do budoucna. Pro jeho další a výraznější vylepšení, které by vedlo již k zisku zastupitelských mandátů, periodikum směrem k českým čtenářům z Litovle a okolí agitovalo zejména ve věci hospodářského bojkotu německých a nedostatečně vlastenecky smýšlejících českých živnostníků. Živnostníky české národnosti, kteří vykazovali vlastenecký zápal a především ve volbách podpořili české kandidáty, naopak periodikum vyzývalo podporovat. *Litovelské noviny* sice v roce svého založení nepomohly českému národnímu hnutí k vítězství, respektive zisku zastupitelských postů v komunálních volbách. Jejich role v „boji“ o pozice na litovelské radnici tím ale neskončila a vydávány byly dál.

V roce 1899 hodlala česká strana svůj politický „boj“ dotáhnout do zdárného konce. Již od prvního ze svých lednových čísel tak litovelské periodikum upozorňovalo české čtenáře-voliče z města a okolí na v souladu s tříletým volebním cyklem plánované obecní volby a jejich důležitost z hlediska národnostního a politického vývoje v Litovli. Samotné konání voleb v tomto roce bylo ohroženo potenciálním zdlouhavým vyřizováním českých reklamací, které byly směřovány na německou radnici vyložené voličské seznamy, ze strany rakouských úřadů. Průtahy s řešením stížností ale na rozdíl od předešlých případů v závěrečné etapě 19. století nakonec nebyly takové, aby volby musely být odloženy na některý z dalších roků. *Litovelské noviny* nicméně kauzu účelových německých pochybení v předvolební dokumentaci a českých stížností bedlivě sledovaly a podrobně – ve vlasteneckém, nacionálním duchu – o ní informovaly, a to prostřednictvím identifikace chyb ve voličských seznamech, zveřejnění jejich českých oprav a popisu průběhu vyřizování protestů v jednotlivých instancích, které vyvrcholilo soudním líčením ve Vídni. Úspěch reklamací u předlitavských institucí byl pak v periodiku oslavován téměř skoro tak, jako by už česká strana vyhrála samotné komunální volby. Redakce listu si však za této situace byla již jista splněním formálních náležitostí pro české vítězství, které zdůvodňovala převahou voličů nakloněných české straně minimálně ve dvou ze tří volebních sborů. Současně si nicméně uvědomovala, že tato statistická voličská převaha musí být uplatněna především v reálu při samotných volbách. Následovala proto

očekávatelná a nejráznější předvolební mobilizace, mající za cíl informováním těsně před konáním voleb přimět k hlasování pro českou stranu co nejvyšší (v ideálním případě maximální možný) počet voličů. Tyto výzvy směrem k elektorátu nebyly realizovány pouze na podkladě ospravedlnování činnosti, záměrů a nároků českého národního hnutí, ale rovněž na podkladě hrozeb utužením německé vlády nad městem a paralýzou českých nadějí na příznivý obrat ve fungování městské samosprávy.

Volebního vítězství nakonec litovelští Češi dosáhli nejen v prvním a třetím, ale těsně také v druhém volebním sboru. Oslavy nejen naživo přímo v Litovli a okolí, nýbrž i na stranách *Litovelských novin* a dalších pročeských periodik z jiných měst, tak mohly propuknout v plném rozsahu. Samy *Litovelské noviny* ve zbývajících, povolebních číslech z roku 1899 neskrývaly vlastenecký patos, který poměrně výrazně upozadil i analýzu samotných voleb na základě faktů. To však obyvatelům Litovle a blízkých vesnic na konci 19. století s největší pravděpodobností vůbec nevadilo. Naopak se lze domnívat, že se fakty po rámcovém seznámení se s příznivými výsledky voleb příliš nezabývali a v nastalé velké euforii se především nechali opájet drtivým vítězstvím nad Němci, které (nakonec definitivně, s výjimkou pohnuté druhoválečné doby) představitelé české politické reprezentace vystřídali v čele menšího, nicméně v té době nikoliv bezvýznamného okresního moravského města.

Závěr

Případ *Litovelských novin* v kontextu dvou komunálních voleb v 90. letech 19. století potvrzuje důležitou úlohu lokálního či regionálního tisku jako organizátorského či agitačního prostředku české strany při národnostních a politických konfliktech s Němci po roce 1848, včetně voleb do místní samosprávy. Stejnou úlohu jako litovelské tištěné médium měla rovněž periodika v jiných městech Českých zemí, například *Hlasy z Hané* v – od Litovle ne příliš vzdáleném – Prostějově, jak ve svých příspěvcích uvádějí Marek a Janák. Právě prostějovská politická reprezentace radila ve volebním, národnostním a politickém „boji“ představitelům českého tábora v Litovli. Nelze tak zcela vyloučit, že jedna z rad se týkala založení vlastního tištěného titulu, který by byl vydáván přímo v lokalitě konfliktu, pro což však v odborné literatuře chybí potřebná opora. *Litovelské noviny* se nicméně řadí k dokladům rozmachu lokálního a regionálního tisku v druhé polovině 19. století. Stejně jako *Hodonské listy* z Hodonína je lze podle Kubíčkovy typologie zařadit mezi bezbarvý politický tisk, za nímž stálo zpravidla široce pojaté hnutí, jehož členy nespojovala příslušnost ke konkrétní politické straně, nýbrž vlastenecké cítění a snaha o určitou emancipaci českého obyvatelstva na úkor Němců v konkrétním místě. Tím se *Litovelské noviny* lišily od řady klasických periodik druhé poloviny 19. století, napojených vždy alespoň v určité míře na určitý politický subjekt. Nelze však souhlasit s tvrzením Kubíčka, že by toto periodikum charakterem svého obsahu, respektive „zpravodajství“, nechtělo vyvolávat nacionální vášně. Uvedenému tvrzení by snad odpovídaly začátky periodika a jeho poněkud umírněnější rétorika z tohoto období, rozhodně však ne jeho obsah na samém sklonku 19. století, vztahující se k litovelským komunálním volbám v roce 1899.

Působení *Litovelských novin* v Litovli a okolí na konci 19. století spadá z hlediska dělení volebních kampaní do období tzv. premoderní kampaně. Obsah listu potvrzuje informace uváděná Kubáčkem, že političtí představitelé v této éře komunikovali se svými voliči a příznivci buď prostřednictvím tisku (často vlastních titulů), nebo formou osobního kontaktu, tedy setkávání se. *Litovelské noviny* byly zcela záměrně zaujatým médiem, používajícím často velmi tvrdou, protiněmeckou rétoriku a majícím za cíl změnit rozložení politických sil na radnici, potažmo v městském zastupitelstvu. Navázaly tak na obdobná periodika, vycházející za identickým účelem v jiných moravských městech, kterými byly vedle již zmíněného Prostějova také například Vyškov nebo Kroměříž. To ukazuje na významnou roli tisku v závěrečné fázi 19. století, a sice nejen jako zdroje informací, ale rovněž jako instrumentu sloužícího k přesvědčování a mobilizování čtenářů-voličů. V případě původních *Litovelských*

novin lze v podstatě hovořit o ad hoc titulu, jehož období existence se z velké části překrývalo s obdobím česko-německého „boje“ o litovelskou radnici. Nedlouho po přelomových vítězných volbách, v roce 1902, pak tyto *Litovelské noviny* zanikly.

Radikální, nacionálně motivovaný obsah litovelského periodika z konce 19. století nelze v souvislosti s obecními volbami v žádném případě podceňovat, současně však není na místě roli listu ani příliš přeceňovat. Česká strana v Litovli zvítězila nejen díky manipulaci s vlastními novinami a z toho vyvstávajícímu způsobu komunikace s českým obyvatelstvem. K získání téměř všech křesel v zastupitelstvu ji dovedly také práce s daty o voličích, jako byly voličské soupisy a daňové výměry, opodstatněné stížnosti na předvolební tahy německého vedení města u rakouských úřadů, ekonomická podpora národně uvědomělých živnostníků a naopak bojkot německých podnikatelů, případně jejich sympatizantů – v duchu hesla „*Sviž k svému*“ – a zároveň osobní agitace, která se odehrávala při různých akcích v Litovli nebo v rámci přímého kontaktu s obyvateli okolních vesnic. Neméně podstatný byl pro české volební vítězství rovněž dostatek finančního kapitálu, zajišťovaný Rolnickou záložnou či průmyslovými podniky (cukrovar, pivovar), díky kterému mohli pak Češi skupovat nemovitosti a získávat další voličské hlasy v druhém či prvním volebním sboru. Účinně si vedle toho dokázali pomáhat mnohdy ne zcela legálními postupy s vytvářením nových živností a voličů. Tyto postupy nebyly nijak originální, představitelé české strany pouze kopirovali praktiky svých německých protějšků, kteří také díky nim drželi vládu nad Litovlí až do osudového roku 1899. Svou roli v přeměně zastupitelstva Litovle na téměř ryze český orgán sehrála zajisté i urbanizace a rostoucí počet českých obyvatel města. *Litovelské noviny* nicméně znamenaly v českých rukou silnou politickou zbraň, kterou litovelští Němci nedisponovali a periodiku tak nemohli náležitě konkurovat. Vlastní tiskový orgán byl důležitým prostředkem k uchopení moci nejen v moravských městech, ale i v rámci konkrétních politických stran, jak potvrzuje ve své práci Malíř. Noviny jako podstatný prvek politické činnosti či předvolební kampaně lze v poslední třetině 19. století – případně začátkem 20. století – nalézt nejen v českojazyčném, ale i v tehdy ještě německojazyčném prostředí Českých zemí, jak ukazují práce Melanové o politickém dění v Liberci a Viktořika o politickém dění ve Šternberku, který je od Litovle vzdálen jen přibližně dvacet kilometrů.

Tradice *Litovelských novin*, avšak už nikoliv jako národnostně vyhraněného, účelového a značně zaujatého periodika, byla v Litovli obnovena v 90. letech minulého století. Titul se stejným názvem a měsíční periodicitou je dnes vydáván litovelským městským úřadem, přičemž noviny jsou distribuovány i do litovelských místních částí – celkem jedenácti vesnic v okolí samotného města.

Seznam použitých pramenů, literatury a dalších zdrojů

Literatura

BAŘINOVÁ, Kristýna. *Čech v německé Olomouci, Němec v české Litovli na přelomu 19. a 20. století (vliv individuality na samosprávný vývoj města na příkladu Carla Mekisky a Richarda Fischera)* [pdf]. Brno, 2022. Disertační práce (Ph.D.). Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/q5tkv/FINAL_final.pdf?studium=15706 [cit. 31. 10. 2023].

BAŘINOVÁ, Kristýna. Vítězství českého živlu v Litovli jako příklad národnostního zápasu na Moravě na konci 19. století. In: *Morava v době převratů a změn 1848–1918: sborník příspěvků z odborné konference: Kroměříž, 6. a 7. června 2018*. Kroměříž, Knihovna Kroměřížska, p.o. ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně - Státním okresním archivem Kroměříž, Muzeem Kroměřížska, p.o. a Městem Kroměříž, 2018, s. 66–81. ISBN 978-80-86759-10-4.

BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. Český tisk a česká žurnalistika v letech 1860–1889. In: *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vyd. Praha: Grada, 2019, s. 107. ISBN 978-80-271-0553-3.

BEZDĚČKA, Josef. Litovelské noviny. In: *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993, s. 340–342. Vázáno pro účely Muzea Litovel v r. 2016.

BŘEZINA, Vojtěch. Vývoj regionálního tisku na Kroměřížsku. In: ČERMÁK, Miloslav (red.). *Střední Morava: kulturně historická revue*. 1. vyd. Olomouc: Memoria, 1997, 3(5), s. 107–113. ISSN 1211-7889.

ČOPÍK, Jan. Vývoj a územní samosprávy a proměny komunální politiky. In: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850–2010)*. Díl I, Do roku 1945. 1. vyd. Dolní Břežany: Scriptorium, 2014, s. 29, 90. ISBN 978-80-87271-89-6.

FIALA, Jiří. Vražda z národnostní zášti v Litovli. In: FIALA, Jiří et al. *Hanácký pitaval. Skuteční kriminální příběhy z 11. až 21. století*. 1. vyd. Olomouc: Memoria Porta, z. s., 2023, s. 171, 175. ISBN 978-80-908775-4-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum – Základní teorie, metody a aplikace*. 4., přepracované a rozšířené vyd. Praha: Portál, 2016, s. 46. ISBN 978-80-262-0982-9.

JANÁK, Jan. Třebíč a Prostějov – dvě první velká města na Moravě s českou správou. In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 20–36. ISBN 80-9900106-3-6.

KLEČACKÝ, Martin. Volební násilí a státní moc. Obecní volby v Českých Budějovicích 1901–1906. In: *Historie - Otázky - Problémy*. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 2014, 6(1), s. 82–105. ISSN 1804-1132.

KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, 228 s. ISBN 80-9900106-3-6.

KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc, Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, 351 s. ISBN 978-80-244-5200-5.

KREJČÍ, Jaroslava. *Boj o českou Litovel 1881–1914 (Václav Socha a jeho úloha v dějinách města)* [pdf]. Olomouc, 2011. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Dostupné z: https://theses.cz/id/vkxg4m/Boj_o_eskou_Litovel.pdf [cit. 31. 10. 2023].

KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, 416 s. 978-80-246-2177-7.

KUBÁČEK, Jan. Kampaň premoderní. In: *Slovník politického managementu a volebního marketingu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, s. 36. ISBN 978-80-247-4013-3.

KUBÍČEK, Jaromír. *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848–1948*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2013, 279 s. ISBN 978-80-7275-095-5.

KUBÍČEK, Jaromír. *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918: literatura a prameny, sbírky, bibliografie*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2001, 475 s. ISBN 80-7051-133-8.

KUX, Johann. *Der Fall von Littau*. Olomouc: Mährisches Tagblatt, 1899, 9 s.

MALÍŘ, Jiří. Nacionalizace obecní samosprávy a limity demokratizace komunální politiky před rokem 1914 na příkladu Moravy. In: LEDVINKA, Václav (red.) In: *Documentia Pragensia XIV: Mezi liberalismem a totalitou – komunální politika ve střeoevropských zemích 1848 – 1918*. Praha: Scriptorium, 1997, s. 73–93. ISBN 80-902151-4-9.

MALÍŘ, Jiří. Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archivem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 75–87. ISBN 80-9900106-3-6.

MALÍŘ, Jiří. Role periodického tisku při přechodu od honoračních stran ke stranám masovým na příkladu Moravy [online, pdf]. In: *Acta Universitatis Carolinae - Studia Territorialia*. Praha: Karolinum, 2013, 13(1-2), s. 81-108. ISSN 1213-4449. Dostupné z: <https://stuter.fsv.cuni.cz/stuter/article/download/629/563/2326> [cit. 16. 12. 2023].

MAREK, Pavel. Prostějov moravské politice na přelomu 19. a 20. století (K problematice souvislostí bojů o český Prostějov v letech 1890–1892 s česko-německými smiřovačkami a

moravským paktem z roku 1905). In: KOKOJANOVÁ, Michaela (ed.). *Národnostní problémy v historii měst: sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska a Okresním archivem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1993, s. 14–19. ISBN 80-9900106-3-6.

MELANOVÁ, Miloslava. Zápas o libereckou radnici v roce 1885. Formování německého nacionálního hnutí v Čechách. In: LEDVINKA, Václav (red.) *Documentia Pragensia XIV: Mezi liberalismem a totalitou – komunální politika ve středoevropských zemích 1848 – 1918*. Praha: Scriptorium, 1997, s. 171–181. ISBN 80-902151-4-9.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií – Nejužívanější metody a techniky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, 539 s. ISBN 978-80-247-3568-9.

SEKERA, Martin. Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. do počátku 20. století [pdf]. In: *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, 2008, 53(1–4), s. 15–16. ISSN 0036-5351. Dostupné z: <https://publikace.nm.cz/file/41823a5afc7b526df5f344715c54cb85/27428/Sbornik%20C%20hi storicky%202008-11-18.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

SKOUPÝ, Arnošt. Boj o radnici. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc, Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 313–316. ISBN 978-80-244-5200-5.

SKOUPÝ, Arnošt. Vstup města do moderních dějin 1850–1899. In: KONEČNÝ, Karel et al. *Litovel – Velké dějiny města. 1, Od nejstarších dob do roku 1918*. 1. vyd. Olomouc, Univerzita Palackého pro město Litovel, 2018, s. 303. ISBN 978-80-244-5200-5.

ŠIK, Lubomír. *Litovelské paměti*. 1. vyd. Litovel: Městský klub Litovel, 1994, 247 s.

VIKTOŘÍK, Michael. Cukrovar v časech monarchie. In: *Litovelský cukrovar. Dějiny podniku od jeho založení až do současnosti*. 1. vyd. Litovel: Litovelská cukrovarna, a. s., 2005, s. 38–39. ISBN 80-239-5702-3.

VIKTOŘÍK, Michael. Obecní volby ve Šternberku v letech 1850–1914. In: KOUČKÁ, Ivana, ŽÁČKOVÁ, Zdenka. *Historica Olomucensia 49–2015. Sborník prací historických XXXIX*. Olomouc: Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého, 2015, s. 109–125. ISSN 1803-9561.

VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 81–107. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticemoravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

Prameny – Litovelské noviny z 19. století

Boj o Litovel! In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 27. 5. 1899, 9(10), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Co chceme? In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Co je pravda? In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 14. 4. 1899, 9(7), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

DOSTAL, Josef. Ve vlastní věci. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 22. 3. 1896, 6(5), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

HULLA, Karel, JANDA, Alois, NEVĚŘIL, František, SMYČKA, Jan, SOCHA, Václav, SPURNÝ, Ignát. Spoluobčané! Voličové! In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 11. 11. 1899, 9(21), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Jak sestavují se volební listiny v Litovli... In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 24. 4. 1891, 1(3), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

Konečně spravedlivá věc zvítězila! In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 27. 10. 1899, 9(20), s. 1–2. In: Archiv Muzea Litovel.

Konečně! In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 11. 1899, 9(22), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

Ku příštím obecním volbám v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 24. 4. 1891, 1(3), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel. Dále Pokračování textu Ku příštím obecním volbám v Litovli. *Příloha „Litovelských novin“ čís. 3., roč. I.* Litovel: Josef Dostal, 24. 4. 1891, s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Litovelské noviny [jpg]. Litovel: Josef Dostal, 10. 7. 1891, 1(8), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

Litovelské noviny [jpg]. Litovel: Josef Dušek, 11. 11. 1899, 9(21), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Litovelské noviny. Litovel: Josef Dostal, 1891, 1(1–19), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Litovelské noviny. Litovel: Josef Dušek, 11. 3. 1899, 9(5), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Litovelské noviny. Litovel: Josef Dušek, 24. 3. 1899, 9(6), 4 s. In: Archiv Muzea Litovel.

Litovelské noviny. Litovel: Josef Dušek, 27. 5. 1899, 9(10), s. 3. In: Archiv Muzea Litovel.

Litovelské noviny. Litovel: Josef Dušek, 8. 5. 1896, 6(9), s. 6. In: Archiv Muzea Litovel.

Mohutníme nebo slábneme? In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 6. 1891, 1(7), s. 3. In: Archiv Muzea Litovel.

Na postupu. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 28. 7. 1899, 9(14), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Na prahu nového roku. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 13. 1. 1899, 9(1), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Nově zvolené české obecní zastupitelstvo v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 11. 1899, 9(22), s. 3. In: Archiv Muzea Litovel.

Obecní volby v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

Obecní volby v Litovli... In: *Příloha „Litovelských novin“ č. 6*. Litovel: Josef Dostal, 19. 6. 1891, s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

Příloha „Litovelských novin“ č. 6 [jpg]. Litovel: Josef Dostal, 19. 6. 1891, s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Rozhodnutí C. a k. krajského trestního soudu v Olomouci ze dne 13. října 1891. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 23. 10. 1891, 1(15), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Rozhodnutí C. a k. krajského trestního soudu v Olomouci ze dne 13. března 1899. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 3. 1899, 9(6), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

SOCHA, Václav. Dobyetí Litovle. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 8. 12. 1899, 9(23), s. 1–2. Dále pokračování textu in: *Příloha k 23. číslu „Litovelských novin“*. S. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Spoluobčané! In: *Příloha „Litovelských novin“ č. 6*. Litovel: Josef Dostal, 19. 6. 1891, s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Veřejná schůze voličská... In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 27. 10. 1899, 9(20), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Volba III. sboru do obecního zastupitelstva v Litovli. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 6. 1891, 1(7), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

Volby a litovelští řemeslníci a další živnostníci. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 10. 7. 1891, 1(8), s. 3. In: Archiv Muzea Litovel.

Volební boj započne... In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 11. 11. 1899, 9(21), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

Volební statistika. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 28. 8. 1891, 1(11), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

Voličové:... In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 3. 1899, 9(6), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Výsledek volebního boje... In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dušek, 24. 11. 1899, 9(22), s. 4. In: Archiv Muzea Litovel.

Zasláno. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Josef Dostal, 27. 6. 1891, 1(7), s. 3. In: Archiv Muzea Litovel.

Zasláno. In: *Příloha „Litovelských novin“ č. 6*. Litovel: Josef Dostal, 19. 6. 1891, s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

Změna v redakci a vydavatelstvu. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Karel Mareš, 3. 4. 1896, 6(6), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Prameny – Státní okresní archiv Olomouc

Státní okresní archiv Olomouc, fond: Okresní úřad Litovel – Presidiální spisy, (1827) 1850–1945 (1953), karton č. 19, inventární č. 712, presidiální č. Z227.

Státní okresní archiv Olomouc, fond: Okresní úřad Litovel – Presidiální spisy, (1827) 1850–1945 (1953), karton č. 14, inventární č. 505, presidiální č. 5755.

Státní okresní archiv Olomouc, fond: Okresní úřad Litovel – Presidiální spisy, (1827) 1850–1945 (1953), karton č. 19, inventární č. 728, presidiální č. 341.

Státní okresní archiv Olomouc, fond: Okresní úřad Litovel – Presidiální spisy, (1827) 1850–1945 (1953), karton č. 21, inventární č. 799, presidiální č. 12/99.

Státní okresní archiv Olomouc, fond: Socha Václav, 1879–1932, karton č. 7, inventární č. 38.

Státní okresní archiv Olomouc, fond: Spurný Ignác, 1900–1910.

Elektronické zdroje

Litovelské noviny [jpg]. Litovel: Josef Dostal, 24. 4. 1891, 1(3), s. 2. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:265817e6-1bb7-11e4-85d8-90b11c419e63> [cit. 31. 1. 2024].

Litovelské noviny [jpg]. Litovel: Josef Dostal, 27. 3. 1891, 1(1), s. 1. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:258f70ad-1bb7-11e4-85d8-90b11c419e63> [cit. 31. 1. 2024].

Litovelské noviny [jpg]. Litovel: Josef Dušek, 24. 11. 1899, 9(22), s. 1. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:66e5496e-1bc4-11e4-85d8-90b11c419e63> [cit. 31. 1. 2024].

ŠIK, Lubomír. *Litovelské noviny* [doc]. Koncept bývalého redaktora Litovelských novin. Litovel: 2005, 5 s. In: Archiv Muzea Litovel.

Ostatní zdroje

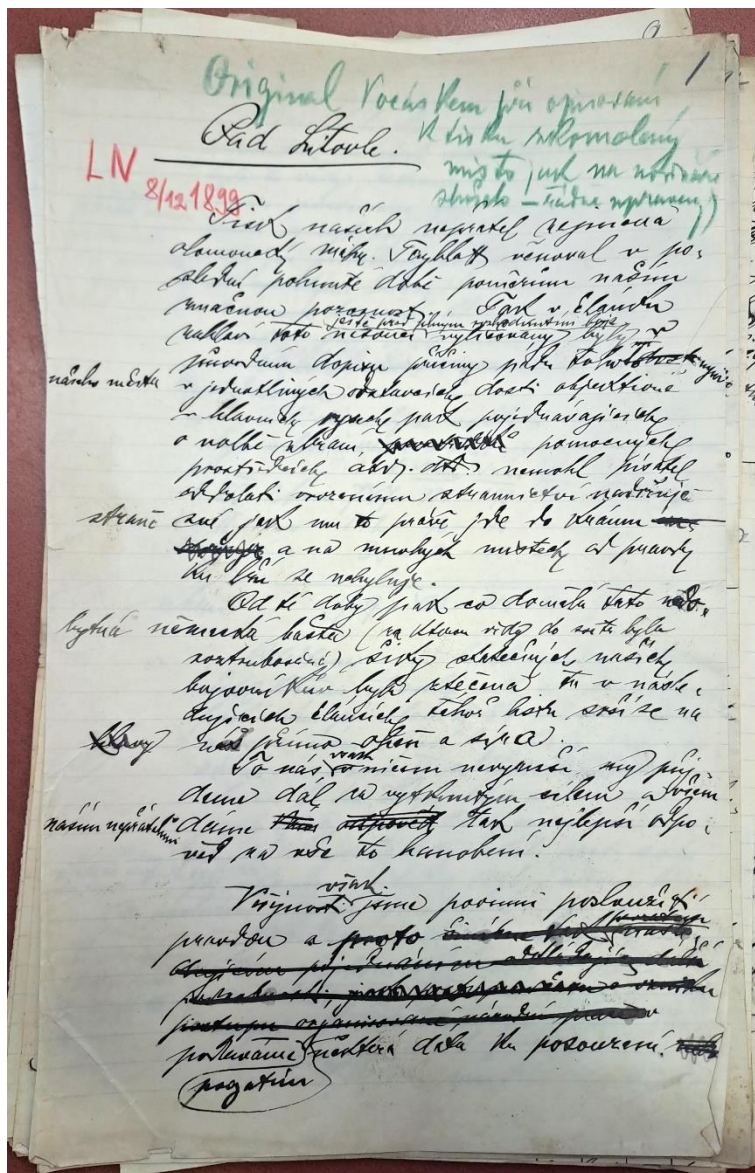
Archiv Muzea Litovel.

NAJMAN, Robert. Vzpomínka na rodinu Mekiskovu. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Městský úřad Litovel, 1. 12. 2010, s. 12.

ŠIK, Lubomír. Stalo se v Litovli: výročí na únor 2013. In: *Litovelské noviny*. Litovel: Městský úřad Litovel, 1. 2. 2013, s. 4.

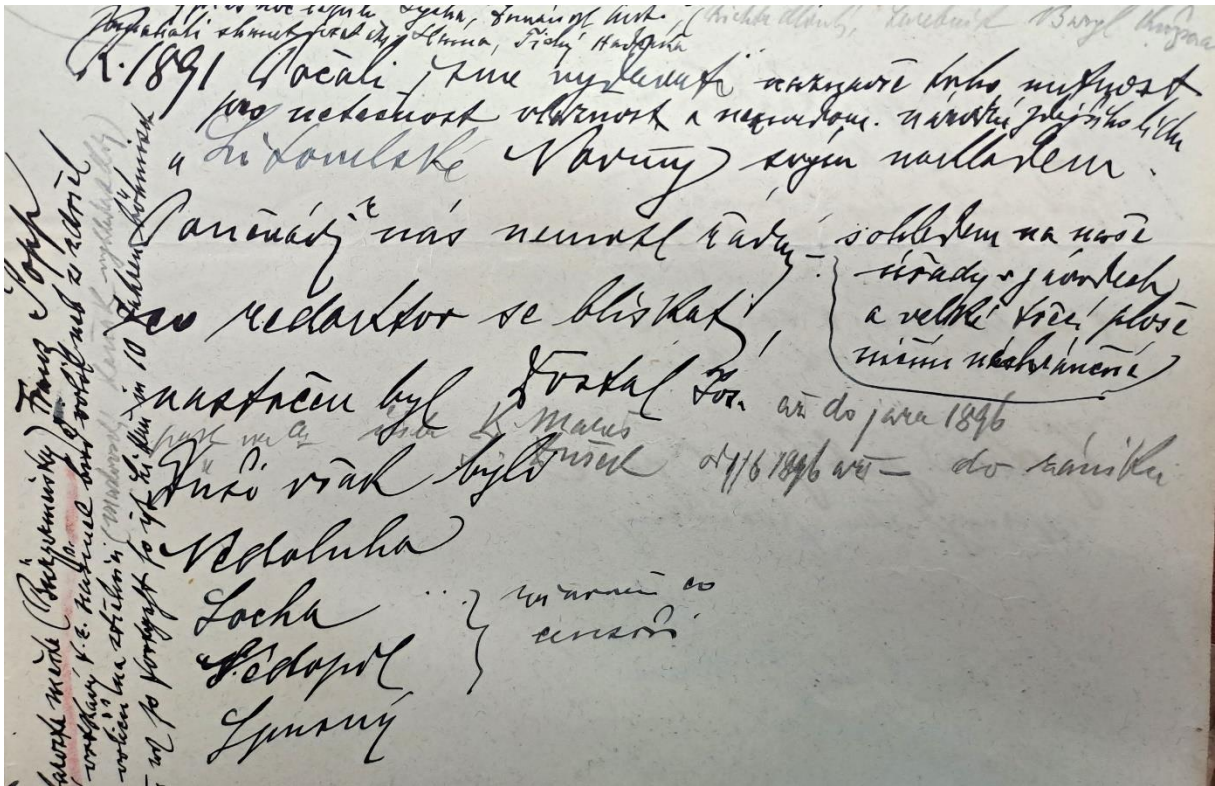
Přílohy

Příloha č. 1: První strana rukopisu textu Václava Sochy *Dobývání Litovle.*, který byl publikován v Litovelských novinách z 8. prosince 1899

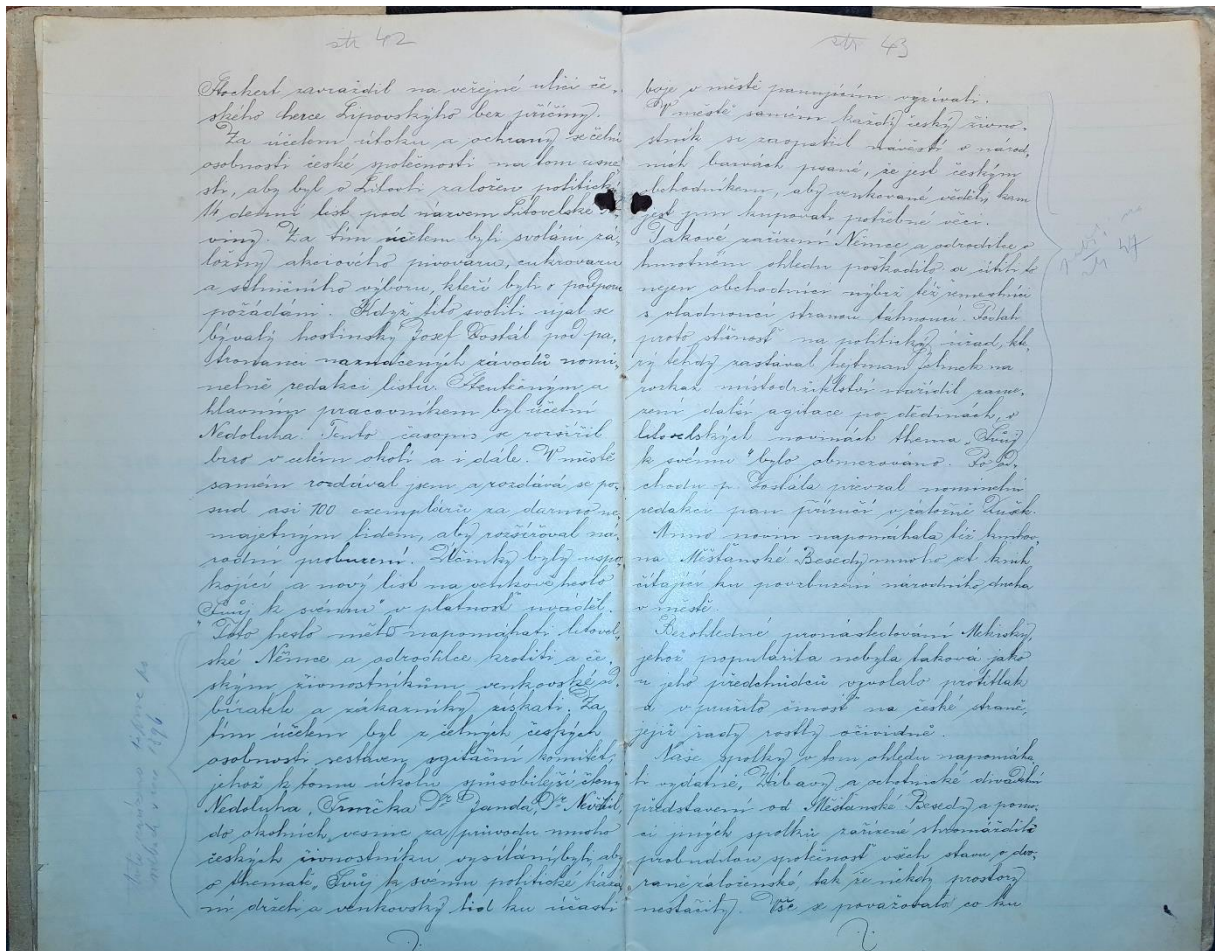
Zdroj: Státní okresní archiv Olomouc, fond: Socha Václav, 1879–1932, karton č. 7, inventární č. 38.

Příloha č. 2: Zmínka o vzniku Litovelských novin v roce 1891 v podkladech určených k sepsání paměti Václava Sochy

Zdroj: Státní okresní archiv Olomouc, fond: Socha Václav, 1879–1932, karton č. 7, inventární č. 38.

Příloha č. 3: Část Pamětí Ignáta Spurného pojednávající o Litovelských novinách

Zdroj: Státní okresní archiv Olomouc, fond: Spurný Ignác, 1900–1910.

Příloha č. 4: Tabulky ze studie Michaela Viktoříka pojednávající o litovelském zastupitelstvu v letech 1850–1913, voličích v Litovli během voleb ve stejném období a počtu obyvatel Litovle v letech 1850–1910

Z „ B O J Ů O R A D N I C E “ ...

Příloha č. 1: Kontinuita obecních výborů

Funkční období	Počet členů OV	Pokračovalo ve funkci v následujícím OV počet / % (zaokrouhleno)
1850–1861	18	4 22 %
1861–1864	18	13 72 %
1864–1867	24	14 58 %
1867–1870	24	16 67 %
1870–1873	24	19 79 %
1873–1876	24	20 83 %
1876–1879	24	16 67 %
1879–1883	24	18 75 %
1883–1886	24	22 92 %
1886–1891	30	23 77 %
1891–1896	30	24 80 %
1896–1899	30	1 3 %
1899–1903	30	20 67 %
1903–1906	30	19 63 %
1906–1910	30	19 63 %
1910–1913	30	26 87 %

Pramen: SOKA Olomouc, AML, Protokoly zasedání obecního výboru 1861–1914, inv.č. 332–352.

Zdroj: VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 105. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.matice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

Příloha č. 2

Rok konání voleb	Počet oprávněných voličů (voličských hlásů)	Volební účast (procentní podíl; počet účastníků volby)	Celková výše odváděných přímých daní v obci	Počet voličů I. sboru	Počet voličů II. sboru	Počet voličů III. sboru	Výše odváděných přímých daní v I. sboru	Výše odváděných přímých daní ve II. sboru	Výše odváděných přímých daní ve III. sboru
1850	287	-	3520 zl.	-	-	-	-	-	-
1861	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1864	537	-	6044 zl.	54	85	398	2010 zl.	2018 zl.	2016 zl.
1867	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1870	558	52%; 289	10 001 zl.	47	-	-	3338 zl.	-	-
1873	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1876	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1879	559	64%; 356	14 336 zl.	24	82	453	7410 zl.	3525 zl.	3401 zl.
1883	566	64%; 363	17 453 zl.	24	95	447	8565 zl.	4447 zl.	4441 zl.
1886	628	65%; 410	23 694 zl.	30	106	492	-	4909 zl.	-
1891	629	75%; 474	23 244 zl.	30	109	490	11 728 zl.	5751 zl.	5765 zl.
1896	919	84%; 775	-	30	142	747	-	-	-
1899	1809	66%; 1190	26 594 zl.	30	189	1590	11 313 zl.	7625 zl.	7656 zl.
1903	1560	62%; 964	63 832 K	30	241	1289	32 239 K	15 798 K	15 793 K
1906	1510	58%; 870	60 514 K	30	250	1230	26 862 K	17 121 K	16 531 K
1910	1522	52%; 798	68 500 K	30	250	1242	32 066 K	18 180 K	18 254 K
1913	1416	45%; 641	-	30	226	1160	-	-	-

Prameny: SOkA Olomouc, AML (kart. 952, 953, 1023–1027); tamtéž, Pozůstalost Václava Sochy I 8-3, kart. 1–8; vybraná čísla Litovelských novin, Našince a Selské strážce.

Zdroj: VIKTOŘÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 106. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.malice-moravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

Příloha č. 3

Rok konání obecních voleb	Počet obyvatel Litovle	Počet českého obyvatelstva	Počet německého obyvatelstva	Počet voličských hlasů	Podíl voličských hlasů na obyvatelstvu
1850	2646 (k roku 1854)	–	–	287	10,8%
1864	2880 (k roku 1861)	–	–	537	18,6%
1870	3186 (k roku 1869)	–	–	558	17,5%
1879	4051 (k roku 1880)	1539	2490	559	13,8%
1891	4355 (k roku 1890)	1761	2589	629	14,4%
1899	4632 (k roku 1900)	3159	1448	1809	39%
1910	4597 (k roku 1910)	3695	885	1522	33%

Prameny:

1910: Litovelské noviny, č. 12, 25. března 1911; **1900:** tamtéž, č. 6, 29. března 1901; **1890:** tamtéž, č. 2, 25. ledna 1900; **1880:** tamtéž, č. 2, 25. ledna 1900; dále: Bartoš, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Sv. III. Ostrava 1972, s. 142; **1869 a 1854:** tamtéž, s. 142; **1861:** Kořistka, Carl: *Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogthum Schlesien in ihren geographischen Verhältnissen*. Wien – Olmütz 1861, s. 476.

Zdroj: VIKTORÍK, Michael. Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. Století [pdf]. In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 2015, 134(1), s. 107. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <http://www.maticemoravska.cz/files/magazine-numbers/2015-1-nove.pdf> [cit. 31. 10. 2023].

Příloha „Litovelských Novin“ č. 6.

V Litovli, v pátek dne 19. června 1891.

Spoluobčané!

V brzkém čase budete povoláni, abyste vykonali volbu zastupitelstva obecního a takto hlasy svými sami rozhodli, kdo na příští 3 leta zastupovati má zájmy Vaše, zájmy Vašich spoluobčanů, zájmy a prospěchy obce, ve které společně máme bydliště, společné povinnosti a tudíž také společný, rovný podíl při správě obecní nám přísluší.

Až dosud dovedla to strana nám nepřátelská nastrojiti tak, že ze žádného sboru volebního nemáme v obecním zastupitelstvu své zastupce, ačkoliv dle počtu duší příslušníků naší národnosti, dle poplatní sly a inteligence právo to nám upřiti se nemůže.

Veškeré dosavadní naše pokusy, ať si to již na cestě smrti aneb ve formě jakékoliv byly prostě s výsměchem odmítnuty a jedná se s námi tak, jako by nás zde vůbec ani nebylo, jako by nám něčeho nepřislušelo.

Vždyť i několik těch israelitů, kteří zde bydlí má v městském zastupitelstvu 3 zastupce a my, kteří předce nepoprátelně většinu zdejšího obyvatelstva tvoříme, nejvíce berní odvádíme, jsme úplně bez veškerého zastoupení.

Nelze nám toho hájiti, že dosavadní nezdar při vymáhání nejsvětějších našich práv — mimo jiné nám nepřítivně okolnosti — v první řadě zavlnila líkavost našich voličů samých, kteří z pouhého pohodlí neb liché bázně před stranou panující volby se nesiřastnili, aneb následkem svého nemaužného jednání, aneb jiných ohledů a prospěchářství hlasy své odevzdali kandidátům strany nám nepřátelské.

Není zajisté vlastence, který by nepostihl veledůležitého významu nastávající volby pro budoucnost naší národnosti, není zajisté vlastence, který by v rozhodném tomto okamžiku pomoci své nám odepřel.

Voličové! Jest nyní na Vás samých abyste rozhodli, zda-li na dále chcete, aby v obecním zastupitelstvu vládli živlové národnosti naší nepřátelští, anebo chcete-li horlivým a svorným současníkům se volby zasediti o to, aby národnosti naší a všem našim příslušníkům ať si to femeslníkům, obchodníkům, měšťanům, úředníkům a průmyslníkům dostalo se zastoupení spravedlivého, k oběma národnostem nestranného.

Nemůže o tom býti žádné pochybnosti, že odevzdate-li svorné hlasy své ve prospěch kandidátů, které Vám po bedlivě úradě navrhneme, nemůže Vás vítězství minouti a zasednou v obecním zastupitelství muži, kteří věrně, svědomitě, nezištně a nestranně hájíti budou zájmy Vaše.

Na Vás samých a na činnosti Vaši závisť zdar nebo nezdar volby. Veškerou líkavost a netečnost odložte tedy stranou, neďte se strhnouti falešnými hesly ku zpronevěře na vlastním svém rodu, na vlastním svém pávodu a krvi ku zkáze Vaší, ku zkáze nás všech vy-počtenými.

Voličové! Buďte pamětlivi dějin svého národa! Připomeňte sobě, čím byli bohatyřští naši předkové a nepřipusťte, abychom my, jejich potomci, stali se lidem služebným a podřízeným v tomto našem městě.

Dokažte tedy svorným a mohutným vystoupením svým, že chcete a dovedete hájiti své zájmy, že nenecháte na dále se utlačovati; volte všichni a volte svorně kandidáty, které Vám navrhneme.

Za volební výbor strany národní:

Ignát Spurný,

předseda.

Bureš Josef, stolář.
 Coufal Ignát, majitel domu a pozemků.
 Čep Frant., krejčí, majitel domu a předseda spol. krejčí.
 Dokoupil Jakub, krejčí.
 Dostal Josef, hostinský a majitel pravovar. domu.
 Dostal Mořic, majitel domu.
 Frank Jan, zámečnick.
 Freiburger Jakub, majitel pravovar. domu.
 Gatěk Leop., kolář.
 Gottvald Jiří, pozlacač a majitel domu.
 Haderka Frant., majitel domu a pozemků.
 Hendrich Ferd., nožíř a majitel domu.
 Hlaváček Frant., obuvník a majitel domu.
 Hloch Frant., koželuh a majitel domu.
 Hofschneider Frant., majitel pravovar. domu.
 Honal Jan, c. k. notář a majitel pravovar. domu.
 Hetmánek A., kupec.
 Hřivna Jan, kovář a majitel domu.
 Hulla Karel, techn. ředitel cukrovaru a majitel pily.
 Chrudina Alois, kloboučník a majitel pravovarečného domu.
 Chrudina Jan, majitel pravovar. domu.
 Janda Alois, JUDr., advokát a majitel pravovar. domu.
 Jiríštl Frant., techn. adjunkt cukrovaru.

Kašpar Karel, techn. adjunkt cukrovaru.
 Klein Matěj, krejčí.
 Klestil Blažej, majitel domu a pozemků.
 Kouřil Edvard, hostinský.
 Kovář Jan, klempíř a majitel domu.
 Kulavík Josef, majitel domu a pozemků.
 Kuncar Jan, stavitel.
 Lamser Frant., hrděř a majitel domu.
 Lang Ferd., krejčí a majitel domu.
 Lešnar Jan, stolář a majitel domu.
 Malík Sigmund, mistr zednický a tesařský.
 Mazánek Ferd., uzenář a majitel pravovar. domu.
 Moravčík Leopold, hrděř a majitel domu.
 Motka Josef, stolář, majitel domu a předseda společenstva.
 Nasadil Ferd., perníkář a majitel domu.
 Navrátil Jan, obuvník a majitel domu.
 Nedoluha Frant., účetní záložny rolnické.
 Nedopil Ludvík, majitel pravovar. domu.
 Panovský Frant., JUDr., advokát.
 Petlan Josef, zámečnick.
 Pinkava Ant., kupec a majitel domu.
 Pospíšil Karel, majitel domu.
 Pospíšil Ondřej, majitel domu.
 Roller Josef, hostinský, majitel domu a pozemků.
 Ryznar Frant., fezník.

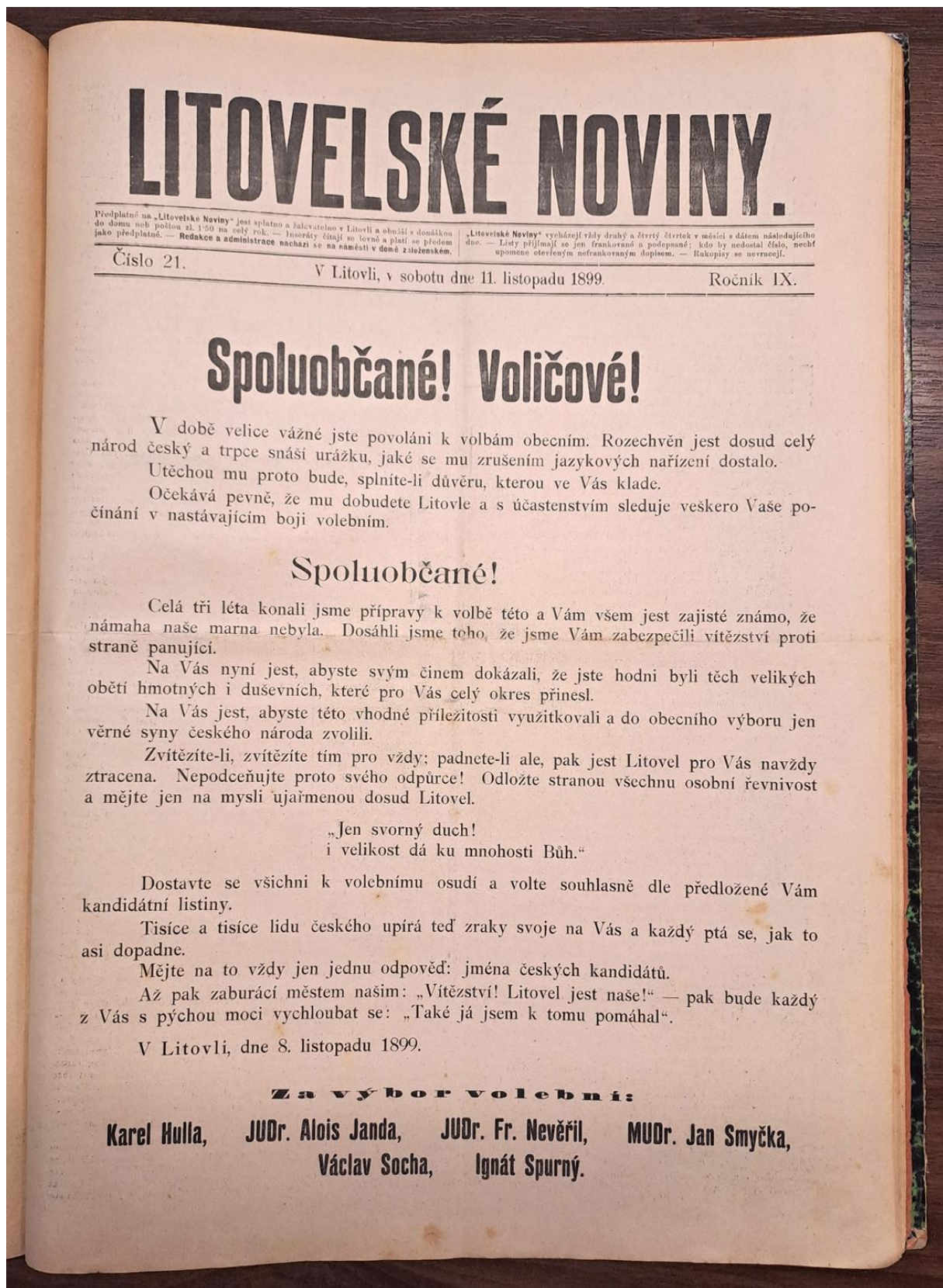
Smital Jiří, fezník a majitel domu.
 Smyčka Jan, MDr. a majitel pravovar. domu.
 Socha Václav, účetní cukrovaru.
 Šenk Frant., kupec a majitel domu.
 Šmoldas Hynek, strojník a majitel domu.
 Šmoldas Libor, strojník.
 Schönhöffer Richard, obchodník.
 Špička Josef, hostinský a majitel pravovar. domu.
 Švejcar Konstant, majitel domu.
 Tichý Ferd., ministr. adjunkt cukrovaru.
 Valouch Karel, sedlář a majitel domu.
 Vařeka Antonín, majitel domu.
 Vařeka Ignát, kolář a majitel domu.
 Vogl Jan, krejčí a majitel domu.
 Volek Jan, kolář.
 Vybíral Josef, puškař a majitel pravovar. domu.
 Zlámál Florián, majitel domu.
 Zezula Josef, obchodník.
 Coufal Tomáš, starosta obce Chočelice co volič a jménem voličů této obce.
 Mikulka Jan, starosta obce Nasobůrky taktěž.
 Pospíšil Frant., starosta obce Červenky taktěž.
 Klein Antonín, předseda rolnického akciového cukrovaru v Litovli.
 Nedopil František, předseda záložny rolnické v Litovli.

Příloha č. 8: Seznam litovelských řemeslníků a živnostníků podle jejich hlasování v obecních volbách 1891

Remeslníci a živnostníci, kteří volili s naší stranou:		
<p>Obuvníci: Navrátil Jan, čís. 47. Kobza Frant., č. 135. Látal Frant. Blaváček Frant., č. 44. Pinkava Jan, č. 91. Svamberk Václav, o. p. Verner Alojs, u. p. Krummkl Jan, u. p.</p> <p>Krejčí: Balatka Karel, č. 133. Čep Frant., č. 78. Fousek Matěj. Klein Matěj. Lang Ferd., o. p. Voget Jan, o. p. Dokoupil Jakub, u. p.</p> <p>Stoláři: Mořka Josef, o. p. Bures Josef, o. p. Lešnar Jan, o. p. Jurás Josef, o. p. Richter Jan, č. 36.</p> <p>Klempíři: Kovář Jan, o. p. Urban Rudolf. Vrbka Josef, o. p.</p> <p>Puškáři: Vybtrl Josef.</p> <p>Strojníci: Šmolada Hynek, o. p. Šmolada Libor, o. p. Škopal Josef, o. p.</p>	<p>Kolář: Vařeka Ignát, o. p. Volek Jan, u. p. Dostal Frant., u. p.</p> <p>Výroba tvardžků: Vařeka Antonín.</p> <p>Bednáři: Čep Frant., o. p. Kovář: Hřiva Jan, o. p.</p> <p>Mlýny: Nedopil Frant. ve Vtšce. Pinkava Ant. v Sobátově.</p> <p>Nožíři: Henarych Ferd., č. 160.</p> <p>Sedláři: Valouch Karel, o. p. Bednář Frant., o. p. Tesaří: Sova Vincenc, o. p. Valouch Jan, u. p.</p> <p>Zámečníci: Frank Jan, č. 147. Pellán Josef, č. 164.</p> <p>Natěrači a malíři písmá: Eckart Alois, č. 154. Koželuh: Hloch Frant., o. p. Rezníci: Rosta Ant. Bysnar Frant.</p> <p>Perníkůři: Naskal H. Ferd., č. 57. Kloboučníci: Chrudina Alojs. Hrnčířka kamaři: Moravčík Leop., u. p. Loupal Jan ml., u. p.</p> <p>Pozlacovači: Gottwald Jiří, o. p. Zahradník: Opravil Ant., o. p. Kámenčí: Kvapil Ignát, o. p. Zednický mistr: Matk Sigm., o. p. Sklenář: Mareš Karel, č. 204.</p>	<p>Pekařka: Sládková Marie, č. 166. Vykroj kůže: Fill Anton. Švadlena: Šinclová Františka.</p> <p>Obchod ve smíšeném zboží: Senk Frant., o. p. Scott Eduard, o. p. Hejtmánek Ant., č. 7. Zezula Josef, č. 163. Soic Frant., o. p.</p> <p>Obchod ve střížném zboží: Schönhoffer Rich., č. 98.</p> <p>Materiální obchod: Pinkava Ant., o. p.</p> <p>Máslaři: Kvapil Frant., o. p. Bendlová Anna, o. p.</p> <p>Cukrářky: Vrbková Terezie, o. p. Mořková Terezie, u. p.</p> <p>Hokynářka: Banertová Marie, u. p. Lékař: Dr. Smyčka Jan. Provozník: Mazánek Fabián, o. p. Hostinští: Dostal Josef, č. 163. Špička Josef, č. 3. Kouřil Eduard, č. 193. Kácel Vikt., o. p. Roller Josef, u. p.</p> <p>Lihovarníci: Freiberg Jer. Jak. Pinkava Ant., o. p. Schenk Frant., o. p.</p>
Naši voličové budoucí, kteří nyní ještě volebního práva neměli:		
<p>Obuvníci: Neškudla Jan, o. p. Ulrich Robert. Pačil Frant.</p> <p>Klempíři: Novák Jan, č. 103.</p> <p>Natěrači: Šabart Ant., č. 166. Pekaři: Churavý Vilem. Matěj Ant., č. 192. Staněk, u. p.</p> <p>Malíři pokojů: Bezdek Frant. Soustružníci: Brezčka, u. p. Sedláři: Štencl R.</p>	<p>Švadleny: Freibergová Marie, č. 26. Dostalovy sestry. Kuzmová Kateř.</p> <p>Obchod moučným: Staněk Jos., č. 197. Dostalová Albina, č. 172. Mazanková M., o. p.</p> <p>Obchod smíšeným: Vdova Maulerova. Zelenáčka: Látalová Anna, č. 154. Lékař: Dr. Valter Václav. Štětkaři: Suchomel, o. p.</p>	<p>Obchod vínem a drogueríe: Šnorová Františka. Hostinská: Šinclová vdova, o. p. Sklad rakví: Burešová, o. p. Pila: Hulla Karel, o. p. Kováři: Slany F., u. p. Svačina J., u. p.</p> <p>Pohřební spolek: Cyrillo-methodějský v Litovli. Stavitel: Kunčar Jan.</p>
Remeslníci a živnostníci, kteří volili se stranou protivnou:		
<p>Obuvníci: Neumann Ferd., č. 74. Neumann Jan, č. 82. Vyháček Jos., č. 113. Fiedler Julius, č. 127. Nepustil Jan, č. 125. Vogel Ignát, č. 125. Nepustil Jan, č. 41. Fremder Alex., č. 2. Heitnek Frant., č. 11. Schwenk Jan, č. 19. Honisch Jan, č. 149. Zolner Jos., u. p.</p> <p>Krejčí: Brach Jos. Kristín Leop., č. 91. Zolner Vinc., o. p. Kawer Frant., u. p.</p> <p>Kloboučníci: Berger Ferd., č. 119.</p> <p>Puncocviči: Michl Jindř., č. 155. Elmer Karel. Elmer Julie.</p> <p>Kožesník: Šejkal Jos., č. 93.</p> <p>Barvíři: Ulrich Jos., o. p.</p> <p>Tkalci: Rosebneg Ignát. Camek Ignát. Burgi Eduard.</p> <p>Kniháři: Jouský Julius.</p> <p>Sklenář: Winkler Jan, č. 22. Švec Karel, č. 46.</p> <p>Pekaři: Macháček Karel, č. 5. Pospíšil Frant., č. 170.</p> <p>Holiči: Epple Jan.</p> <p>Mydláři: Popp Frant.</p> <p>Kominíci: Grefenstein Kateř. vdova.</p> <p>Stavitel: Orša Vincenc.</p> <p>Stoláři: Němec Tomáš, č. 119. Hoher Theodor, č. 166. Sanetruk Frant. Kovář Jan, o. p. Wedra Jan, o. p. Jurenka Jan, u. p.</p> <p>Bednáři: Frank Josef, o. p. Sanetruk Jan, č. 62.</p> <p>Sedláři: Doxan Josef, o. p. Schmiedt, vulgo Rückmann, č. 49.</p> <p>Klempíři: Weidlich Frant., č. 134. Porubka Vilem, u. p.</p>	<p>Zámečníci: Müller Ign., č. 134. Hoiger Josef.</p> <p>Passíři: Blümel Jan, č. 84.</p> <p>Hodináři: Kunce Jan, č. 4. Spitzer Frant., o. p.</p> <p>Hrnčíři: Zbořil Marie, č. 75, u. p. Rechovský Frt. Bachta Lukáš. Koloušek Josef. Fitz Jan. Gargela Josef. Moravčík Ad. H. Loupal Jan, st. Pevubka Leop. Lanser Frant. Halik Rudolf. Drbós Josef. Šašsel Jakub. Straka Josef.</p> <p>Soustružníci: Galasch Jan, č. 95.</p> <p>Malíři: Rusche Štěpán.</p> <p>Kováři: Svoboda Ant., o. p.</p> <p>Rezníci: Smatl Aug. Helekal Vladimír. Dostal Josef. Hubáček Ignac, ml. Procházka Eduard, u. p.</p> <p>Švadleny: Schul Lina. Sauer Johanna. Tichý Terezie. Černý Hedvika. Spitzer Emma. Löwy Amalie. Meißner Marie.</p> <p>Nitářka: Fabich Julie.</p> <p>Cukrářky: Schwenk Josefa. Partilla Terezie.</p> <p>Obchod smíšeným zbožím: Formánek Veron., u. p. Sísma Frant., č. 179. Zerba Frant. Škopal Abrah., č. 99. Turk Adolf, u. p.</p> <p>Obchod střížným zbožím: Kaudler Adolf.</p> <p>Obchod plátnem a sátky: Pecháček Jan, č. 123. Hrabý Anna.</p>	<p>Graf Marie. Kristín Romana. Sanetruk Amalie. Kern Ign. Lang Terezie.</p> <p>Obchod kůží: Škopál David, č. 187. Hirsch Rosa. Hirsch Kolmář.</p> <p>Zelenáčky: Prstický Emerencie. Polásek Marie.</p> <p>Hřebinkářka: Seidler Antonie.</p> <p>Povožník: Kubálek Frant.</p> <p>Košička: Altar Marie.</p> <p>Obchod moučným: Jurás Marie. Langer Adolf. Hirsch Rosa. Nekoksa Jan, o. p. Pospíšil Rosa.</p> <p>Vymětal Frant., č. 97.</p> <p>Obchod obilím: Rossauer Adolf. Sanetruk Ferd., č. 182. Coutal Frant., č. 184.</p> <p>Obchod uhlím: Rossauer Adolf.</p> <p>Obchod ovocem: Mucha Viktorie. Blázek Anna. Horan Jan.</p> <p>Hostinští: Frietscher Jindřich, u. p. Ohařík Antonín. Arnold Vojt. Protz Eduard. Nimmrichter Frant. Klopper Štěpán. Wachler Rudolf. Neumana Emil. Camek Josef. Merta Julius. Ehrenhaft Mořic. Müller Frant., u. p.</p> <p>Lihovarníci: Werner Josef. Fest Josef. Škopál Michal.</p> <p>Sladovníci: Suchomel Eduard. A. Haase synové.</p> <p>Továrna na piechové zboží: Mekyska Karel.</p> <p>Papírny: Grätzer Salomoun. Soukromé jednotelství: Sústka Josef.</p>

Zdroj: Litovelské noviny [jpg]. Litovel: Josef Dostal, 10. 7. 1891, 1(8), s. 2. In: Archiv Muzea Litovel.

Příloha č. 9: Titulní strana 21. čísla Litovelských novin z 11. 11. 1899

Zdroj: *Litovelské noviny* [jpg]. Litovel: Josef Dušek, 11. 11. 1899, 9(21), s. 1. In: Archiv Muzea Litovel.

Příloha č. 10: Titulní strana Litovelských novin z 24. 11. 1899 oslavující drtivé vítězství české strany v obecních volbách

Zdroj: *Litovelské noviny* [jpg]. Litovel: Josef Dušek, 24. 11. 1899, 9(22), s. 1. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:66e5496e-1bc4-11e4-85d8-90b11c419e63> [cit. 31. 1. 2024].

Příloha č. 11: Fotografie Václava Sochy, vůdčí osobnosti české strany v Litovli, člena redakce Litovelských novin a prvního českého starosty města

Zdroj: Archiv Muzea Litovel.

Příloha č. 12: Fotografie Františka Nedoluhy, člena redakce Litovelských novin, účetního a pozdějšího ředitele Rolnické záložny v Litovli

Zdroj: Archiv Muzea Litovel.

Příloha č. 13: Budova Rolnické záložny na hlavním litovelském náměstí, centrum kulturního a společenského života českého obyvatelstva a také sídlo redakce Litovelských novin, na fotografii z období kolem roku 1900

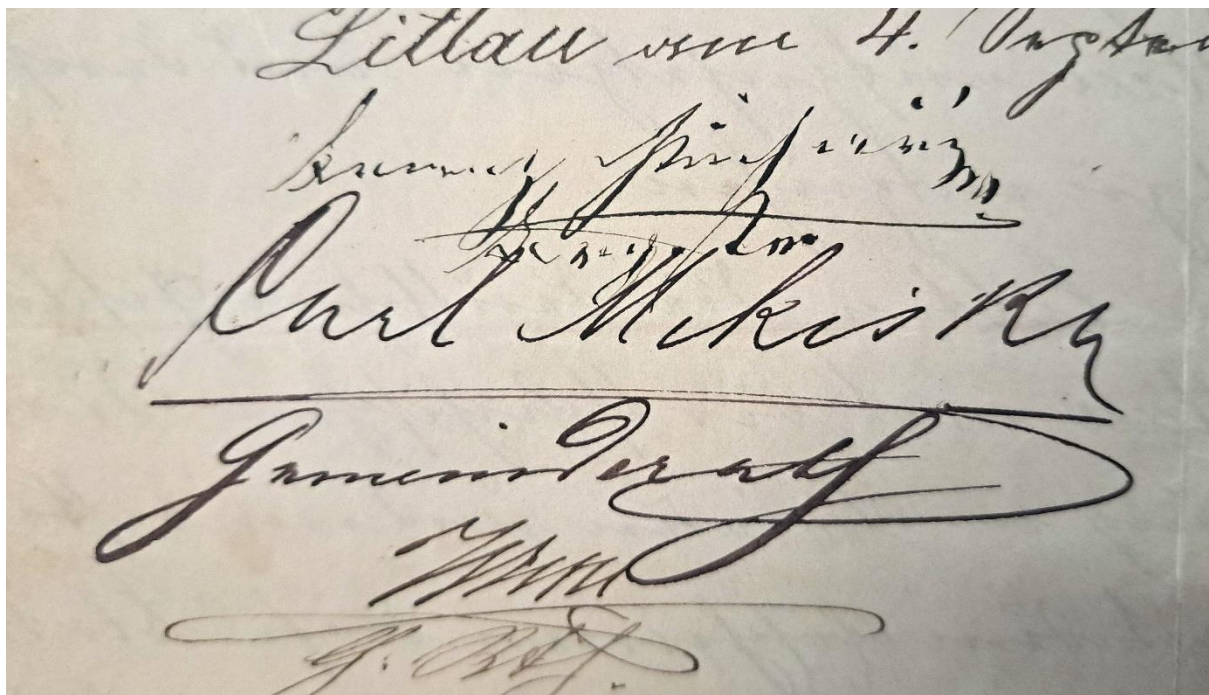
Zdroj: Archiv Muzea Litovel.

Příloha č. 14: Fotografie z roku 1906 s rodinou továrníka a posledního německého starosty Litovle Carla Mekisky. Carl Mekiska sedí třetí zleva.

Zdroj: Archiv Muzea Litovel.

Příloha č. 15: Podpis Carla Mekisky pod stížností litovelských Němců na Litovelské noviny ze září 1891.

Littau vom 4. August
Komm. Präses
~~Carl Mekisky~~
Carl Mekisky
Gemeindevorstand
Litau

Zdroj: Státní okresní archiv Olomouc, fond: Okresní úřad Litovel – Presidiální spisy, (1827) 1850–1945 (1953), karton č. 14, inventární č. 505, presidiální č. 5755.